C. C.
P. M. R.
Nr.
8.336

ERNEST BERNEA

CIVILIZAȚIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ

Colecția „ȚARA ȘI NEAM“ apare cu scopul de a înfățișa deosebite aspecte și probleme în legătură cu pământul, istoria și cultura națională. Realitatea noastră etnică și întreg tezaurul material și moral aflător aci, vor fi prezentate în cicluri de lucrări așa cum sunt: Ciclul Țărilor Ardealului, al orașelor istorice, al voievozilor, al îndrumătorilor și oamenilor de cultură. Un ciclu de albume va veni să întregească pe calea imaginei, această operă, cuprinzând întreg fenomenul românesc dela datele sale geografice până la acelea ale spiritului.

Colecția „Țară și Neam“ apare cu scopul de a sluji cultura și sufletul românesc deodată. Pe deoparte, lucrările atât prin datele folosite cât și prin tehnica lor vor avea un caracter riguros științific, împlinind în acest fel lipsuri prezente încă în cultura românească. Pe de alta, ele vor pune în evidență tot ceea ce are mai de preț, valorile proprii ale neamului românesc, cu scopul de a le face să rodească în conștiința noastră împlinind în acest fel o operă de educație națională.

SOCIOLOGIE ŞI ETNOGRAFIE

de Ernest Bernea

LUCRĂRI APĂRUTE

I

TIMPUL LA ŢĂRANUL ROMÂN — Contribuţie la problema timpului în religie şi magie.
CIVILIZAŢIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ — Ipoteze şi precizări.
ARTA ŢĂRANULUI ROMÂN — Album cu un studiu introductiv.

II

CALENDARUL IN SATUL CORNOVA-ORHEIU — Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială, 1932.
BOTEZUL IN SATUL CORNOVA-ORHEIU — Ţara Bârsei, 1934.
MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ — Rânduiala, 1935.
PUNEREA VASTREI — Anuarul Soveja, 1936.
MUZEUL ROMÂNESC DE ETNOGRAFIE — Anuarul Soveja, 1937.
BRADUL LA INMORMÂNTARE — Rânduiala, 1938.
TEHNICA ŞI MAGIE — Revista de Filosofie, 1940.
DATINĂ ŞI OBICEIU — Revista Fundaţiilor Regale, 1942.

IN PREGĂTIRE:

SPAŢIUL LA ŢĂRANUL ROMÂN — Contribuţie la problema spaţiului în religie şi magie.
CIVILIZAŢIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ — Artă şi meşteşug.

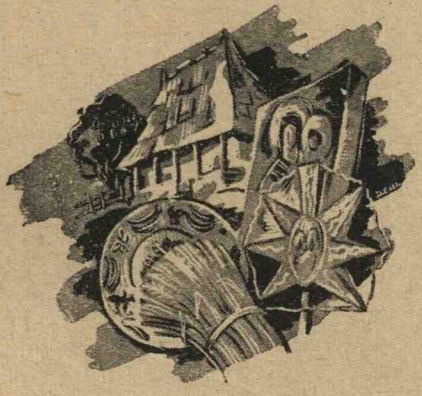
302(498-22)

ERNEST BERNEA

58210

CIVILIZAŢIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ

IPOTEZE ŞI PRECIZĂRI

COLECŢIA „ŢARĂ ŞI NEAM"

BUCUREŞTI, 1944.

Biblioteca Centrală Universitară
Bucureşti
Nr. 20188
Inventar 766.616

RC161/06

B.C.U. Bucuresti
C766616

Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice
de pe lîngă C.C. al P.C.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ
Inventar nr. 59787

COPERTA de DRUGĂ, VIGNETE de DEM
FOTOGRAFIILE inedite de ERNEST BERNEA
Reproducerea interzisă

ŢĂRANULUI ROMÂN

din lupta şi suferinţa căruia a
rodit pământul acesta.

CUVÂNT INAINTE

1. Cartea de faţă priveşte civilizaţia română sătească. Pentru a înlătura eventuale neînţelegeri, ne socotim obligaţi să dăm o seamă de lămuriri începând cu aceea asupra titlului.

Satul românesc de azi, în majoritatea cazurilor, nu mai este o realitate organică echilibrată ci o realitate intrată într'un puternic proces de destrămare, ceeace face ca formele şi sensurile prezente aci, să aibă un caracter divers, lipsit de unitate, aşa cum am încercat să arătăm în capitolul de încheere al lucrării.

Uneori însă, cu deosebire în regiunile izolate de munte, satul românesc stărue să trăiască o viaţă nealterată, armonioasă şi echilibrată, bogată în valori tradiţionale, ca un produs curat al pământului şi istoriei locale. Deosebitele sale expresii ne dovedesc cu prisosinţă acest fel de viaţă. O comunitate alcătuită nu arareori de un singur neam de oameni, cu o ordine spirituală şi socială tradiţională, o comunitate temeinic închegată şi firesc crescută, aşa este satul românesc arhaic.

In lucrarea de faţă încercăm să desprindem ceeace aparţine civilizaţiei române săteşti, cercetând în deosebi acea categorie de aşezări care ne pune mai direct în stăpânirea datelor fundamentale ale acestei civilizaţii. Nu studiem orice sat românesc de azi, ci numai pe acela care păstrează forme arhaice, cu un

conţinut de viaţă aparte, concretă şi ireductibilă, în condiţiile sale locale etnice.

Totuşi, nu urmărim cu orice preţ „specificul" ci observăm şi cercetăm realităţi concrete, vii, cu caractere proprii care pot fi asemănătoare dar şi diferenţiate. Aplecarea cu dragoste (căci fără dragoste nici ştiinţa nu e cu putinţă) asupra fenomenelor cu caracter străvechi, nu vine din nevoia de a culege curiozităţi şi nici dintr'un vag romantism, ci din nevoia de a cunoaşte o realitate istorică concretă, uneori luptând cu greutăţile unor aspecte înşelătoare sau întâmplătoare, aşezate în decursul vremii.

Aplicând acest punct de vedere ni s'ar putea obiecta: este neştiinţific să cercetezi numai o categorie de aşezări şi o categorie de fapte care ar privi vechea civilizaţie sătească. La această critică răspundem: este oare mai ştiinţific să înregistrezi tot, oriunde şi oricum, alunecând fără voe în câmpul faptelor nesemnificative? Nu e mai rodnic să cercetezi un complex organic de fapte care constitue o realitate vie, de sine stătătoare şi să deosebeşti ceeace aparţine cu adevărat acestei realităţi de ceeace s'a adăugat mai târziu?

Noi înclinăm către a doua poziţie. Dece? — Pentrucă urmărim înţelegerea, cât mai adânc cu putinţă, a unui fenomen precis determinat, ca o existenţă sigură: civilizaţia şi lumea satului românesc.

Procedând în acest fel, noi nu dorim să facem ştiinţă universală. Din poziţia pe care ne-am fixat-o, aceasta poate fi cu putinţă dar numai ca o contribuţie nu ca intenţie. Noi observăm şi experimentăm aci forme, activităţi şi sensuri concrete, fără putinţă de a fi găsite şi aiurea. Un fenomen care ar putea fi observat aci în România, ca şi în America, aşa cum bunăoară se întâmplă în astronomie, nu ar mai fi pentru noi atât de interesant. L-ar putea studia, desigur cu mai multă competenţă ştiinţifică şi tehnică, Americanii.

Sociologia ca ştiinţă socială universală poate fi ajutată cu mai multă vrednicie, cercetând un fenomen etnic în toate rădăcinile sale istorice şi metafizice, deoarece aparţine tot condiţiei umane şi formelor istorice pe care aceasta le îmbracă în deosebitele civilizaţii primitive sau evoluate.

2. Acum câteva cuvinte despre felul cum a fost tratat satul românesc şi civilizaţia sa, cuvinte care vor avea totodată scopul de a indica punctul de vedere care ne îndrumează cercetările.

Mulţi dintre scriitorii veacului trecut, sub influenţa unui romantism potrivit acelor vremuri, au coborît la sate cu dorinţa sinceră de a cunoaşte creaţiunile sufletului popular. Aceasta s'a petrecut însă la noi în împrejurări cu totul speciale, dată fiind schimbarea ce urma să se producă în viaţa neamului prin introducerea civilizaţiei Apusene. Aplecarea asupra satului s'a făcut tocmai în momentul când pătura noastră conducătoare nu mai trăia efectiv o viaţă naţională în sens autohton, mergând nu rareori până la deosebirea simţirii şi concepţiei de viaţă. Dacă interesul arătat satului de către poeţi isvora dintr'o curată şi lirică pornire, interesul celor mai mulţi dintre oamenii noştri de răspundere isvora dintr'o atitudine lipsită de înţelegere. Pe această cale civilizaţia română sătească a devenit o curiozitate, iar satul a apărut ca ceva decorativ.

Firește că pe urma acestor două atitudini nu putea naşte o cercetare temeinică a satului şi civilizaţiei sale. Rareori au apărut oameni care să fi înţeles, care să fie cercetat şi pus în valoare creaţiunile noastre populare şi aceasta desigur mai mult în literatură.

Astăzi, lucrurile par că merg pe o nouă cale, către o înfăţişare nouă. Civilizaţia română sătească a început să fie cunoscută aşa cum impun regulile

unei cercetări mai adânci. Ceeace pentru neam însemna o expresie vie a sufletului său şi pentru înaintaşii noştri în cel mai bun caz un prilej de înălţat lirism, a devenit pentru noi, o problemă şi un prilej de studiu, dublate de o conştiinţă a valorificării realităţilor etnice.

Punctul de vedere care ne-a călăuzit în această cercetare a fost acela de a trata civilizaţia română sătească, ca pe o realitate concretă, cu o existenţă aparte şi anume ca **o realitate umană.**

Să precizăm cuprinsul acestei formule.

Realitatea concretă nu trebue înţeleasă material după cum metoda concretă nu trebue înţeleasă empiric. O realitate socială nu poate fi studiată cu adevărat dacă o privim numai în datele sale materiale, numai în deosebitele sale expresii de dincolo de om. Societatea trebue privită ca o realitate organică, vie, ca o existenţă aparte în care omul cu imponderabila sa natură este însăşi inima lucrurilor. Stăpânind un astfel de punct de plecare empirismul şi raţionalismul ca metode, sociologismul ca filosofie, sunt sigur depăşite [1]).

3. In cartea de faţă nu voim să prezentăm civilizaţia română sătească în datele ei materiale şi nici în valorile sale naţionale. Voim doar să supunem atenţiei cetitorului o seamă de probleme legate de fiinţa sa, să ridicăm o seamă de întrebări şi ipoteze, să îndrumăm cercetările într'un fel mai rodnic decât acela practicat până în prezent, fireşte dacă experimentarea punctului nostru de vedere va îndreptăţi această prezumţie.

Pentru autor, lucrarea de faţă este un sfârşit şi un început aşa cum pentru ţăranul român se închee orice lucrare. In paginile sale este depusă experienţa unui

---

1) Această problemă este reluată şi adâncită în lucrarea noastră **„Cultură şi Metafizică"** ce va apare în curând.

trecut de cercetări din a căror roade puţine au putut vedea lumina tiparului şi se exprimă totodată năzuinţa unor cercetări şi lucrări viitoare, singurele care vor putea îndreptăţi cu adevărat apariţia cărţii acesteia.

Am întocmit lucrarea din conştiinţa unei lipse ce trebuia împlinite.

Mai 1942. E. B.

C766.616
Inv. 51787

CIVILIZAȚIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ

BIBLIOTECA
CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

1. Revoluţia liberală din România a năzuit să întemeieze la noi o civilizaţie burgheză după modelul şi sub influenţa civilizaţiei apusene. S'a creiat un stat nou şi desvoltat noui aşezări cu instituţii financiare, industriale, artistice şi şcolare ce trebuiau să îndrumeze întreaga viaţă a neamului spre o stare de înflorire, de civilizaţie şi de progres.

Ca şi în alte dăţi ale istoriei noastre, atunci când influenţele veneau din Levant, alături de această lume cu tendinţe de înaltă civilizaţie apuseană, găsim în viaţa de azi a neamului românesc o lume, o civilizaţie românească simplă, crescută firesc şi organic din pământul frământat al ţării, cu cerul, cu oamenii şi întâmplările ce le-a putut câştiga, birui şi rodi în decursul vremurilor. E vorba de civilizaţia română sătească.

Satul a fost condus şi administrat de Stat. Statul formă juridică a vieţii de cetate, expresie a civilizaţiei occidentale nu a putut să răspundă nevoilor vieţii locale săteşti. Chiar dacă în limita extremă a îndrumat rodnic viaţa oraşelor, forma juridică a României moderne a ignorat satul. L-a ignorat nu în sensul că nu a voit să ştie de prezenţa sa în unitatea de viaţă a neamului ci în sensul că l-a înţeles după nevoile oraşelor şi l-a tratat ca atare, adică în folosul lor.

Privit din acest punct, satul cu lumea sa a fost aspru judecat şi supus celor mai „inteligente" prefaceri. Pentru omul civilizaţiei burgheze, satul este pri-

mitiv, este barbar, este sub orice nivel unei bune condiţii umane. Judecat în această perspectivă, satul reprezintă treapta de jos a vieţii obşteşti, satul este necivilizat.

Dacă însă părăsim acest punct de vedere şi judecăm lucrurile din punctul de vedere cuvenit, rezultatele observaţiilor noastre se schimbă în întregime. Pentru a-l înţelege satul românesc trebue judecat din centrul lumii sale, din punctul de vedere propriu valorilor sale nu prin mentalitatea burgheză materialistă. Cine îndreptăţeşte calificarea unică de civilizat dată omului din oraşe? O valoare proprie, un ideal politic sau material? Dar dacă satul are puncte de sprijin mai bogate pentru a fi socotit civilizat? Şi le are desigur.

Satul reprezintă civilizaţia românească. Şi nu numai atât. Privite comparativ aceste două civilizaţii, putem afirma fără a cădea în greşală, caracterul european ca să nu spunem internaţional al celei dintâi şi autenticitatea românească a celei de a doua. Aceasta pentrucă civilizaţia oraşelor noastre este de dată recentă şi în raport cu datele aceleia după care a fost copiată, neîmplinită, **în curs de realizare,** iar civilizaţia satelor noastre este străveche, este originară, **plămădită odată cu neamul acesta şi deplin realizată.**

2. Am spus că civilizaţia română sătească a fost odată cu neamul. Prin aceasta am afirmat caracterul său străvechi şi autohton.

S'a remarcat adeseori de către cercetătorii noştri, mai ales de către istorici, o mare asemănare între civilizaţiile deosebitelor popoare din Sud-Est. Această constatare nu este lipsită de temeiu: unele forme de organizaţie socială, produsele artistice populare între care mai ales cântecul, ne ridică în adevăr problema unei unităţi etnice mai mari, care ar fi Sud-Estul; şi chiar mai mult decât atât hotarele acestei unităţi, mergând până în Ucraina, Polonia şi Ungaria.

De aci s'a tras concluzia unor mari influenţe

străine, mai ales slave, (Ruseşti, Sârbe şi Bulgare) asupra vieţii poporului Român şi deci asupra civilizaţiei noastre săteşti.

Nu poate fi vorba de a nesocoti şi înlătura prezenţa unor astfel de influenţe, deoarece convieţuirea în timp de veacuri sau cel puţin apropierea trecătoare între mai multe popoare lasă urme, unele asupra altora uneori atât de adânci încât sunt asimilate devenind în acest fel însuşiri proprii.

Ceeace pare să facă cu putinţă o apropiere între civilizaţiile etnice din sud-estul Europei, este în primul rând fondul autohton comun pe întreg pământul acesta.

Până la venirea Slavilor viaţa rurală pe aceste locuri nu a fost deloc întreruptă. Sinteza traco-romană era deja efectuată. Uneori satele nu au făcut decât să continue sub formă romană o viaţă sătească tracă (Iorga). Tot ce influenţele din afară, mai vechi sau mai noui, sunt de o mai mică însemnătate, a venit mai târziu peste această viaţă, s'a topit cu urme sau fără urme în această lume locală de o străveche origine.

Asemănările între civilizaţia română sătească şi civilizaţiile săteşti ale celorlalte popoare din Sud-Est nu trebuesc deci căutate atât de mult în influenţele pe care aceste popoare le-ar fi putut avea asupra noastră în decursul vremii de convieţuire ci mai mult în fundul originar comun al spaţiului traco-romanic.

Plecând dela această constatare ne putem da seama că civilizaţia română sătească este deplina păstrătoare a unor vechi tradiţii locale şi că prin însuşirile sale de căpetenie, prin realizarea sa deplină reprezintă **un centru de iradiere** în centrul şi sud-estul Europei, din Nistru până în Adriatica şi din Carpaţii nordici până în câmpia Tesaliei.

Civilizaţia română sătească are un **gen propriu** pornit dintr'un fond străvechi pierdut în negura veacurilor şi pe care încă îl poate arăta strălucit mitologia precreştină aflătoare azi în satele noastre de pe

o parte şi alta a Carpaţilor şi are o **perfecţiune**, o experienţă vie de continuă îmbogăţire către forme pure aşa cum ne-o arăta mai ales arta noastră populară.

In acest fel civilizaţia română sătească prezentă azi sub ochii noştri, ne poartă în adâncimi de milenii şi prin observaţie directă ne desleagă probleme de istorie, acolo unde documentul scris lipseşte cu desăvârşire.

Satul românesc are un conţinut de viaţă străveche. Un trecut îndepărtat ne este pe această cale prezentat nu în resturi moarte ci printr'un document viu; viaţa multora din aşezările noastre de munte ne prezintă nealterat nuclee dintr'o lume de mult trecută.

Satul românesc este cel mai expresiv şi mai bogat document al istoriei neamului. Aceasta pentrucă deseori — aşa cum este şi în cazul poporului nostru de ţărani — adevărata istorie începe acolo unde sfârşesc documentele scrise.

Pe această cale mersul în trecut este mai real, mai adânc şi rodnic.

3. Am vorbit până aci despre caracterul străvechi al civilizaţiei noastre săteşti. Să vedem acum pe scurt în ce sens această civilizaţie este deplin realizată şi îi dă un caracter unic.

Civilizaţia română sătească este o altă natură, o altă lume. De aceea nu poate fi judecată ca treaptă inferioară a civilizaţiei noastre orăşeneşti. Satul are o existenţă proprie şi este o aşezare umană definită. Aşa cum încă îl avem noi sub ochi, el reprezintă o comunitate de viaţă şi un sistem de valori româneşti autentice, o comunitate de viaţă naturală organică şi etnică determinantă pentru viaţa noastră naţională.

Civilizaţia română sătească este o realitate **unică**. Din orice punct de vedere am privi-o ea prezintă o viaţă, un sens, un fel propriu de a fi. Civilizaţia sătească este unică în origina ei, în structura şi în substanţa ei.

Ceeace o face în primul rând să fie atât de interesantă este firescul ei, este origina sa locală. Pământul românesc, casă a poporului dintru început, a crescut această civilizaţie sătească. Unitatea geografică a pământului românesc, Dacia, a dat cealaltă unitate a formelor de viaţă şi a tuturor valorilor.

Civilizaţia română sătească este o civilizaţie primitivă, în adevăr, fără dimensiunile şi strălucirea aceleia orăşeneşti a popoarelor din Apus. Condiţiile istorice care l-au plămădit şi purtat, starea începuturilor acestui popor nu a putut rodi în aceste dimensiuni şi în acest sens; ne-am format şi ne-am păstrat în sate, în aşezări crescute firesc, netulburate de furtunile de sus. De aceea satul românesc are o structură atât de singulară şi atât de organică; satul s'a împlinit într'o lume a sa, o lume închisă şi nu a irupt vulcanic. Această stare a fost şi un leac al conservării civilizaţiei şi neamului românesc însăşi.

Civilizaţia română sătească nu are nimic monumental şi nimic titanic, dar are în schimb o ţesătură maestru alcătuită, are un firesc şi o armonie deplină. Satul nu se poate măsura cu oraşul în planul realizărilor temporale, dar întrece desigur în acela al valorilor spirituale. Neputinţa neamului românesc de a se realiza pe plan politic şi material l-au închis în sine (faţă de celelalte popoare) dar l-au deschis faţă de Dumnezeu. Durerea şi sărăcia, povara vremurilor grele pe care neamul a purtat-o îndelung au dus la viaţă un tip uman de o mare înălţime spirituală, un om ales, un om simplu şi adânc. Civilizaţia română sătească este întemeiată pe o anume viziune de viaţă, pe un anume stil etnic, care se desprinde din omenia românească. Ţăranul român este creatorul acestei civilizaţii în care se îmbină permanent utilul cu frumosul, gravul cu subtitlul.

Satul tradiţional are o structură de echilibru şi armonie, are o structură organică, fel asemănător tuturor realităţilor şi împlinirilor legate de condiţiile na-

turii. Cu o aparenţă mai statică viaţa acestei aşezări româneşti a pulsat mereu, a mustit şi a rodit deplin. Fără rupturi, fără răsturnări, expresiile însăşi ale acestei vieţi, formele civilizaţiei săteşti s'au schimbat, s'au schimbat însă ca un fruct pornind din sâmbure şi împlinindu-se. Aşa se explică toate acele produse ultime de subtilitate şi permanenţă ale artei, literaturei şi filosofiei noastre populare.

Satul românesc este o aşezare omenească definitivă, un organism perfect. Viaţa pe care o cuprinde, chipurile în care se înfăţişează, închid în ele o substanţă etnică locală, o substanţă unică, aceea românească. Viaţa concretă produs al istoriei, este aceea în care găsim substanţa şi calitatea românească.

4. Civilizaţia română sătească, departe de a fi o treaptă inferioară a unei civilizaţii nerealizate, reprezintă dimpotrivă **un sumum de experienţă şi obiectivare** în forme proprii. Arta, filosofia populară, ordinea socială şi economia stau mărturie acestei afirmaţii.

Arta noastră ţărănească nu este ceva grosolan, expresie lipsită de gust şi îndemânare, ci o experienţă mereu repetată cu realizări dintre cele mai reuşite. Viaţa originară şi armonioasă a ţăranului, câmpul deschis al orizontului său a desvoltat un gust foarte fin, un simţ deosebit al frumosului, o cunoaştere şi judecare precisă a valorilor estetice. In faţa valului de artă lipsită de frumuseţe al oraşelor noastre invadate de chipuri atât de străine felului românesc de a fi, arta ţăranului român aduce o simţire de mare puritate şi de precis meşteşug. In faţa extremismului artistic de origină străină, curent care a dominat arta cetăţii, ţăranul cu experienţa lui de veacuri, deşi anonim, dă viaţă unor opere de adevărată artă. Vădit lucru, ţăranul român dovedeşte o mare superioritate în înţelegerea şi tratarea frumosului.

Când ţăranul face artă, el exprimă o lume adâncă

de frumuseţi şi încercări. Dimensiunea metafizică a trăirii sale, tot conţinutul de idei şi sentimente de care dispune, se exprimă sincer în operele sale de artă fără niciun fel de intenţii periferice. Aceasta pentrucă temeiul creaţiilor sale sunt profund umane, nu numai formale, sunt rodul unei spiritualităţi autentice. Adevărul singur şi muzica pură străbat operele artei ţărăneşti.

Materia pe calea căreia se exprimă este tratată ca ceva spiritualizat. O broderie, o poartă, o icoană sau oricare altă producţie de artă populară închid în ele un suflet, cu bucuriile şi tristeţile lui, cu încercările şi năzuinţele lui, un suflet aplecat asupra frumuseţilor şi lucrurilor neschimbătoare. Legătura atât de puternică cu Dumnezeu face din opera ţăranului român o realizare în sensul lucrărilor divine.

Viziunea de viaţă a ţăranului român nu este mai prejos. In ea şi prin ea se împlinesc toate sensurile şi se realizează toate formele acestei civilizaţii săteşti. Filosofia populară atât de armonioasă este expresia unei rodnice aşezări. Ţăranul român trăeşte într'o ordine cosmică desăvârşită, în care toate lucrurile sunt firesc şi definitiv fixate, în care cugetul şi fapta nasc şi se consumă după legi neschimbătoare, revelate. Marea rânduială a lumii se resfrânge întreagă, ca soarele în picătura de rouă, în cele mai mici lucruri şi fapte ale omului satului românesc. Imbinare de religie şi magie de muzică şi farmec, viaţa spirituală a ţăranului român stăpâneşte înţelesuri adânci, preţuri adevărate asupra naturii lucrurilor şi a omului, asupra sensului vieţii şi cuprinsului ei.

Satul românesc, cu o străveche tradiţie, este atât de interesant mai ales prin viaţa spirituală care îi este proprie. Când începi a-l cunoaşte de aci trebue pornit. Restul se desprinde uşor.

Dacă coborîm pe plan economic şi social, ordinea tradiţională sătească este o ordine naturală şi echilibrată. Instituţia familiei, organizarea muncii, regulele

sociale (relaţiile) sunt făcute să funcţioneze cu o mare precizie şi rodnicie. Viaţa nu este sufocată ci doar îndrumată în sensurile cerute de firea lucrurilor. Satul nu are setea de aer pe care prea adesea o trăeşte oraşul cu prea mulţi cărturari şi mai puţini înţelepţi.

Realitatea socială sătească îşi are legile ei de conservare şi ritmul ei de traiu. Satul românesc reprezintă o adevărată comunitate de viaţă.

Dacă înaintăm în cunoaşterea întregului organism social al satului nostru suntem surprinşi de ţesătura măiastră şi legile bine aplicate vieţii pe care o îndrumează. Aceasta pentrucă lucrurile aci s'au desvoltat organic şi firesc ca orice cuprins de viaţă al naturii.

Civilizaţia română sătească închide în ea un ritm de valori şi o ordine proprie plină de bogate învăţăminte. In sat s'a creat şi păstrat până azi viaţa neamului românesc pe toate planurile unei obşteşti trăiri. Aci s'au obiectat şi orânduit toate produsele creaţiei populare, anonime şi autentice.

Civilizaţia română sătească este expresia milenară a experienţei populare, rodnică şi mereu reînnoită.

UNITĂŢI DE VIAŢĂ

1. In vremea din urmă, odată cu cercetările de sociologie rurală, s'a pus la noi problema unităţii sociale. Care este unitatea socială, cari sunt limitele ei şi cât se întinde deci cercetarea noastră atunci când vrem să facem o monografie?

Cercetătorii noştri, sub influenţa unor credinţe şi păreri curente, au ales satul. Nimic nu pare mai îndreptăţit. Este firesc pentru felul de viaţă al neamului nostru să socotim satul ca adevărată unitate socială românească. Satul a fost izvor de înţelepciune, de artă, de energie; în sat s'au cristalizat forme şi expresii de viaţă ale neamului acesta care a fost un neam de ţărani.

Să fie oare atât de evidentă şi fără putinţă de contrazis această părere, sau tăria ei să vină numai de acolo că este o părere obişnuită? Inclinăm să credem în a doua posibilitate.

Satul reprezintă cu adevărat o unitate socială, românească organică. Tot ceeace ne aparţine mai deplin şi este crescut mai viu în sat se află. Minunea istorică a poporului românesc în faţa căreia istoricii străini şi români stau nedumeriţi, o pot afla tot aci. Vechea noastră civilizaţie, este o civilizaţie sătească despre care putem spune că a fost odată cu neamul.

Unitatea socială românească nu poate fi însă găsită în sat, cu toate că această aşezare reprezintă „o unitate" atât de însemnată. Nu poate fi găsită în sat după cum nu poate fi găsită în familie sau ţară pen-

trucă acestea, deşi unităţi şi ele nu reprezintă adevărata unitate **socială** românească.

Să introducem puţină lumină în aceste judecăţi negative. Ce înseamnă unitate socială? Fiecare dintre noi facem parte dintr'o familie, un oraş, o grupare economică, politică sau ştiinţifică, facem parte dintr'un neam şi o ţară. Aceste unităţi se suprapun, se întretae, se completează, aşa cum o vedem în viaţa fiecăruia dintre noi. Mai mică sau mai mare de o natură sau alta, unitatea socială înseamnă de fapt comunitate de viaţă.

Dacă încercăm să folosim această idee în judecarea civilizaţiei noastre săteşti putem ajunge la concluziuni îmbucurătoare.

Şi de astă dată sunt speranţe înşelătoare cari trebuesc descoperite. Se poate spune: dacă nu e satul, atunci e judeţul sau provincia.

Aceste împărţiri cu toate că au de multe ori un trecut istoric nu corespund unor realităţi vii, pentrucă natura lor politică şi administrativă le arată ca putând fi dincolo de aceste realităţi. Chiar dacă judeţul şi provincia au avut o însemnătate şi o mai au încă, ordinea lor a venit ca ceva adăogat, ca ceva instaurat pe deasupra vieţii locale.

Să luăm un exemplu din Ardeal şi anume satul Poiana Mărului, situat în regiunea de dealuri ce leagă masivul Pietrii Craiului cu muntele Codlea. Până în anul 1927, când s'a făcut o îndreptare de graniţă judeţeană, acest sat aparţinea judeţului Făgăraş, nu judeţului Braşov ca astăzi. Nu era cu putinţă ceva mai împotriva naturii lucrurilor decât satul Poiana Mărului integrat Ţării Oltului; căci aceasta însemna a face parte din judeţul Făgăraş. Ochiul cel mai puţin cercetător şi mai puţin învăţat, putea să-şi dea seama cum o formă de stat lega în chip nefiresc viaţa locală.

Geografic, aşezarea aceasta este asemenea satelor brănene: dealuri înalte până la 1100 m., cu clădiri şi isvoare din cari se desprind văi adânci împă-

durite cu fag şi mesteacăni; pe înălţimi, lanuri de grâne şi păşuni întinse, străjuite din loc în loc de case prinse ca într'un buchet de arbori.

Etnic aceeaşi apropiere: casa e în formă de cetate cu poartă mare şi curte interioară; portul, tehnica materială şi economia se integrează aceleaşi unităţi de viaţă ce are drept centru Branul.

Aceeaşi constatare se poate face şi în privinţa vieţii de relaţii. Apusul făgărăşan nu spune nimic Poenarului.

Fără a merge cu analiza mai adânc, avem aci o seamă de caractere ce ne dau cu precizie calea înţelegerii acestui sat şi a grupului de aşezări din care ele face parte firesc.

Un ţăran din Poiana Mărului, întrebat odată dacă acest sat ţine de Făgăraş sau de Braşov, a răspuns: „noi către Bran cătăm" şi a ridicat mâna în sus către drumul Branului. Acest răspuns vorbeşte mai mult decât oricare hotărîre politică sau administrativă. Prin acest ţăran vorbise legea vieţii care e cea mai dreaptă şi mai îndreptăţită.

Nici măcar Braşovul nu a fost pomenit: Branul era totul. (E drept astăzi tot mai mult rivalizat de Zărneşti, târg cu o industrie mereu în creştere). In adevăr, partea de sud-vest a Ţării Bârsei, una din cele mai româneşti locuri din Ţară, formează o unitate de viaţă colectivă, o adevărată comunitate.

2. Să căutăm acum după acest exemplu, unde se află şi care este unitatea de viaţă românească ce corespunde ideii de mai sus, aceleia de comunitate.

Unitatea reală de viaţă care ne interesează atunci când cercetăm vechea civilizaţie sătească are o întreită înfăţişare: geografică, etnică şi socială. Cu alte cuvinte: mai întotdeauna unei comunităţi de viaţă românească îi corespunde o unitate geografică şi una etnică, bine determinate, cari îi dau un caracter propriu şi o îndrumează. De aceea când vorbim de co-

munitate de viaţă noi subînţelegem şi aceste elemente fizice şi umane.

Munţii noştri ne dau şi azi cele mai caracteristice exemple. Şi nu e lipsit de însemnătate, deoarece civilizaţia română sătească în prezent, aci îşi are expresiunile cele mai vii. Unitate de viaţă a neamului nostru a fost şi este încă într'o largă măsură, ceeace s'a denumit cu o expresie geografică, depresiune şi vale; uneori amândouă laolaltă.

Unele s'au format prin prăbuşiri mari de teren, altele prin eroziuni. Depresiunile subcarpatice sunt din prima categorie, cele legate de albia unui râu sunt din a doua.

Pe aceste locuri s'au format în Ardeal „ţările" şi în vechiul regat văile. Pământul bun şi mai uşor de lucrat, legătura mai lesnicioasă, adăpostul mai sigur (în vremurile străvechi) au făcut din depresiunile subcarpatice şi şesurile din văi, cele dintâi unităţi de viaţă românească şi totodată cele mai autentice expresiuni etnice. Ţara Bârsei, a Oltului, a Haţegului, a Oaşului, a Loviştei, a Vrancei, sunt tot atâtea unităţi organice de viaţă românească. Valea Jiului, a Oltului, a Prahovei, a Trotuşului, Taslăului, Bistriţei, Moldovei, sunt tot atâtea lăcaşuri de viaţă românească. Aşezările omeneşti ale văilor sunt legate tot de depresiunile respective acolo unde văile s'au lărgit şi terenul este întins plan. Ele vin pe cursul apei ca nişte pungi, dilatări ale văii, cari deschid din când în când orizonturi mai largi.

Pentru o mai limpede înfăţişare să luăm câteva exemple. Iată Ţara Oltului. Această ţară este cuprinsă între zidul de munţi al Făgăraşului la sud şi valea Oltului la nord. La apus o închide cotitura Oltului spre Turnu Roşu, iar la răsărit munţii Perşani şi Măgura Codlei. Râurile scoborînd din munţi o străbat în lat până la Olt, dând satelor acea privelişte de viaţă şi rod.

Este Ţara Oltului o unitate de viaţă? Fără îndoială atât în trecut cât şi astăzi. Etnic prezintă o uni-

tate perfectă: costumul, ceranica, uneltele, mitologia, obiceiurile, limba, au caractere locale pe cari le simţi cum ai ajuns acolo şi dispar cum ai trecut în regiunea Sibiului, a Târnavelor, sau în Ţara Bârsei.

Viaţa economică se desfăşoară în interiorul acestei unităţi de viaţă colectivă, centrându-se cum e firesc la Făgăraş. Viaţa de relaţii se mişcă tot în aceste limite: căsătorii, tovărăşii, legături de oricare altă natură. Dar ceeace e mai însemnat există o conştiinţă locală. Locuitorii o numesc „olteni" şi se cred ca fiind un neam de oameni aparte.

Cele două mari centre, Braşovul şi Sibiul, fixate nu departe de cele două limite ale răsăritului şi apusului, exercită desigur o influenţă asupra Ţării Oltului, dar nu e mai puţin adevărat că nu aparţin nici într'un fel acestei unităţi de viaţă şi nici nu sunt socotite ca atare. Procentul cel mai mare al localnicilor n'a fost peste graniţele geografice ale ţării lor. Numai dintre cei mai răsăriţi au mers câteodată până la „Braşeu" sau „Sibii".

In orice caz, oamenii locului nu cunosc de obiceiu o linie mai mare decât aceea dela Sibiu la Braşov. Dar despre aceasta vom vorbi cu alt prilej în rândurile care urmează.

Un alt exemplu între multe ce se pot da pentru dovedirea prezenţei unor unităţi de viaţă românească şi felului cum sunt organizate, îl dăm pe acela al văii Moldovei în Bucovina. Suntem într'o regiune numită de geografi subcarpatică. Ţinutul e plin de dealuri lungi numite obcine şi văi largi numite câmpu-lunguri.

Valea Moldovei este o astfel de vale. Ce constatăm din punctul de vedere al aşezărilor omeneşti aci? Satele se ţin lanţ în aşa fel încât uneori nici nu ştii când ai ieşit din unul şi ai intrat în altul.

Geografic, valea Moldovei prezintă o unitate; e o vale largă cu apă abundentă. Vârfurile împădurite lasă la poale îndeajuns loc de păşune şi agricultură, iar mai jos înfloresc grădinile şi din loc în loc indu-

stria, în deosebi aceea a lemnului. In sus şi în jos pe vale, comerţul este viu. Avem aci un grup de sate unitare legate firesc prin activităţile lor.

Valea Moldovei în Bucovina are şi o unitate etnică. Acest punct de vedere ne aduce o însemnată contribuţie la înţelegerea felului cum se desfăşoară viaţa aci şi ce anume formează o unitate românească. Valea pe o întindere de zeci de kilometri prezintă o asemănare profundă. Portul, graiul, credinţele, casa şi întreaga tehnică sătească sunt la fel. Dacă trecem însă dealul într'o parte sau alta, uneori numai la o distanţă de 5—6 km., suntem surprinşi de schimbările ce ne apar sub ochi. Viaţa deşi păstrează caracterele regiunii, nu se mai înfăţişează la fel; alte elemente intră în joc, alte nuanţe. Comparativ, e mai diferenţiat un sat de peste deal numai la 5 km. decât un sat din vale uneori la o distanţă de 30 km.

La fel se întâmplă şi în ceeace priveşte viaţa de relaţii cari sunt foarte strânse în lungul văii şi foarte reduse între văi, adică peste dealuri. Valea Moldovei are şi mici braţe populate cari îi aparţin în întregime ca nişte ramuri legate de un trunchi puternic, dar acestea fac parte din vale.

Ceeace am spus despre Valea Moldovei bucovineană se poate spune şi despre un şir întreg de văi din subcarpaţii răsăriteni. Bistriţa sau Trotuşul sunt în acelaş fel, lăcaş de viaţă românească şi cale de legătură. Nu altfel stau lucrurile în văile muntene sau oltene. Iată bunăoară Valea Argeşului între Curtea de Argeş şi cheile nordice până spre Cumpăna — vale atât de frumoasă şi tot atât de puţin cunoscută — cuprinde o seamă de sate care închise cum sunt de-o parte şi de alta de munţi alcătuesc o comunitate de viaţă, o adevărată „ţară".

3. S'ar putea obiecta că afirmaţiunile de mai sus pot avea o valoare în legătură cu Ardealul şi aşezările din Carpaţi, că unităţile acestea de viaţă sunt ca-

racteristice muntelui. Obiecţia este până la un punct adevărată; în părţile de deal sau de şes ale Ţării, hotarele naturale între aceste unităţi sunt mai puţin precise şi mai ales greu de definit.

Cu toate că lucrurile stau astfel nu este mai puţin adevărat că o unitate de viaţă românească care nu e satul, dar nici judeţul şi nici provincia, există pe întreg pământul Ţării noastre, oriunde ne-am aşeza piciorul. Intotdeauna satele sunt grupate mai multe laolaltă — deobiceiu centrate de câte o aşezare mai însemnată — cu o viaţă obştească ale cărei limite nu le fixează nimeni în afară de natura lucrurilor şi nevoile vieţii locale. Satul nu-şi este îndeajuns sieşi, iar judeţul sau provincia sunt mai mult decât cere o viaţă locală.

Dacă am lua bunăoară satul Cornova din Orheiu. Stroeştii din Botoşani, Moscu din Covurlui, Gropenii din Brăila, Cerşanii din Argeş, sau oricare altul de pe întreg ţinutul românesc, toate sunt legate în chip firesc şi organic de o viaţă locală cerută într'un anume fel de condiţiile şi elementele locale în joc. Nimeni nu a hotărît ca un sat să-şi îndrepte privirile într'o direcţie sau alta. Viaţa e singura stăpână.

Intrucât, oriunde sunt sate învecinate şi sate îndepărtate, sate legate de un centru sau altul, întruatât există şi unităţi colective alcătuite din aceste sate, adică grupări naturale.

Şi de astădată un exemplu ne poate aduce lumină. Se vorbeşte de judeţul Brăila, desigur ca de o unitate, aşa cum se vorbeşte şi de câmpia Brăilei. Deşi, la prima vedere, acest judeţ şi câmpia ce o cuprinde pare să prezinte o unitate din punctul de vedere al vieţii locale, realitatea este cu totul alta. Dece? Pentrucă într'un fel sunt satele dunărene, şi altfel cele situate în colţul dintre râul Buzău şi Siret şi în altfel sunt cele din colţul sud-vestic legate de Bărăgan. Primele stau sub influenţa marelui fluviu unde abundă pescuitul, grădinăritul şi agricultura, cele din a doua

categorie sunt sate de luncă şi chiar de deal, unde pe lângă agricultură apare viticultura, iar satele din sud-vest, sunt abia adevăratele aşezări de stepă cu o agricultură foarte desvoltată, aşa cum sunt crezute toate aşezările judeţului Brăila.

Am dat acest exemplu aci pentru a arăta că nu numai în Carpaţi satele se grupează în chip firesc ci şi în ţinuturile Dunării. Cu toate că aceste unităţi de şes judecate din punct de vedere geografic, nu au întotdeauna o limită hotar natural, o apă sau un munte, ele nu sunt totuşi în afara unui hotar care să nu poată fi arătat în realitate.

Etnic, cu toate că par să nu aibă nimic caracteristic, deoarece costumul naţional cu variaţiunile lui locale este dispărut, totuşi putem vorbi de o unitate de viaţă pentrucă sunt alte elemente etnice cari ne pot îndruma.

Dar chiar de nu am lua în seamă elementul geografic şi cel etnic şi totuşi am vedea cum se grupează satele numai după convieţuirea lor prezentă. Comunitatea de viaţă locală ne fixează hotarul şi ne desleagă problema.

In legătură cu hotarul acestor unităţi de viaţă românească e necesar să aducem o precizare. Chiar acolo unde factorul geografic are hotare precise, aşa cum e cazul depresiunilor, nu se poate vorbi întotdeauna şi de un hotar precis delimitat al comunităţii de viaţă. Vrem să spunem cu aceasta că sunt aşezări cari depăşesc ca viaţă obştească, ca relaţii sociale şi economice, hotarul natural al unităţii căreia aparţin în chip firesc. Acestea sunt satele limită.

Iată bunăoară aceeaşi Ţară a Oltului. Zidul masiv al munţilor Făgăraş a îngreoiat legătura cu satele Argeşului şi Muscelului muntean, doar ciobanii trec aceşti munţi într'o parte sau alta. Această legătură este mai mult de ordin moral cu un caracter de datină. In hotarul nordic unde curge Oltul, fiind bine ştiută însemnătatea apelor ca artere de legătură, nu mai avem în

faţă acelaş fenomen. Satele de pe malurile Oltului au o puternică şi zilnică legătură. Cele din hotarul Sibiului mai ales sunt chiar în calea darurilor.

Dacă acest lucru se întâmplă acolo unde unitatea de viaţă colectivă este precis determinată geografic, se înţelege că cu atât mai mult prezenţa acestor sate limită este sigură într'un ţinut de deal sau şes, acolo unde hotarul natural lipseşte, determinant rămânând cel social.

După cum aceste unităţi de viaţă românească nu pot fi contestate pentrucă sunt în realitate, tot astfel nici infiltraţia marginală adică prezenţa aşezărilor limită nu poate fi contestată şi nici măcar nesocotită. Comunităţile de viaţă se găsesc în concret, în viaţă, ca grupări de sate, iar hotarul lor este întrepătruns, viu şi el, ca o încheetură organică şi un linear, lipit abstract.

Satele limită nu dovedesc neexistenţa unităţilor de viaţă locală ci dimpotrivă întăresc această afirmaţie. Căci, pe cât de vie este alcătuirea internă a unităţilor pe atât de vie este şi limita lor; întrepătrunderea aceasta înseamnă: viaţă.

4. Ceeace am afirmat în rândurile de mai sus a fost o generalizare, o încercare teoretică. Am făcut-o pentrucă ne-a îndreptăţit realitatea concretă.

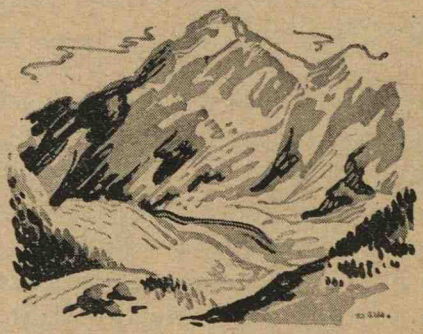
O cercetare ştiinţifică a Ţării şi Neamului românesc, nu se poate face corect dacă nu ne supunem, dacă nu luăm în seamă această însuşire a vieţii locale. Omul, deşi parte dintr'o unitate de viaţă cum e satul, fără să atingă limitele regiunii şi cu atât mai puţin ale Ţării, depăşeşte această unitate şi trăeşte cu adevărat într'o realitate colectivă mai mare de care este legat organic: grupul de sate aşa cum l-am văzut împlinit în diferitele ţări, văi sau alte organisme locale.

De aceea cunoaşterea Ţării noastre în ceeace are ea mai autentic, adică vechea civilizaţie sătească tre-

bue făcută pe aceste unităţi, comunităţi de viaţă şi grupări de sate.

Chiar dacă am voi să restrângem cercetarea la o singură aşezare — şi aceasta este cu putinţă — suntem nevoiţi pentru buna înţelegere să o cercetăm în legătură cu corpul de aşezări din care face firesc parte şi care reprezintă comunitatea de viaţă locală. A nesocoti acest lucru, înseamnă a nesocoti realitatea şi viaţa. Satul nu este o entitate abstractă, unică şi atotvorbitoare. Pentru a înţelege ceeace îi aparţine, este nevoie să treci dincolo de limitele sale; dar numai atât cât cere realitatea concretă.

Poporul românesc, cu străvechea lui civilizaţie sătească, este o fiinţă şi ca orice fiinţă are un chip al său propriu de a fi. Să-l cercetăm aşa cum se înfăţişează în realitatea concretă. Respectul naturii lucrurilor şi dragostea pentru ceeace este viu, ne dau putinţa să pătrundem în adâncimi nebănuite.

DATINA ŞI OBICEIUL

1. Satul românesc cunoaşte o seamă de aşezăminte tradiţionale de natură spirituală, economică sau socială, care au o viaţă a lor proprie şi din lăuntrul cărora sunt îndrumate deosebitele activităţi ale colectivităţii.

Cum îşi îndrumează activităţile această unitate de viaţă organică a satului şi cum îşi menţine structura şi rânduiala sa proprie?

Orice colectivitate pentru a-şi putea organiza conţinutul de viaţă are nevoie de o seamă de legi şi aşezăminte în limita cărora ea se mişcă. In aşezăminte viaţa obştească se cristalizează dându-i-se pe această cale un caracter de stabilitate.

In societatea modernă (evoluată), instituţiile de stat sunt acelea care reglementează raporturile dintre oameni, îndrumează activităţile şi organizează viaţa. In societăţile primitive şi cele mai puţin evoluate, aşezămintele tradiţionale şi legi nescrise alcătuiesc temeiul ordinei sociale.

Satul românesc de azi stă pe o treaptă de mijloc. Cu toate că viaţa sa a intrat de mult sub orânduirea instituţiilor de stat, cu toate că primăria, şcoala ori biserica sunt active şi îl conduc, acestea nu-i sunt caracteristice şi nici măcar nu-l cuprind. Legi şi aşezăminte străvechi, atât în ordinea socială cât şi în cea economică sau spirituală, funcţionează organic şi rodnic în orice loc, în orice act; totul este străbătut de o rânduială perfectă şi de un fond comun ca o minte

atot clarvăzătoare, un ochiu care veghează la bunul mers al obştei.

Aplecându-ne asupra vieţii concrete, asupra vieţii satului românesc, găsim două fenomene care par să reprezinte şi să întruchipeze ordinea comunităţii omeneşti. E vorba de datină şi de obiceiu.

Când întrebăm un ţăran ce este nunta sau armindenul, el ne răspunde că este „o datină". Dacă îl întrebăm ce face, el ne răspunde că „aşa e obiceiul". Viaţa sa este stăpânită de o seamă de forme şi acte tradiţionale repetate şi adaptate, care fac parte din aceeaşi unitate a civilizaţiei române săteşti. Cunoaşterea lor mai în deaproape ne deschid înţelesuri noi asupra întregului acestei civilizaţii.

2. Datina şi obiceiul, deşi reprezintă oarecum aceeaşi categorie de fapte prin elementul tradiţional al vieţii săteşti, ca fenomene ele pot fi deosebite. Deosebirea vine din îndoita lor natură şi direcţie, din sensul lor social.

Să plecăm întâi dela cuvinte şi să le judecăm întrucât ele acoperă fapte concrete, viaţă.

Datina vine dela ceeace este dat, lucru obiectiv, exterior. In conţinutul său intră social vorbind, ideea de moştenire, adică de trecere între generaţii. Datina este o formă şi o realitate tradiţională. Reţinem aci în primul rând ideea de obiect exterior, de sine stătător, de lucru gata făcut, primit întreg.

Obiceiu înseamnă în primul rând deprindere; deprindere nu individuală, act repetat, săvârşit fără o prea puternică lumină a conştiinţei şi care are drept scop o reducere a sforţărilor şi conservarea individului, ci deprindere colectivă, act repetat cu scopul de a conserva şi îndruma viaţa socială. Deprinderea individuală poartă numele de obişnuinţă şi este un fapt de psihologie, iar deprinderea colectivă poartă numele de obiceiu şi este un fapt de sociologie.

Tradiţia, ca şi în cazul datinei, nu este absentă;

obiceiul este un fapt îndelung repetat şi moştenit din bătrâni. Dar în timp ce datina este o formă socială, un chip al fiinţei colective prezent continuu în această fiinţă, obiceiul este un act social care actualizează într'un fel datinele şi dă viaţă obştei de azi. Obiceiul îndrumează şi înnoieşte viaţa socială în sensul tradiţiei. Obiceiul cuprinde în sfera sa ideea de **tradiţie vie.**

In concluzie, obiceiul poate fi definit în felul următor:

a) Regulă tradiţională de comportare;
b) Organizare tradiţională de acte.

In genere se înclină spre o identificare a acestor fenomene. Pentru înţelegerea lucrurilor aşa cum sunt ele în realitate este necesară o aplecare directă asupra vieţii, o examinare mai în deaproape a faptelor corespunzătoare. Discuţia pe cuvinte, deşi rodnică uneori, nu este aci satisfăcătoare. Dacă în vorbirea obişnuită anumite semne — cuvintele — corespund adesea unor realităţi precise, de cele mai multe ori această vorbire împreună mai multe realităţi sub acelaşi semn, sau dă mai multe semne aceleiaşi realităţi.

Datina este în ordinea socială ceva stabil, cu un caracter de permanenţă, este ceva „aşezat" de unde vine şi termenul românesc corespunzător de aşezământ. Este obiceiul un astfel de fenomen? Este, întrucât face parte din formele tradiţionale ale satului şi nu este, întrucât are caracterul de deprindere colectivă.

Intre sferele obiceiu-datină nu este un raport de suprapunere perfectă nici unul de subordonare, ci un raport de întretăere.

Emanând din aceeaşi origine, din aceeaşi categorie de fapte, între datină şi obiceiu, credem că este deosebirea dela punctul de vedere static şi cel dinamic. Când zicem datină, privim faptele în existenţa lor statică integrate în unitatea structurală a ordinei sociale. In acest fel, datina reprezintă mai mult un

total de raporturi ce stabilesc funcţiuni şi un câmp de acţiune posibilă.

Obiceiul ne duce direct în categoria acţiunii. El porneşte şi priveşte aceleaşi fenomene legate de ordinea socială dar în alt sens, acela al activităţii sociale. Obiceiul îndrumează activităţile sociale în diferite prilejuri, cerute de organismul social, îndrumează după tipuri de acţiuni şi reacţiuni cu caracter tradiţional.

Să luăm un exemplu: botezul. Este deopotrivă datină şi obiceiu. Pentru ca acest lucru să fie posibil, trebue ca fenomenul să aibă o îndoită natură şi mai ales să fie privit din două puncte de vedere deosebite. Botezul este datină, întrucât vedem în el o formă de iniţiere religioasă în ordinea vieţii sociale, un element sau o treaptă în întregul rotunjit al rânduirii sociale. Botezul este obiceiu, întrucât el se împlineşte printr'o serie de acte şi agenţi, de gesturi şi formule, printr'un sistem întreg de comportări tipice, al căror ritm şi sens sunt comandate de rostul iniţial al datinei însăşi.

3. In satul românesc de azi avem pe de o parte aşezămintele tradiţionale, aşa cum am arătat, însufleţite de obiceiul tradiţional activ, legat direct. Obiceiul însă nu funcţionează numai în raport cu instituţiile străvechi ale satului deoarece, prin integrarea sa într'o ordine socială şi politică modernă, satul este prevăzut şi îndrumat cu alte instituţii: acelea de stat.

In genere instituţiile se înmulţesc mereu ca o urmare firească a evoluţiei sociale şi anume a diferenţierii structurale a societăţii. In satul românesc, lucrurile n'au avut urmări fireşti; instituţiile moderne ale statului au venit pe deasupra, s'au aşezat nedorite şi fără temeiu în comunitatea cu forme de organizare străvechi a satului.

Viaţa obştească a satului însă s'a adaptat vremii. Intre formele vechi şi cele nouă nu s'a produs un conflict; cu toată opoziţia reală între acestea, viaţa sătească şi-a urmat cursul în formele tradiţionale, fireşti

cuprinsului său, active interior, lăsând formelor noi să rezolve cu deosebire raporturile comunităţii cu statul. Aparent suntem în faţa unui proces de înlocuire a obiceiului şi a tuturor formelor tradiţionale de organizare, prin instituţiile moderne şi activităţile lor. In fond însă nu este decât o schimbare în care caracterele esenţiale ale acestor fapte rămân, chiar dacă se numesc altfel. Mai mult în viaţa spirituală, mai puţin în ordinea practică, în viaţa economică, obiceiul şi vechile forme, datinele, funcţionează fără a fi stânjenite de biserică, primărie sau jandarmerie. Ba uneori, cum este în cazul bisericii, sunt ajutate şi împlinite.

Dacă acest proces de înlocuire există, totuşi se poate observa că nu are aceeaşi tărie în toate categoriile de activităţi sociale. De când viaţa satului se organizează sub supravegherea instituţiilor de stat, s'au produs diferenţieri şi procese profunde în inima satului. In domeniul unora dintre activităţi, datina şi obiceiul şi-au pierdut atât formele cât şi puterea activă seculară, în domeniul altora îşi păstrează mai departe formele şi puterea lor desăvârşită.

Natura intimă a ordinei sociale a satului pare chiar că în unele cazuri dovedeşte o tărie şi o capacitate de transformare uimitoare. Organizările prin instituţii a activităţilor redevin obiceiuri, funcţionează şi sunt privite ca atare şi anume atunci când ele sunt moştenite din generaţie în generaţie, atunci când trecutul îndepărtat le transformă şi le adaptează, ele sunt privite ca bunuri tradiţionale.

Exemplul cel mai adânc vorbitor pentru ilustrarea acestui proces este biserica. Dacă justiţia statului a mers până a înlocui în întregime (deşi nu în tot locul) dreptul obişnuelnic, dacă în relaţiile economice s'a întâmplat acelaşi lucru, în viaţa spirituală a satului, biserica ca instituţie de Stat este aceea care a suferit influenţe, a fost transformată şi făcută să aparţină locului mai mult decât centrului episcopal. Biserica ţăranului român nu este o biserică a statului, ci o bi-

serică a satului. Trecutul cu şirul întreg de generaţii o străjuesc. Aci poate fi vorba abia despre o biserică vie, aceea a sufletelor şi una întreţinută de formele abstracte ale Statului.

4. Obiceiul este o formă de deprindere colectivă; o formă activă, creatoare care naşte din procesul de viaţă al colectivităţii şi se aplică materiei sociale pentru a o organiza.

Noi întâlnim însă în sat obiceiuri, fapte concrete în deosebitele categorii de activităţi pe care le repartizăm după categoriile de valori cărora aparţin. In acest fel obiceiurile sunt prezente pe întreaga suprafaţă a vieţii săteşti. Ele acţionează în toate categoriile de manifestări ale satului românesc, într'unul mai mult decât în altul. In religie, în morală, în economie, în drept şi toate relaţiunile sociale ale satului românesc, obiceiul este prezent şi activ.

Faptul asupra căruia vrem să atragem atenţia însă este că termenul de obiceiu în sens de fapt concret religios, moral sau juridic, aşa cum este întrebuinţat obişnuit chiar în sat, este impropriu. Deşi tradiţionale aceste fapte sunt în conţinutul lor divers, fapte ţinând de valorile respective. Ele pot fi numite mai precis datine, insistându-se în acest fel mai mult asupra caracterului lor de forme tradiţionale, nu asupra sensului activ de deprindere colectivă.

Obiceiul ca fapt concret, spre deosebire de datine, nu poate fi găsit nicăieri. Cercetarea lui directă nu este deci cu putinţă. Obiceiul ca formă activă, obiceiul mod de comportare tradiţional se realizează în materia, în fondul colectiv al satului, în diferite fapte concrete aparţinând acestei vieţi. De aceea el nu poate fi cercetat decât din acest punct de vedere: pe deasupra şi în interiorul fiecărui fapt concret care îl împlineşte sub ochii noştri. Cercetarea obiceiului deci este material vorbind în funcţie de cercetarea datinelor.

Pentru a fi lămuriţi deplin: caracterele de deprin-

dere, de activ şi creator pe de o parte, de religios, de moral, juridic şi economic pe de altă parte, pot fi găsite ca elemente în compoziţia aceluiaşi fapt, dar ele sunt un îndoit aspect al său, puncte de vedere deosebite prin care poate fi privit.

Obiceiul formă activă, aşa cum l-am arătat, îşi caută realizarea şi se actualizează în deosebitele câmpuri de activitate ale vieţii sociale. După natura acestor sectoare, obiceiul poate lua forme speciale. Realizarea obiceiului în viaţa religioasă poate să fie în adevăr deosebită faţă de aceea din viaţa morală, juridică sau economică.

In genere în societăţile primitive funcţiunile şi categoriile de valori sunt nediferenţiate. Un fapt poate fi polivalent. In satul românesc, deşi domină elementul religios şi magic care străbate toate celelalte domenii, se poate totuşi vorbi de o tendinţă de hotărnicie între diferitele categorii de valori şi între funcţiunile lor respective.

Voim adică să spunem că în satul românesc putem deosebi fapte de sine stătătoare, religioase, morale, juridice, economice. Obiceiul organizează activităţile sociale în toate domeniile, adică pe întreaga suprafaţă a vieţii satului, de aceea sunt fapte de deprindere colectivă în toate aceste activităţi. Aşa cum este „zăuritul" de Crăciun, este şi formula de respect faţă de bătrâni, aşa cum este devălmăşia, este şi târgul de ţară. Deşi deosebite ca funcţiuni în întregul vieţii sociale, aceste fapte au un caracter comun: acela de deprindere colectivă, adică de a fi un obiceiu.

Organizarea obişnuelnică este caracteristică treptei şi structurei sociale a satului românesc. Obiceiul împlineşte rosturi cu mult mai mari decât suntem obişnuiţi să-i acordăm. O adâncire a acestui fenomen pe plan interior nu este mai puţin rodnică.

5. Obiceiul în satul românesc reprezintă un fenomen

social activ şi conservator, cu un caracter de stabilitate care dă ritmul vieţii sătești şi putinţa acesteia de a-şi menţine ordinea în timp şi spaţiu. Funcţional deci acest fenomen este un factor ordonator. Expresia a unui sistem de reprezentări colective sau simplu act de deprindere, obiceiul îmbracă şi se rânduește spiritul colectiv.

Obiceiul reprezintă o organizare tradiţională de acte; datina este o formă conservatoare necesară. Aceste caractere întrunite în inima aceluiaşi fenomen explică de ce nu avem de-aface cu forme moarte, ci forme active. Obiceiul are puterea actualizării; poate fi manifestare actuală la nevoi actuale. Prin actualizare el slujeşte nevoilor de prefacere ale vieţii colective. Datina conservatoare nu este ceva imobil, mort; nu este, pentrucă în ea se manifestă obiceiul adică actul colectiv. Obiceiul schimbă şi se schimbă continuu, adoptând formele vechi nevoilor de viaţă actuală ale colectivităţii.

Judecând pe plan sufletesc, obiceiul ne apare în două chipuri: pe de o parte ca act conştient şi îndreptăţit, explicat; iar pe de alta, ca act inconştient, lipsit de o explicaţie.

Ţăranul român săvârşeşte o seamă de acte — obiceiuri întemeindu-le prin legătura necesară cu o reprezentare colectivă, cu o credinţă. Această credinţă cu caracter social îi comandă şi îi îndreptăţeşte săvârşirea actului. Realităţile pot fi îndrumate şi modelate după voia omului cu condiţia să fie respectată, rânduiala lor dată.

Alteori însă omul săvârşeşte actele fără niciun temeiu de gând sau credinţă; numai prin puterea deprinderii şi a valorii sale tradiţionale. Obiceiul în acest caz a fost numit de către etnografi, supravieţuire. Ţăranul român este prins puternic sub stăpânirea unor astfel de obiceiuri. El practică o seamă de acte fără să poată justifica de ce le practică; el nu poate da seama de ce făptueşte într'un fel sau altul. Singurele expli-

caţii repetate continuu sunt că aşa au „apucat din bătrâni", sau „că aşa e obiceiul".

Caracterul tradiţional şi acela de deprindere colectivă sunt puternice mai ales în această categorie de obiceiuri-supravieţuiri.

O femeie din Ţara Oltului întrebată de ce săvârşeşte un obiceiu, răspunde: „Eu aşa am apucat din bunici şi din strămoşi; că eu am apucat a face ca ei. Treabă n'am să zic că nu-i bine. De unde am eu voia asta? Omul meu zice că de ce le fac, da eu nu ştiu de ce le fac. Da ce mi-s dela Adam să ştiu de unde vine toate celea?".

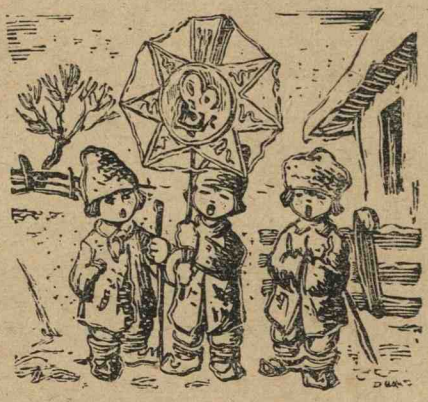
Caracterul tradiţional, moştenirea din bătrâni şi puterea ei de constrângere sunt deplin mărturisite aci. Când însă omul explică prin expresii că: „aşa e obiceiul", apare desigur sensul colectiv al unei deprinderi; un act e săvârşit pentrucă „aşa se face", pentrucă „aşa face toată lumea"; omul se supune pentrucă s'a deprins şi pentrucă păstrează o regulă de comportare dată.

Caracterele de mai sus sunt cu deosebire evidente, mai ales în cazul formelor străvechi moştenite, al căror sens s'a pierdut şi care funcţionează în virtutea unor legi speciale ale colectivităţii.

Datina şi obiceiul apar deci şi sub forma de supravieţuiri. In această formă ele sunt expresia unei stări sociale anterioare, astăzi înlocuită. Sensul, gândul care le stătea drept temeiu, a fost pierdut odată cu trecerea vremii. De aceea nu se poate stabili o legătură între fondul evoluat (schimbat sau chiar înlocuit) şi forma fixă care continuă să apară.

Satul românesc cunoaşte şi astfel de forme. Datinile şi obiceiurile, prezente în structura sa actuală ne poartă în fundalul unui trecut de mult apus şi totuşi funcţionează puternic în prezent. Satul românesc acordă formele vechi şi nevoile actuale, dând o înfăţişare organică unor elemente şi forme uneori foarte diferenţiate.

Datina şi obiceiul reprezintă în natură, în fiinţa aceluiaşi fapt, forma ordonatoare şi actul creator al vieţii sociale săteşti.

RELIGIA ŞI MAGIA

1. In viaţa omului şi aceea a popoarelor sunt fapte tradiţionale care apar dintr'o desfăşurare de rosturi religioase. Satul românesc străvechi cunoaşte din plin o astfel de activitate.

Determinarea câmpului său şi înţelegerea sensului valorilor ce le cuprinde, deschid minţii noastre poarta cea mai însemnată pe care putem intra în inima întregii alcătuiri a satului românesc şi a civilizaţiei ce o reprezintă.

Pentru ca aceasta să fie cu putinţă, e nevoie să arătăm mai întâi care este raportul între religie şi celelalte categorii de activităţi spirituale.

Activitatea religioasă este în centrul vieţii satului românesc. Toate celelalte fenomene, atât cele ce privesc ordinea materială a lucrurilor cât şi cele ce privesc ordinea lor spirituală, sunt străbătute de religie ca de un fir nevăzut. Toate celelalte activităţi, fie ele artistice, tehnice, economice, politice sau juridice, sunt judecate şi îndrumate în sensul desfăşurării vieţii religioase.

Viaţa spirituală sătească pare să cunoască o adevărată autonomie a deosebitelor categorii de valori, în sensul că valorile religioase, artistice, tehnice şi toate celelalte au o condiţie şi un sens propriu, independent. Autonomia aceasta este însă numai aparentă. Ea nu se dovedeşte a fi integrală nici atunci când privim o societate şi o civilizaţie superioară ca cea Apuseană; cu atât mai puţin apare ea în satul românesc

străvechi. Civilizaţia română sătească exprimă desigur o spiritualitate mai diferenţiată faţă de civilizaţiile primitive, dar nu e mai puţin adevărat că deosebitele activităţi şi categorii de valori prezente în sat nu au o autonomie şi o finalitate proprie ci sunt legate şi încălcate în mare măsură de activitatea şi valorile religioase.

Religia cu sistemul său de credinţe şi practici, ca răspuns lumii de taină ce înconjoară omul satului românesc, alcătueşte inima întregului spiritual şi social. Din punct de vedere spiritual, satul românesc tradiţional înseamnă credinţă în Dumnezeu, înseamnă creştinism. Autonomia deosebitelor activităţi e mai mult aparentă decât reală, pentrucă în fond oamenii satului de îndată ce cred în Dumnezeu, dau întâietate activităţii religioase şi puterii sale absolute; ceeace face ca restul activităţilor să fie străbătute de un suflu religios.

In satul românesc, fenomenul religios se caracterizează înainte de toate printr'o totală cuprindere, în aşa fel că îmbrăţişează aproape toate chipurile de manifestare ale vieţii sociale. Intreaga viaţă obştească a satului respiră o atmosferă religioasă. Activităţile îşi găsesc de obiceiu îndreptăţirea şi raţiunea în religie.

Noi, cei care trăim dela o vreme diferenţierea deosebitelor activităţi ale omului, noi care am ajuns să închidem pe Dumnezeu în zidurile bisericii şi religia în dogmă sau rituri, înţelegem foarte greu viaţa ţăranului şi toate activităţile lui care sunt încadrate, care sunt topite în sistemul de credinţe şi rituri tradiţionale, adică în religie.

Religia are o funcţiune dominantă în viaţa satului românesc. Funcţiunea religiei este aci de a organiza viaţa omului şi unităţii sociale în care trăeşte şi în deosebi ordinea spirituală cu toate formele şi sensurile ei. Religia apare ca forţă organizatoare tradiţională de valori în această ordine.

2. O altă problemă de determinare a câmpului nostru de cercetare în legătură cu acest capitol este aceea a magiei. De ce magia este alăturată religiei şi mai ales pentru ce studiem în capitolul de faţă această activitate aparţinând vieţii spirituale săteşti.

Raportul teoretic dintre religie şi magie este o problemă centrală, astăzi devenită clasică, în domeniul sociologiei religioase şi etnologiei. Nu este în intenţia noastră de a o relua aci. Ceeace ne interesează pentru studiul ce-l încercăm, este o descriere a convieţuirii celor două categorii de fenomene (şi deci de activităţi) religioase şi magice în cadrul realităţii săteşti, ca o îndreptăţire a metodei noastre. Lămurirea problemei o vom căpăta mai sigur odată cu sfârşitul capitolului de faţă, odată cu înaintarea cercetării.

In sat lucrurile sunt vii; faptele au o stare şi un rost propriu într'un întreg organic. Cu deosebire în câmpul religiei şi magiei această afirmaţie este întemeeată. O limită materială precisă nu poate fi trasă, întrepătrunderile fiind frequente şi firesti. Nimeni de aci nu stă să le înlăture.

Există în viaţa spirituală a satului o seamă de fapte de o străveche origine locală care, deşi sunt în afara bisericii, nu sunt mai puţin religioase: e vorba de acele fapte pe care mintea cercetătorului le situiază între religie şi magie. In realitate trecerea dela domeniul religiei la acela al magiei se face uneori fără să băgăm de seamă.

Realitatea vieţii spirituale săteşti ne forţează să vorbim mereu despre religie şi magie ca activităţi legate una de alta cu toate că au norme deosebite şi sunt activităţi aparte.

Să lămurim deocamdată acest lucru: de ce ne apar laolaltă.

Religia şi magia apar şi funcţionează împreună în viaţa satului, pentrucă au aceeaşi natură: o natură mistică. Ele conţin o seamă de credinţe şi practici şi sunt

expresia legăturii omului, în cazul nostru a ţăranului român, cu realitatea metafizică, a cărei sensibilitate şi viziune este încărcată de o lume supranaturală puternică şi bogată în consecinţe prin legăturile ce se pot stabili.

Cercetarea magiei alături de religie aşa cum satul românesc ne-o oferă este o necesitate şi din alt punct de vedere: acela al contrastului. Cu toată această asemănare, sensul şi câmpul lor de activitate este deosebit; ele se folosesc de metode deosebite şi merg în direcţii opuse.

In concluzie: religia şi magia în satul românesc străvechi având o uimitoare unitate organică, nu pot fi cercetate decât împreună; e o nevoie a vieţii spirituale a realităţii însăşi săteşti. Dar cum? Religia şi magia aci, nu pot fi cercetate decât printr'o metodă paradoxală a asemănării şi diferenţierii totodată, a aproprierii şi izolării (metodologice) fenomenelor acestea care domină viaţa interioară şi socială a ţăranului român.

In acest fel lucrurile pot fi prinse pe viu şi înţelese, iar cercetătorul este ajutat să nu anuleze ceeace este esenţial pentru a distruge şi totodată să nu confunde lucrurile şi planurile aşa cum prea adesea se întâmplă în legătură cu domeniul religiei şi magiei care este atât de complex.

Fenomenele religioase şi magice pot fi privite din două puncte de vedere şi anume în formele sociale care apar, şi în funcţiunea ce o au în viaţa omului şi a colectivităţii căreia aparţin, adică a satului.

Fenomenele religioase şi magice privite în formele care apar, pot fi integrate categoriei aşa ziselor obiceiuri. Putem spune chiar că obiceiurile ca forme organizatoare tradiţionale de acte sunt astăzi în deosebi din câmpul religiei şi magiei. Dar dacă aceste fenomene apar în satul românesc în formă de obiceiuri, natura, principiul şi explicaţia lor se găsesc în funcţiunea vieţii religioase. Fenomenele religioase şi ma-

gice sunt în conţinut de viaţă umană şi răspund unor rosturi de natură spirituală.

In acest capitol privim lucrurile din cel de al doilea punct de vedere, adică religia şi magia în valorile ce le promovează, în sensul şi funcţiunea lor, nu în formele sociale care apar.

I

3. Ţăranul român trăieşte într'o cuprinzătoare viziune metafizică şi religioasă. Viaţa sa este străbătută de un bogat suflu mistic. Aşezat la limita între fizic şi metafizic cu încălcări în ambele domenii, conştient de această aşezare dramatică, ţăranul român îşi exercită fiinţa pentru a depăşi trecătorul din el. Trăieşte condiţia materială cu conştiinţa că a rămâne în ea înseamnă a rămâne în păcat. Pentru împlinirea rosturilor sale superioare de om răspunde cu o intensă viaţă interioară şi religioasă. Aşezarea sa în lume şi viaţă este în aşa fel întocmită încât luptă pentru împăcarea şi câştigarea unui prisos de bine în sensul soartei sale de om, adică de fiinţă spirituală.

Necuprinsul lumii acesteia, tainele ţesute în fiece făptură, în fiece chip, în fiece act şi trecere, tainele existenţii sale însăşi, îl fac să răspundă, îl fac să lupte pentru cucerirea sensului şi sprijinului absolut: Dumnezeu.

Dumnezeu, pentru ţăranul român nu este o idee ci o realitate vie, nu este dincolo ci este pretutindeni. Omul, pentru ţăranul român nu este o expresie a pământului acesta ci a cerului, a spiritului. Omul vine aci dela Dumnezeu şi trebue să lucreze (aşa căzut cum e) în sensul Lui.

Se înţelege deci că în satul românesc străvechi, religia nu este o activitate în care socialul domină, nu este un fenomen care se produce mecanic în virtutea cine ştie căror legi sociale. Religia aci este o adevă-

rată şi cea mai de seamă activitate spirituală, loc de obârşie şi desvoltare a tuturor forţelor de creaţie ale ţăranului.

Activitatea spirituală şi deosebitele forme pe care le ia în satul românesc, sunt o expresie firească şi necesară stării şi soartei omului aci. Pe această cale el îşi alungă urîtul (metafizic sau social), îşi lărgeşte condiţiile de viaţă, sporeşte creaţia şi se recrează pe sine în sensul legilor sale originare.

Religia apare în viaţa satului nostru ca o expresie a nevoilor omului de a-şi găsi o cale de împăcare şi stabilitate a existenţii lui în lume. Legat de anumite legi, înconjurat de lucruri al căror rost nu-l ştie deplin şi de forţe care îl depăşesc până la nimicire, omul îşi rânduieşte viaţa şi învinge aceste condiţii numai prin credinţa sa şi prin legătura cu Dumnezeu. Puterile sale de gând şi faptă îşi au origina în această legătură.

Viaţa religioasă a satului cuprinde o seamă de fenomene, care printr'o abstracţie pot fi reduse la două categorii: un sistem de reprezentări şi unul de practici religioase care dau expresie concretă celor dintâi. La temelia amândorura stă trăirea religioasă, forţa interioară care însufleţeşte şi face cu putinţă funcţionarea celorlalte două.

O concepţie de viaţă, o reprezentare a lumii şi ordinei care o ţine, o determinare a sensurilor şi căilor ce duc la cucerirea absolutului, toate acestea desigur într'o dominantă creştină, iată în câteva cuvinte alcătuirea religiei în satul românesc. Credinţe şi acte, trăiri şi sforţări practice, rosturi, sensuri şi acte care transfigurează, experienţe care deschid ca pe o carte învăţătura cea mai înaltă şi apropie tainele. Este în viaţa religioasă a satului românesc străvechi, atâta suflu, atâta tumult, atâta sens şi bogăţie, încât cu greu cercetătorul neavizat ar putea surprinde ceva din

adâncurile vieţii spirituale, ci cu mult mai sigur va prinde aparenţe lipsite de conţinut.

Să trecem acum spre formele care îngrădesc această viaţă, spre chipurile obişnuite şi statornice ale acestor fenomene spirituale.

Viaţa religioasă a satului capătă chip în primul rând în biserică. Biserica este aci aşezământul tradiţional care organizează şi îndrumează viaţa religioasă.

Să vedem ce înseamnă această afirmaţie.

Biserica este un aşezământ tradiţional pentrucă închide formal o experienţă îndelung repetată, o experienţă de milenii. Cu toate că biserica aşa cum se înfăţişează astăzi are un caracter oficial, de stat, ea se păstrează dincolo de oficial în popular[1]). Rădăcinile adânci aci sunt.

Biserica organizează şi îndrumează viaţa religioasă a satului. Prin aceasta voim să spunem că în rosturile sale esenţiale şi actuale, biserica răspunde religiozităţii, răspunde nevoilor interioare ale ţăranului şi dă totodată rânduielile necesare promovării spiritualităţii săteşti.

Biserica satului privită în câmpul său de activitate, are două mari categorii de fapte. Pe deoparte este liturghia duminicală a cărei rânduială are un caracter oficial mai pronunţat. Pe de altă parte sunt o seamă de acte religioase care privesc viaţa omului în deosebitele sale vârste şi situaţii specifice dela naştere până la moarte şi cele care apar în legătură cu casa şi îndeletnicirile sale zilnice. Acestea au o rânduială tradiţională mai pronunţată şi un caracter local mai arhaic.

Biserica de azi a satului, formă tradiţională cu un conţinut de viaţă actuală, reprezintă funcţional viaţa religioasă şi spiritualitatea satului. Ea organizează viaţa religioasă şi promovează valorile ce-i aparţin.

---

1) Vezi capitolul: Datină şi obiceiu.

Viaţa religioasă a satului românesc are însă un cuprins mai mare decât acela arătat până aci. Biserica însăşi supraveghează sau numai îngăduie o seamă de credinţe şi acte, care deşi nu au un caracter creştin, sunt apropiate ca natură. Este vorba de o întreagă serie de fapte religioase, mituri şi practici, trecute în folklor sub numele de credinţe şi superstiţii populare, iar în teologie sub numele de credinţe şi obiceiuri păgâne.

O credinţă neîntemeiată a făcut ca cercetătorii civilizaţiei săteşti să dea o atenţie deosebită credinţelor şi superstiţiilor ca fiind în afara bisericii oficiale, ca având un caracter cu adevărat popular. Cercetătorii folklorişti au ignorat în întregime rolul bisericii în viaţa religioasă a satului şi ţăranului român, aşa cum bunăoară teologii înclină să înlăture tot ce este dincolo de dogma şi ritualul creştin.

Această deosebire făcută în viaţa religioasă a satului, cercetătorii au putut fi înclinaţi să studieze numai una din categorii de fapte, fiecare după pregătirea şi sensibilitatea de care dispunea, ignorând cu desăvârşire pe cealaltă.

In realitate lucrurile stau cu totul altfel. Viaţa religioasă a satului românesc nu poate fi determinată şi înţeleasă fără studierea totală a acestor fenomene. Deşi pot fi deosebite mintal, cele două categorii alcătuesc în realitate un întreg, un organism cu o tradiţie de milenii.

Viaţa religioasă a satului cuprinde în adevăr biserica, cu expresia sa rituală cea mai obişnuită liturghia, dar nu o are oricum şi niciodată gata, făcută oficial de către stat. Biserica satului românesc stă sub îndrumarea oficială (îndrumare ce pare să fie mai mult administrativă), dar viaţa ce o cuprinde ea, sensurile şi ritmul ei îi dau un caracter particular ca unei făpturi aparte. Biserica satului fiind mai legată şi mai adâncită în viaţă, este mai adâncită în sensurile locale tradiţionale; ea nu este străină de sensurile şi

chipurile sectorului păgân al vieţii religioase săteşti.

Există cu adevărat în satul românesc o categorie de fenomene religioase care nu fac parte din sistemul coherent de credinţe şi acte ale religiei oficiale. Ele sunt totuşi expresia vie şi nu mai puţin organică ale aceleeaşi atitudini fireşti de adorare şi respect pentru lucruri sfinte sau interzise, manifestată prin forme tradiţionale de cult. Este vorba deci de o viaţă religioasă mai bogată decât religia oficială.

Pe lângă noţiunea de religie care cuprinde o sistematizare a credinţelor (dogmei) şi riturilor consacrate oficial, mai întrebuinţăm şi noţiunea de viaţă religioasă care are o sferă mult mai largă şi care cuprinde toate fenomenele ce exprimă în vreun fel ideea de sfinţenie, toate credinţele şi actele corespunzătoare populare nu numai pe acelea cuprinse în sistemul religios general şi oficial. Pentru sat, mult mai bogat ne vorbeşte acest fel de a vedea lucrurile; viaţa religioasă a ţăranului, viaţă în care intră total poziţia creştină, înţeleasă în acest fel este totodată şi mai largă şi mai specifică din punct de vedere etnic.

Această lărgire a câmpului de cercetare a fenomenului religios în satul românesc, pe cât este de rodnică pe atât este de necesară. Intinsul spaţiu al mitologiei populare stă la dispoziţia cercetătorului pentru complectarea studiului său integral. O largă concepţie a universului, prin care ţăranul încearcă să îmbrăţişeze cu gândul toată această lume de a cărei taină şi frumuseţe se simte atras, o filosofie populară dintre cele mai bogate şi interesante, fac parte din întregul religios al satului în care biserica locală tradiţională conduce.

Sau, pentru a trece în categoria actelor, găsim în viaţa religioasă a satului o seamă de rituri şi ceremonii, aşa cum e bunăoară ceremonia înmormântării unde slujba religioasă creştină domină, dar unde o lume întreagă de credinţe şi acte rituale pre-creştine (în orice caz necreştine) de o străveche origine locală,

sunt prezente şi integrate organic în unitatea atât de complexă şi variată a ceremoniei. Ritualul bradului, aşa cum se obişnueşte în Valea Jiului şi Haţeg, simbolurile ce le cuprinde, actele şi evocările ce se fac, deşi nu sunt expresii ale bisericii care este prezentă, rămân fapte religioase necontestate.

Ce s'a întâmplat în realitate? Sau, cum este astăzi această realitate? In viaţa religioasă a satului românesc oficialul şi popularul sunt adânc întrepătrunse, uneori până la închegarea organică. Spiritualitatea locală străveche s'a adaptat formelor şi sensului vieţii religioase reprezentată de biserică, fără să renunţe la conţinutul şi valorile sale, iar biserica oficială s'a adaptat la condiţiile şi sensul tradiţiei locale fără să renunţe la ceeace îi era esenţial [1]).

In concluzie: aceste două părţi ale câmpului de activitate religioasă alcătuesc în sânul satului românesc **o singură unitate**, un tot organic care metodologic vorbind, este nefiresc şi nerodnic să-l desparţi.

II

4. In cuprinsul vieţii spirituale a satului românesc, în imediata apropiere a religiei, se găsesc o categorie de fapte care aparţin magiei. Motivul pentru care vorbim despre ele aci, l-am arătat la începutul capitolului de faţă. Să vedem acum care e rostul lor în viaţa satului, când şi unde apar ele de obiceiu.

Am văzut cum religia apare şi funcţionează împrejurul bisericii. Chiar dacă sunt o seamă de acte religioase (şi sunt multe) dincolo de biserică, apoi acestea aparţin prin atmosferă şi prin natura lor tot bi-

1) Istoricii noştri explică acest fenomen prin marea asemănare ce există între creştinism şi religia Traco-Geţilor. Spiritualitatea dacică — a fost aşa fel orientată încât creştinismul a venit ca ceva firesc, ca o desăvârşire a celei dintâiu; între elementele celor două religii, a urmat un proces de adaptare şi asimilare. (Vezi Vasile Pârvan: **Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului Daco-Roman.** Buc. 1911).

sericii, care ea însăşi este tot a satului şi tradiţiei. Practicile magice apar în legătură cu familia şi consecinţa ei economică, gospodăria.

Cauza pentru care activitatea magică apare aci şi nu în altă parte, este uşor de înţeles. Rosturile magiei spre deosebire de cele ale religiei vizează viaţa materială a ţăranului. Cu toate că se întemeiază tot pe credinţe şi are o seamă de practici asemănătoare religiei, magia are un sens deosebit, am putea spune, opus religiei. In timp ce religia este o practică a promovării valorilor spirituale, magia este o practică a promovării valorilor materiale [2]).

Familia, prin expresia ei materială gospodăria, este centrul de iradiere al activităţii magice.

Buna stare a oamenilor (sănătatea) a vitelor, a casei, rodnicia câmpului lucrat, a livezii, a tuturor micilor întreprinderi comerciale şi industriale de pe lângă casă este o problemă de viaţă pentru ţăranul român, stăpânit în mentalitatea sa mistică de o seamă de puteri ce pot influenţa în vreun fel rosturile şi condiţia materială a vieţii sale.

Trecând peste categoria de vrăjitori specializaţi, care deobiceiu inspiră temere şi respect câteodată, ţăranul român în general este înclinat, dacă nu stăpânit, de o seamă de superstiţii, reprezentări şi practici care trebuesc privite cu seriozitate. Chiar atunci când el este un profund credincios, când legătura sa cu biserica este temeinică, ţăranul român nu iese în întregime de sub stăpânirea magiei şi influenţei hotărîtoare pe care o au practicienii acestei activităţi. De obiceiu mentalitatea generală a satului românesc respinge din magie tot ce are ea ca putere destructivă şi acceptă tot ce are pozitiv şi creator. Această parte pozitivă de apărare şi promovare a bunurilor gospodăriei a făcut ca magia să stea alături de religie şi

2) In acest fel magia atinge limita tehnicei, problemă pe care am desbătut-o într'un studiu special. Vezi: **Tehnică şi magie.** Revista de Filosofie, 1940.

ca ţăranul dominat de biserică să aibă totuşi o activitate magică.

„A fura umbra cuiva", „a lua mana vacilor", sunt acte de magie pe care mentalitatea religioasă a ţăranului nu o poate accepta. De aceea cei ce practică o astfel de magie sunt socotiţi în afara comunităţii religioase, ca având legătură cu spiritele rele. Dar ce ţăran, oricât de credincios ar fi, nu acceptă şi nu practică un descântec sau un rit care priveşte abundenţa rodului din câmp?

Deosebirile sunt limpezi.

5. Magia este o puternică vână subterană a vieţii spirituale săteşti. Necesitate interioară reală, isvorîtă din lupta omului cu mediul înconjurător, magia are în satul românesc o însemnătate deosebită. Cercetarea ei ne poartă către conţinuturi şi forme interesante atât pe planul etnic cât şi acela al înţelegerii civilizaţiilor populare în general.

In satul românesc, activitatea religioasă, fie că merge alături de cea magică, fie că vine peste ea dându-i uneori o atmosferă nouă, nu închide toate forţele ce le are în faţă sufletul atât de simţitor şi de larg metafizic al ţăranului român. El se revarsă pretutindeni deschizându-şi căi proprii pentru fiecare caz, pentru fiecare rost particular.

Magia în satul românesc în afară de rare excepţii, apare ca o activitate complementară a celei religioase, în forme atenuate şi evoluate, cu scopuri tot mai înalte, recreatoare, deşi vizează ordinea materială a lucrurilor.

In acest fel se explică „toleranţa" bisericii în faţa acestei activităţi care se manifestă într'o intensitate şi o variaţie uimitoare ce atinge expresii artistice autentice.

CÂNTECUL

1. Muzica şi poezia, aceste expresii fără leac ale omului, apar în satul românesc în forme şi sensuri de o neobişnuită bogăţie. Cunoaşterea lor ne pune în stăpânirea unor date, pe calea cărora cuprinsul civilizaţiei săteşti, a sufletului şi a măestriei ei, este cucerit într'unul din cele mai de seamă sectoare.

Muzica şi poezia populară au fost studiate îndelung de către cercetători veniţi din ramuri de activitate deosebite; punctul de vedere a fost după caz, al ramurei respective. La început poeţii, mai apoi specialiştii au dorit la acest covor atât de nuanţat şi înflorit al cântecului popular. La început pe o cale romantică, mai apoi pe alta ştiinţifică, s'a mers către aceste isvoare bogate ale sufletului etnic.

Toată această forţare nu a fost lipsită de rodnicie, dar fără îndoială că felul cum a fost îndrumată nu a corespuns naturii obiectului de cercetat.

Muzica şi poezia sunt legate ca activităţi oriunde apar ele, în orice loc şi pe orice treaptă şi formă de civilizaţie umană. In satul românesc legătura este atât de adâncă, atât de firească, încât e cu neputinţă să fie despărţită fără să forţăm realitatea şi să ne înlăturăm în acest fel putinţa de înţelegere. Muzica şi poezia aci, alcătuesc o unitate reală aşa cum se înfăţişează orice operă populară de acest gen. Dacă voim să prindem această legătură vie, trebue să le privim funcţional,

atunci când actul se produce, când este pornit să-şi împlinească rosturile sale interioare şi sociale.

Noi putem extrage muzică şi poezie deosebite, le putem analiza şi prezenta pe fiecare aparte, dar această putinţă vine numai pe calea operaţiilor necesare unui studiu care oricât de apropiat ar fi de fenomenul concret, de viaţă, pentru a se putea realiza are nevoie de a frânge această viaţă.

Ţăranul român când se exprimă melodic, spune pe vers şi când exprimă în versuri un sentiment sau povesteşte o întâmplare, le cântă. Muzica şi poezia în viaţa lui sunt îngemănate uneori până la identificare.

Cât este de adevărat acest lucru ne spune faptul că ţăranul român întrebuinţează cuvântul **cântec** ca pe o noţiune în a cărei sferă intră muzica şi poezia totodată [1]). Cântecul în înţeles de muzică şi poezie în înţeles de vers cântat, alcătuiesc în mintea sa o unitate organică de nedescris.

Atunci când ţăranul vorbeşte despre poezie, el spune vers sau verş [2]) şi îl concepe ca pe un substrat al melodiei, mai precis, ca pe una din feţele realităţii unice: cântecul [3]).

Cântecul popular nu este însă numai o expresie, un „lucru" (aşa cum îl socotesc tehnicienii specialişti), ce poate fi analizat liber după cerinţele minţii sau gustului nostru; cântecul popular este un fenomen ce se petrece, este un **act** ce se produce, este ceva viu cu toate însuşirile şi consecinţele ce decurg din acest fel de a fi. Cântecul popular este mai mult decât muzică

---

1) Nu arareori apare cuvântul **cântare** cu acelaş dublu înţeles de muzică şi poezie.

2) In unele locuri se întrebuinţează cuvântul **viers** pentru melodie.

3) Poezia (versul) apare uneori singură fără sprijinul sau tovărăşia muzicei (descântecele, oraţiile de nuntă) şi invers (cântecele de joc). In primul caz sensul magico-religios domină, iar în al doilea cântecul se sprijină pe joc şi pe mustrături. Ceeace putem spune sigur este că ţăranul român nu ceteşte nici nu recită poezii; le cântă pentrucă în viaţa sa poeziile sunt cântece.

şi poezie, este o producţie măiastră legată de natura şi soarta omului trăit în comunitatea de viaţă a satului. Cântecul popular ca şi cel cult se exprimă pe calea muzicei şi poeziei, dar se desprinde de dincolo de acestea, din religie şi magie, din străfundurile şi rădăcinile metafizice ale fiinţei umane.

Fără o cunoaştere adâncă a viziunei de viaţă şi a trăirii dimensiunei cosmice a ţăranului, fără o cunoaştere a legăturilor între zonele acestea şi deosebitele forme ce le îmbracă sufletul, fără o cunoaştere a principiilor şi actelor originare, înţelegerea şi descrierea cântecului popular este cu neputinţă de împlinit.

2. Ţăranul român, trăit într'un larg orizont spiritual, într'o viziune de viaţă creştină pe calea căreia întreaga rânduială a lumii apare vie, diversă şi îmbogăţită, este stăpânit de o sensibilitate şi o frumuseţe interioară dintre cele mai alese. Muzica şi poezia populară îşi au origina, felul şi calitatea în această largă perspectivă metafizică şi religioasă, în această intensă viaţă interioară unde Dumnezeu este viu şi prezent ca în orice făptură, în orice lucru, în orice act[4]).

Retras sau în lume, chinuit sau îmbucurat, ţăranul român a cântat aşa cum i-a spus sufletul. La naştere sau la moarte, la muncă sau la petrecere, pe lângă casă sau la drum, ţăranul român şi-a desprins cântecul ca pe un sbor spre alte zări, spre alte lumi mai bune. Toate apele sufletului său încărcat de atâta dor, de atâta muncă, suferinţă şi răbdare, de atâta sete către spaţiile pure ale existenţii, au căutat o ieşire, au căutat o expresie. Cântecul nostru popular este un chip frumos, cu multă măestrie alcătuit din prisosul sufletului unui neam la care oricât de mare ar fi lipsa ma-

4) Panteismul ţăranului român nu este materializat ca acel asiatic. Ţăranul român vede prezenţa lui Dumnezeu în orice lucru în înţeles că acest lucru este creaţia Lui; acolo este mâna lui Dumnezeu, nu Dumnezeu însuşi.

terială şi durerea, îndemnul către o viaţă înălţată şi armonioasă nu-i lipseşte niciodată.

Numai acest sens al vieţii sale, numai o lume îndumnezeită poate creia o muzică şi o poezie populară de felul aceleia româneşti.

In satul românesc cântecul creşte firesc din adâncimi tăinuite, creşte şi se împlineşte ca un rod al sufletului sensibilizat până la revărsare. Dorul de întoarcere în bine, setea de frumuseţe, lupta nesfârşită a condiţiei morale şi materiale, îşi caută leac, îşi caută forme în cântec. Cântecul popular românesc este elan, este sbor înalt şi aplecare în genune totodată.

Cu toată această bogăţie interioară de suferinţe şi îndemnuri, cu toată varietatea şi adâncimea sentimentelor, cântecul popular românesc apare în chipuri care dovedesc un caracter propriu, un stil etnic de viaţă.

Pe întinsul sufletului său străbat zilnic gânduri şi întâmplări pe care ţăranul le exprimă în muzică şi poezie, când mai luminat, când mai trist, dar întotdeauna cu o mare curăţenie şi demnitate.

Că e cântec de adormit, că e doină, cântec de dragoste sau jăluire, sufletul românesc arată un lirism pur şi adânc, un lirism simplu cu accente şi tonuri delicate, uneori alunecat domol, alteori purtat mai viu, dar întotdeauna tăinuit şi plin de sens.

Doina românească este cântec trist, este jale purtătoare în alte tărâmuri, e înclinare şi durere dar nu e plânset, nu e geamăt. Insuşi bocetul, cântarea de mort, e mai mult un suspin decât un ţipăt de desnădejde. In viaţa ţăranului român însăşi plânsul apare încărcat de cuminţenie şi demnitate, apare reţinut şi uneori sever.

Lirismul poporului român, care este cel mai mare şi mai întreg dar al său, amplificat de un misticism autentic şi de o omenie adevărată, se exprimă direct în cântec, cântec a cărei linie melodică ondulată cald şi liber, dublată de o formă poetică simplă şi totuşi mă-

eastră, sunt perfect adaptate fondului originar exprimat.

Neluând în seamă orizontul spiritual în care trăieşte ţăranul, nesocotind structura sufletească şi stilul vieţii sale etnice, cu greu putem înţelege creaţiunile muzicale şi poetice ale satului. Nu numai o tocmire deci a muzicei şi poeziei una în faţa celeilalte, dar o desprindere a lor organică din fondul de viaţă permanent care este concepţia, orizontul, viziunea, trăirea şi expresia vie a omului, sunt absolut necesare cercetării.

3. Cine ascultă fugar cântecele satului românesc, din primul moment trăieşte o impresie de uniformitate, uneori chiar de monotonie. Formele şi genurile apar reduse, motivele repetate, ritmul asemănător. Dacă observăm cu mai multă atenţie faptele şi cercetăm mai deaproape deosebitele categorii de cântece populare româneşti, suntem forţaţi să recunoaştem aci forme şi genuri a căror varietate şi bogăţie trece cu mult limita manifestărilor etnice de acest fel.

Dela început ne întrebăm: în acest câmp de activitate al vieţii noastre săteşti există forme precise sau numai înjghebări temporare care se pierd apoi într'o masă de fapte nesemnificative? Cercetările de până acuma ne îndreptăţesc să dăm următorul răspuns: cântecul popular românesc cunoaşte forme precise, are o expresie proprie, ca produs al tradiţiei locale. Nu putem afirma că dispune de legi riguroase, dar sigur această muzică are chipul său şi regulile sale definite.

Judecata din punct de vedere formal, muzica şi poezia satului românesc înfăţişează categorii de cântece deosebite: unele mai simple cu o formă elementară, altele mai bogate, cu o formă evoluată. Vechimea acestor forme este greu de stabilit, de oarece aproape în toate cazurile acestor cântece suntem în prezenţa unei tradiţii obşteşti îndelungi. Ceeace putem mai uşor determina este frântura, elementul de componenţă şi

formele crescute, rodite în raport cu funcţiunile (în deosebi religioase) al cântecului popular.

In satul românesc străvechi, problema formei muzicale este greu de limpezit şi în discuţia pe care o ridică angajează o altă problemă. Greutatea vine de acolo că, în muzica noastră populară există forme precise, există tipare şi totuşi cântecul nu îi datorează totul şi nici n'o respectă. Variaţiunile sunt atât de bogate în expresiile vii, încât definiţia vine cu greu şi cu un cuprins redus. Un alt lucru se poate afirma cu mai multă temeinicie şi anume: cu toate că în satul românesc există forme muzicale tradiţionale, muzica satului nu se exprimă şi nu se actualizează în forme definitive, rigide.

Aci se ridică o problemă capitală, (comună muzicei) anume problema creaţiei şi reproducerii, origina individuală şi socială a cântecului.

Rezolvând această problemă ni se lămureşte varietatea concretă, peisajul însăşi al cântecului popular.

Prezenţa formelor muzicale şi poetice în general, libertatea de dincolo de aceste forme în particular se explică prin origina şi procesul de creaţie a cântecului [5]) în satul românesc. Cercetând în deaproape realitatea, găsim pe deoparte o formă obştească tradiţională, iar pe deasupra ca un agent viu al acestei forme găsim un cuprins de viaţă, tonuri şi vibraţiuni individuale. Forma este o expresie a obştei, ce ţine mai mult de tradiţie iar cuprinsul de viaţă, sentimentul este o expresie a individului şi ţine mai mult de fenomenul actualizării, producerii în prezent.

Dacă înaintăm însă paşii cercetării, lucrurile nu ne mai apar atât de limpezi; şi nu ne mai apar, pentrucă ne apropiem mai mult de viaţă şi deci de taine. Socialul şi individualul se întretaie adesea, câmpul lor respectiv nu este în adevăr precis delimitat, ci o rea-

5) In înţeles de muzică şi poezie laolaltă.

litate în care colectivitatea şi individul sunt prezenţi şi activi totodată. Cel ce cântă moşteneşte o formă muzicală, dar moşteneşte totodată o tematică, o atmosferă în aşa fel încât, însăşi conţinutul de viaţă exprimat creşte pe tradiţie. Pe de altă parte forma tradiţională nu este întotdeauna riguros respectată deoarece cel ce cântă aduce cu el rectificări însemnate, aşa fel încât forma se adaptează de fiecare dată sentimentului individual, puterii de viaţă şi actualizării.

Aci stă origina faptului că nu putem găsi în concret două motive şi două forme perfect asemănătoare şi tot aci stă origina părerii că nu există forme şi legi precise în muzica populară românească.

Cântecul se întemeiază pe datele colective ale vieţii săteşti. El se manifestă în cadre mari, trase de experienţa îndelung repetată a satului. Cântecul popular însă deşi vine cu puteri şi date, cu sensuri obşteşti, este nezdruncinat o producţie individuală; şi aceasta nu numai în ceeace priveşte creaţia originară, ci şi în ceeace priveşte actul de reproducere. De ce? Pentrucă în viaţa satului, în opera colectivă ce o împlineşte, reproducere înseamnă tot creaţie; reproducerea înseamnă înnoire, actualizarea înseamnă creaţie. Orice cântec actualizat datorează pe o parte celor pe care i-a moştenit, iar pe de alta celor care actualizează.

In felul de viaţă al satului, cântecul este creaţie permanentă. Cântă colectivitatea în individul care creiază şi prin individ creaţia colectivă sporeşte, se desăvârşeşte. De aci din condiţii, date, sensuri, din întreg complexul vieţii care a fost, se filtrează, se actualizează şi mereu se înnoeşte, naşte chipuri şi valori noui pentru viitorul care el însuşi şi le va face după trebuinţă.

4. De obicei cântecul nostru popular este împărţit în două mari categorii: pe de o parte cântecul minor liric care se leagă mai mult de viaţa lăuntrică, iar pe de alta, cântecul major, epic care se leagă mai mult

de faptă şi de istorie. Intre cele dintâi, doina e socotită cea mai caracteristică, iar între cele din al doilea, balada. Desigur cu precumpănirea primei categorii pentru simţirea neamului românesc.

Privit prin această împărţire, cântecul popular nu este privit în întregime. Impărţirea are la temelie un criteriu literar. Nu spunem că acest produs al artei populare nu ar avea legături cu cântecul-vers, cu poezia care poate să-l şi definească într'un fel, dar spunem că aceasta nu e tot. Cântecul românesc popular are un câmp cu mai mari dimensiuni.

Cântecele lirice şi epice, doinele şi baladele cuprind un fragment doar din cântecul popular, pe cât se pare nu pe cel mai important. Indeobşte la noi (vreau să spun la orăşenii care fac cultură şi chiar „autohtonism") cântecul popular este una cu cântecul de lume, între cari cântecele de jale, de dragoste, şi jocurile sunt cele mai răspândite şi cunoscute [6]).

Realitatea este însă alta. Poporul românesc cântă la horă, la petrecere sau în singurătatea durerilor sale lăuntrice, dar cântecul îl întovărăşeşte şi în alte acte ale vieţii şi anume: la nuntă, la înmormântare, la serbători sau ceremonii agrare. In afară de categoria pomenită găsim o alta, foarte bogată şi cu un înţeles mai adânc. E vorba de **cântecul ritual,** cântecul religios şi magic, atât de nesocotit de profesorii de muzică şi ceeace e mai rău pentru cultura noastră, de acei ce fac ştiinţă şi compoziţie românească [7]).

Ce deosebiri sunt între aceste două categorii? Foarte mari, pentrucă ele sunt de esenţe deosebite. Cântecul de lume poate fi cântat de oricine, oriunde şi oricând [8]). Cel ritual este cântat de o anume per-

6) Este ramura în care au lucrat un Kiriac, un Tiberiu Brediceanu şi alţii din categoria lor.

7) Intre cercetătorii şi compozitorii români, Sabin Drăgoi şi C. Brăiloiu au înţeles cu adevărat ce taine şi ce fântâni minunate sunt aceste cântece pentru viaţa noastră culturală şi naţională.

8) Această afirmaţie trebue luată în raport cu condiţiile riguroase ale cântecului ritual. Altfel necesită o îngrădire şi anume:

soană (învestită sau nu) într'un anume loc şi la o dată fixă. Cântecul de lume trăeşte din simţirea individuală sau obştească a oamenilor şi pentru ea, pe când cântecul ritual îndeplineşte o anume funcţiune pentru un alt scop religios sau magic; caracterul său este mistic.

Peste aceste deosebiri mai sunt şi altele şi anume: cele dintâi pot fi vechi dar şi noui, pentrucă ele sunt în continuă primenire. Istoria le transformă sau le înlocueşte pur şi simplu. Astăzi satul românesc este încă un izvor bogat de creaţiuni. Cele rituale însă sunt foarte vechi, multe din ele precreştine (aşa cum e bunăoară „Dealul Mohului" din Făgăraş) deşi pot avea variante, nu se schimbă şi mai ales nu se înlocuesc. Odată dispărut, un altul nu-i mai ia locul, pentrucă dispariţia lui este legată de o viaţă şi civilizaţie străveche care este astăzi în plin proces de destrămare.

Cântecul popular trebue cunoscut şi în această ramură a sa; pentrucă pe această cale pătrundem direct în adâncimile sale mai mari ale vieţii de pe aceste locuri în expresiile originare ale neamului.

In câmpul întins al cântecului popular românesc, genurile sunt în deajuns de precise pentru a putea fi determinate. Dacă întâmpinăm greutăţi în determinarea lor, aceasta se produce pentrucă genurile apar în viaţa satului cu variaţiuni ce nu pot fi prevăzute şi totodată o nomenclatură locală deosebită care ascunde adesea aceleaşi categorii de fapte.

5. In interiorul celor două mari categorii mai sus arătate, găsim serii întregi de cântece cu posibilităţi de variaţiuni infinite. Reduse după natura şi funcţiunea lor, cântecele pot fi împărţite în chipul următor:[9])

---

cântecul este privit, chiar când e cântec de lume, cu un sentiment de aleasă preţuire; uneori se manifestă într'o atmosferă cu caracter mistic.

9) Această clasificare este valabilă pentru muzică şi poezie totodată.

I. CÂNTECELE DE LUME:

a) **Cântecele de jale,** expresii ale lirismului popular românesc, sunt cântece triste ale singurătăţii şi dorului. Doina e cea mai reprezentativă; apar abundent în viaţa păstorească;

b) **Cântecele de luptă şi haiducie,** expresii ale vieţii de suferinţă dârză a neamului, sunt cântece ale setei de dreptate şi luptă. Balada este aci caracteristică;

c) **Cântecele de joc,** expresii ale ritmului interior, sunt cântece legate de dans. Hora, noţiune care pe întinsul vechiului regat s'a identificat cu însăşi jocul, este caracteristică genului românesc.

II. CÂNTECELE RITUALE:

a) **Cântecele de sărbătoare** — periodice, comemorează diferite întâmplări din istoria religioasă (colindele, cântecele de stea) sau ritmul naturii (cântece agrare, silvice);

b) **Cântecele de nuntă,** expresii rituale ale acestei datine, apar uneori legate de vers (cântecul miresii), alteori legate de dans (jocul steagului);

c) **Cântecele de înmormântare,** a căror teme într'o atmosferă de durere, descriu viaţa şi soarta omului într'o largă perspectivă metafizică, sunt de două feluri, cântece rituale propriu zis (cântecul zorilor, cântecul bradului) şi bocete (plâns cântat cu un caracter individualizat).

Această împărţire stabileşte categorii reale, lăsând putinţa unei tot mai largi cuprinderi; şi e necesar să fie astfel într'un câmp de cercetare atât de bogat şi viu ca acela al cântecului românesc.

Am vorbit la începutul acestui capitol despre o legătură strânsă ce există în viaţa satului între muzică şi poezie, între cântecul-melodie şi cântecul-vers. Pentrucă de obiceiu poezia se cântă şi melodia se

spune în vers problema corespondenţii materiale între aceste două feluri de cântece este interesantă de urmărit.

Şi de astădată lucrurile ne impun o privire pe cele două categorii: cântece de lume şi cântece rituale.

In prima categorie problema corespondenţei între melodie şi text este mult mai greu de stabilit, pentrucă nu întotdeauna există o astfel de corespondenţă.

Să luăm un exemplu: cântecele de jale. In cazul acestor cântece, cu toate că melodia are un text care îi aparţine nu întotdeauna, pot fi socotite de nedespărţit; uneori versul este înlocuit, dând naştere unor împerechieri variate şi variabile. Creatorul popular are fantezia şi nevoia interioară de a înnoi şi pe această cale.

In concluzie se poate afirma că sunt obişnuite cazurile când la o melodie se află mai multe texte şi invers, când la un text se află mai multe melodii[10]). Şi nu numai atât; această nestabilitate a legăturii dintre melodie şi text se manifestă şi sub o altă formă: versurile cântecului popular românesc nu au întotdeauna o ordine precisă (de cele mai multe ori nu alcătuesc strofe). Cel ce cântă are libertăţi în raport cu muzica şi forţa interioară de care dispune. Versurile sunt atunci în funcţiune de melodie şi de cântăreţ.

Dacă trecem acum la cea de a doua categorie, la cântecele rituale, lucrurile iau o înfăţişare nouă. De astădată corespondenţa între melodie şi text este în general precisă. Cântecele rituale îşi au mai totdeauna un text special care nu este întrebuinţat în afară de momentul când apare melodia respectivă. Călcarea acestei regule se produce uneori în cântecele de sărbători (colinde) şi mai des în cazul bocetelor.

Privitor la textul bocetelor deosebim două categorii: unele cu un text precis care se repetă cu uşoare

10) Această afirmaţie are valoare mai ales dacă privim lucrurile comparative între regiuni sau unităţi de viaţă învecinate.

variaţiuni dela caz la caz, aşa cum se găsesc bunăoară în ţara Oltului şi altele cu un text pe de-a'ntregul improvizat, individualizat în întregime aşa cum sunt cele din Gorj. Este drept că în acest de al doilea caz nu este vorba de o creaţie cu totul nouă, pentrucă dacă nu există o versificaţie dinainte cunoscută, dacă nu există o cântare de mort (cântec ritual precis), apoi sigur există teme şi motive, linii mari pe care se construieşte momentan; motivele care circulă de obiceiu, sunt adoptate şi individualizate pe această cale a improvizaţiei.

In realitate, melodia şi textul cântecelor rituale alcătuiesc de obiceiu o unitate concretă, am putea spune materială individualizată, unitate ce provine din caracterul lor sacru şi deci neschimbător.

ARTA ŞI MEŞTEŞUGUL

1. Nu fără temeiu, România a fost numită ţara artei populare; aşa este cunoscută şi în străinătate. In adevăr poporul român s'a realizat şi exprimat pe plan artistic într'un chip superior, aşa cum nu s'a întâmplat în celelalte activităţi ale sale. Dimensiunea artistică a vieţii este aici deplin trăită. In satul românesc arta este o expresie a comunităţii de viaţă şi totodată, am putea spune o năzuinţă a ei. Deaceea arta este prezentă pretutindeni în civilizaţia noastră sătească.

Arta populară românească nu este o activitate izolată, ea face parte dintr'un ansamblu de viaţă, este una din expresiile fireşti ale neamului format pe aceste locuri. Pentru a fi înţeleasă trebue redată acestei vieţi, viaţă care în civilizaţia noastră sătească îşi are o expresie firească şi organică. Arta alături de vechile forme de organizaţie socială, de religie, de magie, de tehnică şi limbă, exprimă pe o cale a sa viaţa originală a acestui popor. In arta populară, mai mult poate decât în celelalte activităţi, prinde corp, se obiectivează sensibilitatea şi viziunea de viaţă a neamului nostru de ţărani. El răspunde în faţa lumii cu creaţiuni proprii, pe calea cărora putem afla cât îi este de larg orizontul vieţii, de nuanţată şi pură sensibilitate.

Arta populară se situează la limita dintre religie şi magie pe deoparte şi tehnică pe de alta. Uneori ea este adusă la viaţă de o funcţiune magico-religioasă, alteori apare în activităţi de ordin practic, în construcţii, industrie casnică, costume şi unelte. De cele

dintâiu este legată prin semnificaţia spirituală ce o cuprinde; de cele din al doilea rând este legată prin tehnica pe calea căreia se realizează. Arta populară, fie ea icoană, poartă, covor sau cană, pe lângă şi dincolo de funcţiunile ce le îndeplineşte, pe lângă şi dincolo de îndemânarea, de meşteşugul pe care îl cere, arată o înclinare şi un dar artistic deosebit al neamului nostru. Românul înfrumuseţează pretutindeni şi continuu producţiunile sale.

In capitolul de faţă vorbim laolaltă despre artă şi meşteşug. Aceasta, nu pentrucă am fi în faţa singurei legături cu putinţă. Realitatea, am văzut, ne indică şi altele. Discutăm artă şi meşteşug împreună, pentrucă legătura dintre ele este mai apropiată în practica zilnică: acolo unde apare meşteşugarul, acolo unde apare îndemânarea, tehnica, măestria, acolo apare de obiceiu şi arta. Că este arhitectură (construcţie), sculptură (crestătură în lemn), pictură (icoane), ceramică, ţesătură, broderie şi oricare altă activitate a setei de frumuseţe, arta populară nu apare izolată, desine stătătoare ca cea cultă, ci odată şi împreună cu meşteşugul şi măestria.

I

2. Două probleme de mai mare însemnătate se pun astăzi în legătură cu arta noastră populară. Pe deoparte, cunoaşterea ei cât mai precisă şi mai sistematică, iar pe de alta valorificarea tuturor elementelor şi însuşirilor ce le conţine. Ne vom ocupa pe scurt de prima problemă.

O artă populară cum e aceea românească, pentru a o cunoaşte bine, trebue să ţinem seamă că este un produs colectiv mereu înnoit cu o tradiţie proprie îndelungă.

Prin produs colectiv înţelegem substratul sufletesc ce îi stă la temelie, elementele (motive, teme) ce o alcătuiesc, nu partea de execuţie, partea de realizare

actuală, aşa cum suntem înclinaţi adesea să credem; este o înclinare ce ne ridică probleme care nu există. Expresia nouă este firește mai întotdeauna individuală. Arta noastră populară este expresia unei comunităţi de viaţă spirituală şi materială, cu o viziune, o sensibilitate, un gust, o tehnică şi o experienţă proprie, adică satul românesc [1]).

Prin tradiţie proprie înţelegem, moştenirea pe care această artă se ridică. Având o tradiţie, ea are un trecut şi deci o istorie. Ce vrem să spunem prin aceasta? — Trecutul există dar nu-l putem prinde decât într'o mică măsură. Inceputurile artei populare se pierd în noaptea acestui trecut. Din cauza puţinei rezistenţe a materialului din care sunt făcute producţiile, nu rezistă timpului. In afară de ceramică, istoria artei noastre ţărăneşti nu cunoaşte exemplare prea vechi. Totuşi ne putem da seama că astfel cum se înfăţişează astăzi arta populară românească, este ceva evoluat, de o evoluţie înceată, aproape imperceptibilă dar existentă; este ceva care ţine de formarea şi istoria neamului şi anume de civilizaţia lui sătească. Este aci filtrată şi rodită o experienţă de veacuri, care a dus la expresii cu adevărat unice.

Fiind o operă supusă dimensiunii timpului, cu toate consecinţele ce decurg din aceasta, cercetarea şi înţelegerea artei populare ne ridică o nouă problemă: aceea a autenticităţii produselor artistice. Deseori se ia drept artă populară lucruri de o provenienţă şi o calitate îndoielnică [2]). Apariţia acestui nou gen de artă populară s'a produs pe două căi. In urma deşteptării interesului pentru civilizaţia sătească şi în deosebi pentru arta noastră populară, au apărut la oraşe o seamă

1) In ceeace priveşte procesul creaţiei artei populare — individ colectivitate — am vorbit în capitolul precedent, cu o valabilitate şi pentru cele ce urmează aci.

2) Aceasta din cauza punctului de vedere riguros empiric al unora dintre cercetători specialişti care cred că a face ştiinţă înseamnă a lua lucrurile aşa cum sunt, în înţeles material, înseamnă a nu distinge.

de obiecte „gen popular" fabricaţie în serie, care nu au nimic comun cu gustul şi darul creator de obiecte unice ale ţăranului. Dar nu numai atât, aceste produse au pătruns în vremea din urmă şi la sate în unele părţi ale ţării. Sub influenţa oraşelor şi a tehnicei moderne, structura strict rurală organică a satelor, a intrat în descompunere. Gustul s'a alterat şi producţia artistică populară a scăzut ca nivel.

Obiectele de artă, în ceeace priveşte proveniența lor pot fi clasificate în 3 categorii:

a) Obiecte lucrate de ţărani meşteri sau nemeşteri, de cele mai multe ori anonime, opere colective, atât prin motive cât şi prin funcţiune; sunt cele mai autentice;

b) Obiecte lucrate de meşteri ţărani recunoscuţi ca atare, lucrate în motivele, tehnica şi gustul popular, mergând uneori până la a le imprima o notă personală, creind prin aceasta un moment în arta populară. Cazul meşterului de icoane pe sticlă, Savu Moga din Arpaş, ne este o mărturie;

c) Obiecte lucrate de industriile orăşeneşti, care după cum am spus mai sus, întemeiate pe interesul oraşului pentru arta populară şi totodată desinteresul satelor, pun la dispoziţie produse impresionante la înfăţişare, dar lipsite de gust şi originalitate, în fond.

Adevăratele lucrări de artă populară sunt tot mai rare astăzi. Chiar dacă aceste exemplare au o proveniență sătească, de multe ori ele nu mai pot aduce la viaţă valorile artistice ale veacurilor trecute. Vechia civilizaţie sătească, organică şi de un mare echilibru interior, e pe cale de destrămare. Odată sufletul alterat, în căutare de noui orizonturi şi forme, s'au alterat şi creaţiunile artistice. Apariţia unor profesionişti, dar mai ales introducerea produselor industriale în câmpul de activitate al artei populare, nu fac să progreseze adevăratele valori, ci dimpotrivă. Unele regiuni româneşti şi-au pierdut ireparabil simţul artistic.

Arta populară este autentică şi viguroasă ca ma-

nifestare colectivă şi anonimă. Sensul ei şi viaţa ei se desprind din comunităţile de viaţă; este o expresie a unui suflet la fel alcătuit, dominant în toate exemplarele umane.

Tot din acest punct de vedere, adică al autenticităţii, trebue făcută încă o distincţie. Mai este o împrejurare când se produc confuzii; de astădată nu în ceeace priveşte calitatea, valoarea obiectelor, ci mai mult natura lor.

Domeniul artei populare româneşti este invadat de o seamă de lucrări preţioase, dar de o altă origină. E vorba de producţiile vechi ale unei arte culte. Cu arta religioasă şi îndeosebi cu icoanele, s'a făcut această greşală. Lucrări artistice culte, uneori de provenienţă sau influenţă străină, introduse pe calea bisericii, au fost socotite artă populară, fără ca poporul să fi realizat o operă în acest gen. Această distincţie nu vrea să elimine producţia populară din arta religioasă, ci numai invers, adică arta religioasă cultă din arta populară.

O altă problemă, este aceea a repartiţiei geografice. Se vorbeşte despre o unitate a artei populare româneşti. Această unitate există, cum există şi unitatea de limbă şi aceea spirituală. E una din tăriile neamului românesc. Sunt o seamă de elemente comune, care izvorăsc dintr'un punct comun de viaţă. Un lucru însă nu trebue uitat: în ceeace priveşte arta, ca şi în limbă sau mitologie, există diferenţe locale. După cum arta populară are o istorie a sa, pentrucă oricât de statică ar pare, timpul a supus-o unor schimbări încât ceeace avem astăzi este un semn de experienţe, tot astfel această artă, fără să contrazică pe un plan superior o unitate perfectă, este diferenţiată în spaţiu; are motive, note şi tehnici speciale, cari alcătuiesc o adevărată bogăţie, a raţiunei specifice locale, contribuţii ale sufletului şi condiţiilor regionale.

Geografia artei populare româneşti este foarte

interesantă prin varietatea produselor sale. O casă, o poartă, un covor sau un costum din Gorj, reprezintă o frumuseţe tipică locală spre deosebire de aceea din Muscel, Neamţ, Buzău sau Maramureş.

In această varietate, stă o mare bogăţie românească ce trebue accentuată şi dacă ar fi cale, încurajată pe teren. Unitatea este bună pentru că ea nu exclude varietatea, ci dimpotrivă o presupune. Să nu ajungem însă şi în domeniul artei populare la uniformitate. Atunci se poate spune că vitalitatea artistică a neamului este în pericol şi că o dispariţie e posibilă.

3. Românul, s'a spus, are un deosebit simţ artistic. Simţirea şi îndemânarea, gustul şi ochiul său l-au ridicat între neamuri pe treptele superioare ale creaţiei artistice. (E ceeace ne dovedeşte şi arta cultă). Cu toate că arta populară românească, apare în împrejurări diferite, aşa cum sunt actele religioase şi cele tehnice, se poate vorbi aci despre o creaţie artistică şi un sens al ei propriu. Elementul artistic este prezent mereu şi fără ca funcţiunea obiectului să o ceară. Casa, poarta, lingura, iia sau cana, sunt împodobite cu motive alese dintr'o nevoie interioară, care exprimă o sete de frumos. Ţăranul român trăieşte adânc necesitatea frumuseţii.

Arta sa face parte dintr'un ansamblu de activităţi, dintr'o unitate de viaţă spirituală şi materială, dintr'o civilizaţie organică, aşa cum am arătat mai sus, pe calea căreia o înţelege mai bine, ea fiind o expresie a aceluiaşi suflet. Aceasta însă nu înseamnă că fenomenul artistic popular este o consecinţă a celorlalte activităţi, ci doar că apare integrat unei armonioase ordine spirituale. Despre arta ţăranului nostru putem vorbi ca despre o realitate vie. El nu este numai posesorul unui simţ şi gust artistic deosebit, dar se poate spune că are şi o conştiinţă artistică.

Arta populară românească este expresia unei sete de frumuseţe, este un îndemn la viaţă înălţată şi pură,

este măestrie. Dacă aşa stau lucrurile în realitate, înţelegem uşor de ce arta populară românească — şi cu aceasta revenim asupra unei idei dela începutul articolului — nu poate fi trecută la „curiozităţi" şi nici nu poate servi drept simplu decor. Ea este o realitate vie, o expresie a unei viziuni de viaţă a unor suferinţe şi nădejdi, este realizarea obiectivă a uneia din dimensiunile sufleteşti ale neamului nostru.

II

4. Ca o producţie legată într'un anume fel de artă, tehnica apare în satul românesc străvechi, plină de înţelesuri şi chipuri caracteristice. Arta pentru a se produce, pe lângă actul de inspiraţie, de cântec interior, are nevoie de o tehnică aşa după cum tehnica adevărată are nevoie de o îndemânare precisă, de o măestrie care pentru ţăranul român e mai mult decât îndemânare tehnică; măestria este creaţie, este act inspirat (uneori magic), desigur rămas în câmpul tehnicei.

Civilizaţia română sătească este interesantă şi din punctul de vedere al tehnicei pe care o stăpâneşte. Satul străvechi, care şi-a produs singur uneltele, şi-a întemeiat prin o experienţă de veacuri industria sa închisă dar nu mai puţin eficace, nu trebue nesocotit din acest punct de vedere. Tehnica folosită aci poate fi numită primitivă, dar aceasta nu ne îndreptăţeşte să o nesocotim. Cu ea şi prin ea un neam de ţărani şi-a dus viaţa de-a-lungul veacurilor, răspunzând deplin nevoilor închise locale. Dacă ceva nou s'a produs cândva în această viaţă a satului, ceva care a cerut o sforţare nouă tehnică, această sforţare s'a produs şi cu ea odată meşteşugul cuvenit. Civilizaţia română sătească nu înseamnă numai artă sau muzică şi poezie, ci mai înseamnă şi meşteşug; mai înseamnă cunoştiinţă şi unealtă de transformat, de produs.

Despre tehnica satului românesc ca şi despre teh-

nică în genere se poate vorbi din două puncte de vedere şi anume: întrucât tehnica răspunde vieţii economice şi este o condiţie a ei şi întrucât este un fenomen aparte, manifestare şi creaţie a spiritului. Cel de al doilea punct de vedere ni-l însuşim în acest capitol, adică tehnica în funcţiune de spirit nu de economie.

Statul românesc străvechi având o civilizaţie populară dar organică, completă, nu s'a putut lipsi de activitatea tehnică. De aceea în viaţa satului şi în ansamblul de activităţi şi expresiuni ale civilizaţiei sale apar o seamă de acte şi lucrări care au un caracter şi un rost tehnic.

Pentrucă acest fenomen nu a avut o înfăţişare deosebită, pentrucă a apărut legat pe de altă parte de util, nu i s'a dat cuvenita atenţie. S'a socotit în genere că ţăranul român atât de bogat dăruit din punct de vedere estetic, nu are înclinare şi deci nici creaţie în domeniul tehnic.

Judecata celor ce gândesc astfel, este falsă; în primul rând pentrucă reduc tehnica ţăranului român la unelte, iar în al doilea rând, pentrucă privesc tehnica primitivă a satului în permanent contrast cu tehnica modernă a oraşului. Pe această cale se produc neînţelegerile şi se îndepărtează cuceririle. Pe deoparte se lasă în afară domenii întinse, activităţi care din cauza complexităţii lor sunt aşezate în alte categorii, deşi priceperea tehnică a producătorului este angajată deplin, iar pe de altă parte se judecă dintr'un punct de vedere străin de obiect, o realitate organică aşa cum este satul românesc şi civilizaţia sa.

Este drept, tehnica primitivă ţărănească nu s'a ridicat până la înălţimile atât de bogate şi armonioase ale artei sale corespondente, dar această activitate este vie în conştiinţa populară este prezentă pretutindeni şi a produs lucrări demne de luat în seamă, aşa cum bunăoară este moara expusă la „Deuschesmu-

seum" din München, care a interesat în chip deosebit pe cercetătorii germani.

Tehnica sătească nu este legată numai de meserii şi apare aproape în toate sforţările omului la câmp, în gospodărie sau în casă, apare în legătură cu o seamă de activităţi spirituale şi economice. Tehnica ţăranului român este prezentă în muzică (instrumente muzicale) şi mai ales în arte. Câtă pricepere tehnică cere atât de elegantele şi frumoasele costume naţionale în realizarea cărora alături de un gust delicat şi plin de nuanţe, apare o ştiinţă şi o îndemânare, o măestrie dintre cele mai precise, aşa cum o fată de 14 ani din Ţara Oltului, o dovedea ţesând vestitele cârpe la care cunoaşterea culorilor, dozarea deosebitelor nuanţe şi îngemânarea lor ducea la efecte artistice deosebite.

Activitatea tehnică în satul românesc este prezentă în tot locul; uneori izolată, alteori într'un complex de activităţi. Dacă trecem la condiţiile sale, o vedem apărând în două feluri: uneori hrănită de nevoile materiale imediate, alteori hrănită de un imbold interior.

Ţăranul român are două atitudini în faţa actului tehnic. In cele mai dese cazuri el reproduce (se deprinde să reproducă) fie că deprinderea se transformă social în meserie, în profesiune, fie că lucrează pentru sine (ceeace este mult mai obişnuit). In unele cazuri însă simpla reproducere şi practică pe temeiul experienţelor trecute nu-l mai satisfac şi porneşte pe căile înnoirilor; desigur, în limitele condiţiilor şi datelor de care dispune. Cazurile nu sunt rare, deoarece experienţa ne arată că aproape fiece sat îşi are creatorul său, omul ce duce mai departe pe linia tradiţiei săteşti, creaţia tehnică [3]).

3) Din nenumăratele cazuri întâlnite pe întinsul ţării cel mai interesant caz, mai ales prin conştiinţa tehnică pe care o avea, este acela al lui Ion Roşca, morarul din Cornova—Orheiu, care în sforţarea şi zbuciumul său interior mărturisea odată: „dacă aş fi învăţat eu carte, ajungeam un ăla Edimson".

Activitatea tehnică aşa cum apare ea în satul românesc străvechi, oricare i-ar fi stadiul şi limitele în care se manifestă, dovedeşte acest caracter de înnoire isvorît din neastâmpărul interior al omului. Tehnica sătească nu manifestă numai un act de îndemânare, un act deci de deprindere ci şi unul de cucerire, un act de creaţie pornit din setea de a produce ceva nou din năzuinţa de a împlini şi stăpâni mai mult, mai larg [4]).

5. In legătură cu activitatea tehnică a satului românesc, se mai pune o întrebare şi anume aceea care priveşte mai mult aspectul social al problemei.

Sensul colectiv al deosebitelor activităţi aparţinând ţăranului român, fac ca şi această activitate să aibă acelaşi caracter. Faptul tehnic închide în el, prin cei ce-l fac cu putinţă şi prin locul în care apare, probleme de ordin social.

Activitatea tehnică este practicată de o anume categorie de oameni sau apare pe o suprafaţă mai întinsă? Satul românesc are în sânul său o categorie de oameni care şi-a făcut din această activitate mijlocul de subsistenţă şi-au făcut o profesie; e vorba de meseriaşi. Fiece sat oricât de mic şi de arhaic poate să aibă meşteşugarii săi: între cei mai obişnuiţi rotarii şi cojocarii, între cei mai rari olarii şi iconarii [5]).

Cu toate că practicanţii profesionişti ai tehnicei săteşti sunt obişnuiţi, ei apar foarte rar în raport cu răspândirea acestei activităţi. Dacă observăm un sat românesc din cele ce-şi mai păstrează caracterul arhaic suntem izbiţi de larga răspândire a activităţii tehnice în straturile de vârstă, sex şi neam al colectivităţii.

---

4) Acelaş resort sufletesc trecut în domeniul supranaturalului a făcut ca actul tehnic să-l întâlnească pe cel magic şi de cele mai multe ori să meargă într'o tovărăşie perfectă. Satul românesc străvechi este bogat în astfel de activităţi de o îndoită natură, vizând acelaş ţel.

5) Cei din a doua categorie sunt de obiceiu în centre săteşti de răscruce sau târguri, cu o rază de influenţă mai mare.

Oricine şi oriunde în forme şi măsuri deosebite lucrează în acest domeniu.

Tehnica civilizaţiei săteşti are o răspândire atât de largă, încât am putea spune că are cuprinsul întregei unităţi sociale. Activează tehnic orice gospodar; dela lucrarea lemnului şi până la industria minerală — trecând prin cea alimentară, aceea a îmbrăcămintii casei şi omului, ţăranul român este un permanent transformator a materiilor prime şi un creator de unelte foarte variate. Industria casnică atât de întinsă şi de precisă, este cea mai adânc grăitoare pentru activitatea tehnică a ţăranului.

Gospodăria ţăranului român este un laborator şi un atelier permanent, uneori membrii familiei devenind tot atâţia specialişti în deosebitele ramuri.

Acolo unde o privire fugară vede doar tipuri primitive, lipsite de însemnătate ale sforţării omului, un ochi atent şi cu suflet aplecat cu dragoste, poate descoperi o ştiinţă precisă şi îndemânare aleasă.

6. Arta şi tehnica ţăranului român apar ca două activităţi înrudite pe temeiuri de ordin spiritual. Concepţia de viaţă domnitoare, sentimentul adânc al naturii şi al omenescului aci prezent, fac ca în satul românesc străvechi, toate activităţile şi toate chipurile să aibe un sens şi un rost altfel decât al civilizaţiei moderne. Arta are legătură directă cu tehnica şi invers; amândouă au legătură directă cu munca a cărei valoare simbolică depăşeşte cu mult orice fel de muncă a oraşului. Toate se întâmplă şi se petrec într'un orizont larg, spiritualizat, cu puteri de dincolo de materialitatea vieţii de aci şi a umbrelor înşelătoare.

Sufletul plin şi permanent vălurit al ţăranului, sensibil până la cucerirea zonelor tăinuite, caută mereu expresii vii şi chipuri frumoase cu care fiinţa sa bogată să aibă o condiţie roditoare. Ţăranul român are legi de împlinit. El creează permanent în ritmul unei

vieţi de mare bogăţie interioară; se trudeşte, alungă răul şi creşte flori nemuritoare.

Deaceea tehnica în satul românesc nu e un simplu fapt material şi nici chiar unul de îndemânare. Ţăranul român spiritualizează tehnica aşa cum spiritualizează tot ceeace mâna sa asprită de muncă, atinge. In acest fel trecerea dela tehnică la artă este mai uşoară, se face pe nesimţite.

Artiştii noştri sunt de cele mai multe ori tehnicieni pricepuţi. Tehnicianul ţăran este mai întotdeauna artist desăvârşit.

ECONOMIA

1. Satul românesc, pe lângă celelalte activităţi fundamentale ce le poartă, are o activitate care priveşte câştigarea mijloacelor de subsistenţă, câştigarea mijloacelor materiale de traiu.

A studia astăzi economia din punctul de vedere al civilizaţiei române săteşti, deci ca formă şi activitate a satului tradiţional, este fără îndoială o problemă foarte grea. Mai mult decât religia şi magia, decât arta, tehnica şi orânduirile sociale, economia sătească a trecut în vremea din urmă printr'un proces care a îndepărtat această activitate şi formele ce o îndrumau, de natura şi sensul lor tradiţional.

Civilizaţia română sătească este astăzi sub influenţa unor factori străini care tind să distrugă echilibrul intern al vieţii pe care ea o exprimă[1]). Economia sătească reprezintă sectorul unde constrângerea externă s'a exercitat cu cea mai mare putere. Satul tradiţional se află într'o continuă luptă cu aceşti factori pentru a-şi putea menţine echilibrul intern.

Civilizaţia română sătească a cunoscut o economie organizată în forme autarhe. Activitatea economică şi formele sociale pe care le îmbrăca, rămâneau în acest fel în rosturile firesti şi chipurile păstrătoare a unei ordine tradiţionale.

Formele şi orânduirile sociale, mentalitatea, orizontul spiritual, toate conlucrau intern pentru men-

1) A se vedea capitolul de încheiere.

ţinerea acestei economii. Familia şi grupările sociale superioare ei (neam, vecinătate), munceau şi produceau în vederea consumului, la limita şi intensitatea nevoilor interne. Familia cu ramificaţiile sale organice era punctul de sprijin şi puterea activă a economiei săteşti.

Producţia, circulaţia şi consumul se făceau în cerc închis. In satul tradiţional, economia pleacă dela gospodărie şi se împlineşte în hotarul satului. Uneori îl trece pentru nevoi mai puţin obişnuite.

Astăzi satul românesc, în deosebite feluri şi grade, a părăsit economia autarhă pentru a încerca o încadrare a celeia capitaliste, dominantă în viaţa oraşelor a căror civilizaţie este atât de îndepărtată ca orizont şi stil de aceea străveche a satelor. Satul de azi cunoaşte o seamă de forme intermediare între economia autarhă şi cea capitalistă. Pentru cercetătorul economist în realitatea socială a satului, cea dintâi operaţie, este aceea de a-i determina poziţia pe această scară.

Cu toate că nu există o autarhie economică desăvârşită, o formă apropiată care să ne spună ceva despre acest fenomen aşa cum este prins în organizaţia tradiţională a satului, poate fi descoperită şi observată direct.

Pentru ca cercetarea şi înţelegerea fenomenului economic în satul românesc să fie cu putinţă, nu este în deajuns să deosebim numai aceste aspecte de natură socială sau istorică. Economia, fiind o activitate isvorîtă din raporturile omului cu natura înconjurătoare şi prelucrarea acestei lumi în folosul său nu poate fi privită numai în datele ei materiale ci şi în cele spirituale.

Determinarea fenomenelor de natură economică în deosebitele forme, forţe şi produse ce se ridică şi se petrec ca expresii de viaţă ale satului, ne înalţă încă cu o treaptă pe scara înţelegerii şi explicării realităţii acesteia româneşti. Felul material şi prea adesea simplist (adică tehnic) de a fi fost judecată această ac-

tivitate în viaţa satului românesc, nu ne pune desigur în stăpânirea unei cunoaşteri depline, ci ne arată doar cu cât trebue depăşit punctul de vedere al specialiştilor.

Rostul economiei săteşti se împlineşte prins într'o seamă de alte rosturi materiale şi spirituale în condiţii şi forme proprii civilizaţiei aci prezentă. De aceea activitatea economică a ţăranului nu poate fi cuprinsă fără o cercetare directă în toată complexitatea ei, a realităţii sociale şi umane care este satul românesc.

2. Economia satului, oricât de primitivă ar fi viaţa care o naşte, apare într'o mare varietate de forme de cele mai multe ori ignorată din cauza domniei uneia dintre formele sale obiective, aşa cum este bunăoară la noi agricultura sau păstoritul. Chiar atunci când avem de-aface cu un sat de câmpie, când activitatea economică de căpetenie este agricultura, suntem în faţa a o seamă de alte activităţi complimentare ce alcătuesc deplina unitate de muncă şi spor a satului.

Ţăranul român depune o muncă şi practică o activitate economică variată, cerută de împlinirea nevoilor sale imediate, oricât ar fi de modeste aceste nevoi. In acelaş sat fie că e de munte, de deal sau şes, găsim de obiceiu aceleaşi activităţi economice, desigur gradate după deosebitele condiţii locale. Agricultura, creşterea vitelor, pescuitul, vânatul, lemnăritul pe deoparte, industria casnică şi meseriile pe de alta, sunt dintre cele mai însemnate.

Ţăranul român îşi agoniseşte hrana şi uneltele, îmbrăcămintea şi obiectele uzului zilnic în anume condiţii, dar pe toate căile lăsate libere împlinirii vieţii sale materiale.

Munca sa şi chipurile pe care această muncă le ia în deosebitele momente şi rosturi particulare sau obşteşti, ne dovedeşte cât de ramificată este economia sătească, ne arată cât de variat se împlineşte rodul

ce dă unul din temeiurile şi sensurile vieţii sociale a satului.

In satul tradiţional, spre deosebire de satul evoluat, oamenii muncesc laolaltă; muncesc laolaltă, pe loc, într'un anume fel îndrumaţi. De aceea munca depusă, felul cum ea se împlineşte şi se închee în rod este aci una din problemele cele mai însemnate atât din punct de vedere etnic cât şi ştiinţific.

Ţăranul român, aparţinând unui sat cu o viaţă arhaică, depune o muncă şi o pricepere care se încadrează firesc şi liber într'o ordine socială moştenită. Oamenii locului muncesc sub stăpânirea unei ordine sociale tradiţionale care priveşte toate momentele unei producţii.

Organizarea socială a muncii în satul românesc tradiţional priveşte trei mari căi ale producţiei care sunt şi cele trei momente ce alcătuiesc sfera economiei săteşti şi anume:

a) felul cum se depune munca;

b) felul cum se folosesc mijloacele de producţie;

c) dreptul la producţia însăşi şi consumul.

Satul tradiţional are orânduiri proprii pentru îndrumarea şi rezolvarea acestor etape ale muncii şi economiei celor ce-l alcătuiesc.

Familia rămâne factorul cel mai însemnat în întreţinerea acestei activităţi. Formele sociale pe care ea le îmbracă, rădăcinile şi ramificaţiile sale promovează într'un anume fel viaţa economică a satului. Spre deosebire de aceea a oraşului, familia satului tradiţional este întreagă în ceeace priveşte economia; toată sforţarea şi îndemnul ei merge în aceeaşi direcţie. Membrii acestei familii prinşi într'o disciplină riguroasă şi îndemnaţi de un scop comun, produc şi consumă laolaltă.

Comunitatea de muncă a familiei, care este temelia însăşi a economiei săteşti, nu prezintă specializări precis determinate atunci când ea se manifestă în afară, toţi membrii mergând deobiceiu, după vreme şi după nevoi, în aceeaşi direcţie pentru a răspunde cât

mai puternic acolo unde condiţiile obiective ale lucrurilor o cer cu mai multă stăruinţă. In interiorul gospodăriei această comunitate de muncă, nu mai puţin organică şi definită, prezintă însă caractere de specializare, în deosebi pe sexe. Bunăoară industria casnică: întrucât priveşte alimentaţia şi îmbrăcămintea aparţine femeii, întrucât priveşte uneltele şi construcţiile aparţine bărbatului.

In satul românesc, aceste raporturi de muncă nu se reduc la suprafaţa familiei; şi aceasta pentrucă familia însăşi este încadrată mai larg şi mai strâns în unităţi care o depăşesc, în sânul cărora ea funcţionează şi se împlineşte [2]).

Sunt munci pe care le depune un grup de familii ce alcătuiesc un neam şi altele pe care le depune un grup de familii ce alcătuiesc o vecinătate, fiecare în împrejurări precise şi în orânduiri sociale prestabilite, cu un caracter unitar şi un sens obştesc.

3. Organizarea tradiţională a muncii şi economiei săteşti are un pronunţat caracter şi sens colectiv. In deosebi dreptul de folosinţă al pământului aşa cum a fost cercetat de D-l H. H. Stahl în satele vrâncene, întemeează această părere. Numai că nu trebue să se meargă prea departe cu interpretările, adică să se dea acestor fapte un sens care nu le aparţine. Nu poate fi vorba aci de vreun comunism primitiv, care de altfel după ultimele cercetări ale sociologiei apusene nu poate fi susţinut nici în legătură cu triburile primitive.

Organizarea socială a muncii şi economiei săteşti, devălmăşia sa absolută sau relativă, ne indică alte sensuri decât cele de mai sus. In satul românesc tradiţional nu poate fi vorba nici de comunism, nici de individualism, şi nici chiar de colectivism. Aci funcţionează o tradiţie şi stăruie o men-

2) Vezi capitolul familiei, din lucrarea de faţă.

talitate care dau un sens colectiv sforţării individuale. Ţăranul lucrează pentru sine dar nu împotriva obştiei, obştie care urmăreşte un echilibru social cât mai stabil cultivându-şi viaţa şi ogorul prin acela al membrilor componenţi. Ţăranul român în obştia satului este copărtaş la avere după cum este co-interesat la producţie. Dealtfel însăşi proprietatea în acelaşi sat are un regim variabil, după natura sa. Vitele, pământul, pădurea sau islazul au obţinut alt regim mergând progresiv dela individual la social.

Pentru fenomenul economic sătesc să fie bine înţeles, pentru ca viaţa pe care acest fenomen o provoacă şi o încadrează să fie deplin lămurită, este nevoie să mergem mai departe în zonele pe care spiritul le domneşte.

In viaţa satului, mai mult decât aiurea, sunt prezente motive de natură deosebită care influenţează sforţarea şi faptul economic. Sunt nevoi, sunt dorinţe, sunt sensuri şi ţeluri deosebite care intră în joc şi care economia clasică a specialistului este înclinat să le ignore. In afară de condiţia geografică şi acea a ordinei sociale tradiţionale, economia sătească are una de ordin spiritual. Ţăranul român nu poate fi înţeles în actul său de ordin economic fără un studiu adânc al orizontului său spiritual. Imprejurări şi condiţii materiale da, dar nu mai puţin concepţii, ţeluri şi năzuinţe în cadrul lor şi către ele.

Oamenii, în satul organic-tradiţional muncesc şi practică o activitate economică constrânsă de forţe externe dar nu mai puţin liberi, sub îndemnul unei împliniri care nu mai e materială ci spirituală. Acest lucru are însemnate consecinţe în viaţa satului şi a economiei însăşi.

In genere viaţa economică nu trebue supusă naturii fizice (cu atât mai puţin asimilată acestei naturi, aşa cum fac de obiceiu tehnicienii economiei clasice), pentrucă ori câte condiţii, direcţii şi elemente ma-

teriale ar fi active aci, ea rămâne în faţa naturii o activitate şi o expresie a omului.

Valorile economice în satul românesc tradiţional nu sunt stabilite numai după puterea de folosinţă materială, preţul lor putând veni şi din altă parte. Nu deci, numai ceeace este material un lucru dar şi ce reprezintă el în ordinea spirituală a lucrurilor. Economia sătească nu poate fi înţeleasă fără această perspectivă.

(In centrul vieţii economice a satului stă munca şi deci omul; munca liberă, lege de împlinit într'o deplină libertate interioară. De aceea spre deosebire de oraşe, satul îşi mână viaţa economică, îşi întreţine sporul material pe această cale. Economia sătească, acolo unde ea se desfăşoară în orânduirile şi spiritul său tradiţional, este virtute şi un capital.)

Economia sătească este dincolo de bogăţia materială. Sforţarea depusă în câmpul ei este o lege a omului şi a omeniei. Economia sătească este străbătută, aşa cum am arătat într'un capitol de mai înainte, de un puternic fior religios şi metafizic, lucru care nu ne îndreptăţeşte pe noi să facem metafizică atunci când vrem să facem ştiinţă, dar ne îndreptăţeşte de a semnala şi studia direct acest element, cel puţin tot atât de real şi activ ca şi prezenţa unui imaş sau unei ape.

FAMILIA ŞI VIAŢA SOCIALĂ

1. Studiul familiei ne poartă mai adânc în problema vieţii sociale proprii zise şi în formele pe care le îmbracă această viaţă. Origina atât de îndepărtată şi discutată a familiei ne-o arată ca pe o expresie firească şi necesară convieţuirii oamenilor. Ea rămâne şi sub ochii noştri cea mai organică şi simplă formă a vieţii sociale.

In satul românesc tradiţional cercetarea familiei este de un interes deosebit, pentrucă pe deoparte ea este aci în centrul vieţii obşteşti, iar pe de alta apare încă în forme organice, ca produs al pământului şi istoriei locale.

Familia oriunde funcţionează apare ca un complex de date de natură biologică, socială, economică, morală, uneori şi juridică. Unele din aceste elemente variază în timp şi spaţiu în forme deosebite; altele sunt mai stabile. Fondul biologic, acela prin care familia se determină aproape material, este punctul de sprijin dela care cercetătorii pleacă de obiceiu. Alţii pleacă dela condiţia economică.

Cercetările de până acum făcute asupra familiei în satul românesc, cercetări istorice sau sociologice, au avut un punct de vedere necuprinzător, unilateral, deoarece temeiurile erau de natură biologică sau economică. Chiar atunci când cercetarea a depăşit ca suprafaţă câmpul biologiei şi al economiei, explicaţia nu a fost mai puţin nesatisfăcătoare, deoarece punctul de vedere unilateral reducea în fond realitatea

la nevoile teoretice ale cercetătorilor, cei mai mulţi formaţi în spiritul materialist al veacului trecut, în deosebi la şcoala marxistă.

In legătură cu problema familiei stăruie o nedumerire isvorîtă din concepţia şi din ipotezele cu care au fost instrumentaţi cercetătorii.

Dece cred oare materialiştii (istorici sau sociologi) că oamenii stau împreună, deci şi în familie, numai din cauze materiale (reproducere, hrană)? Dece cred ei că familia este numai o formă periodică de rânduire a instinctului sexual şi a dreptului de folosinţă a bunurilor materiale (în satul românesc, al pământului)?

Sunt şi alte temeiuri de existenţă ale familiei, bunăoară: nevoia interioară de a trăi laolaltă. Sunt şi alte rosturi de împlinit, bunăoară promovarea unor valori de natură spirituală. Dece nu alcătuiesc obiect de studiu şi nu sunt socotite realităţi, date ca următoarele: depăşirea singurătăţii, dragostea de om, conştiinţa unei eredităţi spirituale, conştiinţa de familie şi neam? Ştiu sociologii materialişti ce înseamnă bunăoară pentru ţăranul român, „a fi aproape“ sau, „a fi de neam bun“ sau, „a fi rudă“? Ştiu sociologii materialişti câtă adâncime şi măestrie are ţesătura vieţii de familie, câtă bogăţie de sens stă închisă aci? Ştiu ei cum se leagă lucrurile, cum se desfăşoară viaţa, ce variaţie şi nuanţe stăruie în inima unui organism ca acela al familiei, oricât de simplă i-ar fi forma?

Familia este un fenomen natural şi uman, un fenomen de viaţă mai mult decât sensul biologic al cuvântului; este o realitate complexă ca tot ce aparţine omului, cu aparenţe dar şi cu taine. O seamă de temeiuri şi rosturi o caracterizează; unitate biologică, socială şi spirituală totodată, cu legături necesare în deosebitele sensuri ale condiţiei umane, familia cere o amplă şi directă cercetare. Familia oriunde apare ca realitate şi orice forme sociale ar îmbrăca este un fenomen complex. A o studia înseamnă a trece dela puncte de vedere unilaterale şi mortificatoare la puncte de ve-

dere larg cuprinzătoare. Familia este o unitate de viaţă umană cu toate atributele ce se desprind de aci.

2. In cuprinsul satului românesc de azi, familia este o realitate dar şi o problemă, pentrucă a trecut vremea când ea reprezenta o formă organică de convieţuire. Influenţa civilizaţiei burgheze orăşeneşti, puternică mai ales în ultimii 20 de ani, a făcut ca şi aci să se altereze vechile forme ale civilizaţiei săteşti. De aceea a o studia aşa cum apare azi înseamnă a înregistra o descompunere [1]).

Această stare ne împovărează desigur mult încercarea noastră de a studia familia legată de vechea civilizaţie sătească. Dintr'un amestec de elemente şi forme suntem obligaţi să le desprindem pe acelea tradiţionale.

Totuşi sunt sate şi regiuni în care formele şi sensurile tradiţionale ale familiei sunt mai bine păstrate şi funcţionează aproape nestânjenit în faţa adaosului vieţii noastre moderne. Cu toate deosebirile locale, se poate merge totuşi către reconstituirea şi observarea directă a familiei ca expresie firească a unui trecut de experienţă. Datorită unui exerciţiu îndelung, a unui instinct de conservare a formelor şi valorilor tradiţionale, familia ca şi alte aspecte ale vieţii săteşti prezintă în acest nou ev, chipuri străvechi ale unei lumi de demult.

Satul românesc străvechi închide în inima lui o familie organică, strânsă, cu legi şi rosturi proprii, care pun în lucrare şi îndrumează întreg conţinutul său de viaţă umană. Familia aceasta este mai mult decât un neam care se perpetuiază, mai mult decât o cointeresare economică şi un sistem juridic de moştenire sau repartizare a bunurilor, mai mult chiar decât toate acestea la un loc. Conţinutul său material şi formele ce ar îmbrăca trecător acest conţinut, sunt ele-

1) Vezi ultimul capitol.

mente şi aspecte ce nu pot explica întregul nici ca întindere nici ca fiinţă sau semnificaţie. Familia în satul românesc tradiţional este un fenomen viu, complex, cu aspecte variate, elemente şi condiţii de existenţă tainice.

3. S'a spus despre familie că are în primul rând un fond biologic sau că este o **unitate biologică.** Care este realitatea şi ce sensuri capătă din acest punct de vedere, familia satului românesc?

Firește, ca pretutindeni, familia aci reprezintă un fenomen biologic, o celulă din care se desvoltă pe plan rasial o colectivitate. Procrearea este unul din temeiurile sale de existenţă. Oamenii sunt prinşi între ei şi trăiesc laolaltă determinaţi de legătura de sânge. Ţăranul român fiind legat mai strâns de comunitatea de viaţă a satului şi de vatra sa, îşi recunoaşte şi trăieşte cu mai multă adâncime legătura de sânge, care ia aci o îndoită semnificaţie aceea desprinsă din ordinea spirituală şi aceea din ordinea materială.

Temeiul biologic al familiei ne poartă într'o altă problemă care corespunde unei alte realităţi, aceea a neamului. Neamul, în satul românesc străvechi, are o însemnătate deosebită şi un înţeles plin de consecinţe.

Studiind deci familia suntem obligaţi să cunoaştem neamul ca pe un factor puternic în urzeala unităţii familiale şi săteşti totdeodată. Probleme spirituale, economice, juridice, sociale pot fi urmărite pe această cale. Spiţele de neam reprezintă adevărate artere în organismul satului. Aşezarea gospodăriilor, dreptul de folosinţă al pământului, puterile şi funcţiunile spirituale sau sociale, nu sunt fără legătură cu ordinea biologică a familiei şi deci cu gradul de rudenie. Cercetarea legăturii de sânge a membrilor în viaţă şi a celor din trecut, aduce lumini noui în cunoaşterea familiei şi a satului întreg. Trecutul lămuritor al prezentului este desvăluit şi pe această cale.

Din complexul de fapte aparţinând familiei, care o constituiesc ca realitate, se mai pot desprinde o categorie şi anume acelea cu caracter social. Oamenii convieţuiesc şi au o seamă de raporturi. Familia este deci dincolo de unitatea ei biologică o **unitate socială.**

Ce este şi ce înseamnă unitate socială în raport cu familia privită în cuprinsul vieţii noastre săteşti? Care sunt faptele determinante ale acestui aspect?

Familia satului românesc, mai mult decât în alte locuri unde stările vor fi asemănătoare, cunoaşte o formă socială dintre cele mai strânse şi mai fireşti, cuprinzătoare a unei comunităţi de viaţă organică. Urmărită mai îndeaproape din acest punct de vedere, familia satului românesc are în sânul ei două categorii de fapte, după funcţiunea şi sensul lor:

a) intern, faţă de ea însăşi;

b) extern, faţă de unitatea mai mare a satului pe care o alcătuieşte şi care la rândul său o depăşeşte.

Familia în satul românesc tradiţional are o structură internă foarte riguroasă. Raporturile dintre soţi, acelea dintre părinţi şi copii, raporturile acestora din urmă între ei, sunt stabilite şi funcţionează după legi vechi în aşa fel, încât am putea spune că au un caracter prestabilit. O ţesătură de relaţii gradată şi organică, o ierarhie precisă a tuturor membrilor, arată cum această unitate de viaţă socială a satului îşi împlineşte rosturile. Intreaga viaţă materială şi morală este îndrumată şi rodită de felul tradiţional riguros al vieţii de relaţii familiale. Viaţa internă a familiei ţărăneşti este întemeiată pe o solidaritate şi o autoritate ierarhică, pe o arhitectură bine definită şi activată de forţele puternice ale orizontului său spiritual.

Familia satului românesc este mai bogată de înţeles dacă o privim în complexul vieţii obşteşti a satului. Cu toate că privită în acest fel, depăşim în suprafaţă câmpul său, în adâncime, în sensurile sale proprii, nu o putem înţelege fără apropierea de aceste legături şi puternice puncte de sprijin. Unitatea socială a

familiei nu înseamnă nimic desprinsă de unităţile mai mari cărora se integrează şi în slujba cărora funcţionează. Acest lucru este adevărat pentru orice familie din orice stadiu de civilizaţie şi cu orice formă; dar este mai adevărat şi se potriveşte mai bine familiei satului românesc arhaic. Formele tradiţionale ale familiei de aci au o structură organică faţă de sat, deci prinsă în el şi semnalează o viaţă cu sens colectiv.

Deci, familia în satul românesc îşi întinde braţele dincolo de trupul său şi trăieşte strâns legată de obştie. Familia aceasta are o seamă de relaţii cu alte unităţi, (familii sau grupări) cu unitatea satului care ea însăşi originar (într'un fel chiar azi) pare să fie tot o familie.

In satele româneşti care mai păstrează forme de organizare tradiţională familia funcţionează prinsă strâns şi dincolo de limitele ei biologice. Ca într'o ţesătură plină de măestrie, mai mult simţită ca prezentă decât văzută, familia satului românesc străvechi apare legată de alte unităţi, unele cu sfere de existenţă concentrice, altele întretăiate, unele necesare, altele întâmplătoare, unele permanente, altele efemere. Comunitatea de viaţă familială este aci organic prinsă în cea extrafamilială. In acest fel, familia celulă primară a obştiei îşi întinde ramificaţiile până în limitele maxime ale satului însuşi. De aceea în satul românesc străvechi, familia este sâmbure de viaţă şi totodată floare a ei.

Aceste date pot fi mai bine observate atunci când un eveniment, cum e bunăoară nunta sau înmormântarea (unii cercetători cred că numai pământul şi dreptul său de folosinţă) le pune viu în lucrare şi deci în evidenţă. In cazul nunţii, care este un eveniment familial, sunt angajate deosebite categorii şi grupări de oameni, începând prin a cuprinde rudele cele mai apropiate, (părinţi, naşi) până la unitatea satului întreg (cetele de feciori, vecinătăţi, etc.), fiecare categorie alcătuind

desigur trepte uşor de stabilit în raporturile sale cu deosebitele momente şi funcţiuni ale căsătoriei şi ceremoniei nunţii.

Iată deci cum legăturile din afară ale familiei săteşti sunt foarte strânse şi funcţionează spontan în virtutea puterilor unei tradiţii vii. Omul, de când se naşte şi până moare, este legat fără putinţă de ieşire de familie şi neam, atât în ceeace priveşte condiţia sa materială cât şi aceea socială. El se desvoltă aci sub imperiul unor legi moştenite, prins ca într'o ţesătură magică dela familie până la obştia satului, ţesătură care îl apără şi îl supune îndoitelor rosturi personale şi colective.

Familia reproduce în mic, satul. Problemele puse în discuţie mai sus, se întind dincolo de limitele unităţii sociale a familiei, cercetarea lor ducându-ne în zone îndepărtate realităţii familiale şi problemelor pe care ea le ridică imediat.

4. Am spus la începutul capitolului de faţă că familia este şi o unitate spirituală cu toate dimensiunile şi orizontul desprins din această calitate. In satul românesc tradiţional familia se întemeiază şi funcţionează deplin ca o unitate de viaţă spirituală.

Dincolo de nevoile de reglementare a raporturilor sexuale şi deci a reproducerii, dincolo de nevoile orânduirii vieţii materiale, a bunurilor şi ale muncii, familia satului românesc este o unitate şi o cale a împlinirii vieţii morale. Orizontul larg metafizic, disciplina interioară şi socială severă rodesc omul, îl îndrumează şi îl învinge în tendinţele lui subumane.

Cât de departe merge acest aspect al familiei satului, cât stăruie de mult temeiurile şi rosturile sale spirituale, se poate vedea tot atunci când cercetăm neamul. In satul românesc a fi dintr'un neam sau din altul nu este indiferent; nu este pentrucă însuşirile variază după valorile spirituale aci prezente. Stăruie în ereditatea unui om un anume caracter şi mai mult

chiar un anume destin legat de spiţa sa de neam. Neamul nu este biologie, ci este un dat complex în care spiritul este activ. A face parte dintr'un neam sau a fi „neam bun" nu înseamnă deloc a avea o formaţie fizică excelentă şi nicio descendenţă dintr'o ramură de bogătani. „Neam bun" înseamnă un conţinut sufletesc, o ereditate spirituală care îl aşează pe om în chip firesc şi dela început într'o ordine socială superioară.

Ereditatea spirituală se manifestă şi în chip negativ, adică pot fi moştenite şi defectele. Iată bunăoară un caz foarte interesant. Cercetând „mana vacilor" în satul Drăguş din Ţara Oltului şi stabilind lista femeilor care aveau această putere, am putut uşor constata că ele făceau parte dintr'un neam de oameni (socotiţi strigoi), toţi desprinşi din aceeaşi bătrână zisă Buneriţa, pe vremea ei o renumită vrăjitoare din partea locului.

Aceste date ne dovedesc cu prisosinţă sensul şi gradul de spiritualizare a însăşi naturii biologice într'o familie.

Dar nu numai fundamentul biologic este spiritualizat şi deci transformat în natura sa intimă ci şi cel social. Familia cunoaşte în relaţiile sale o seamă de legături care sunt mai mult decât sociale: e vorba de rudenia spirituală privită în sat ca fiind mai puternică decât cea de sânge. Rudenia spirituală nu este altceva decât o formă spiritualizată a trăirii în comun. Năşia este cea mai răspândită instituţie de acest fel în satul românesc [2]).

Dar nu numai natura familiei are un caracter spiritual ci însăşi sensul, funcţiunea sa are acest caracter. Familia în satul românesc străvechi împlineşte un covârşitor rost spiritual. Din sâmburele ei de viaţă încărcat de atâtea virtualităţi se desvoltă şi această funcţiune stăpânitoare şi creatoare în unitatea satului.

2) A se vedea pe larg, Ernest Bernea: **Botezul în satul Cornova—Orheiu**, anul 1934. Braşov.

Familia este şi trăieşte un rost spiritual, care dă rod şi unitate complexului de viaţă.

Pe calea familiei şi a orânduirilor sale omul învaţă aci ce este dragostea de cel aproape, ce este jertfa pentru altul, ce este ascultarea. Sensul mistic al convieţuirii în familie, acest dat metafizic şi religios face ca însemnătatea morală a familiei săteşti să se ridice pe primul plan. Datorită orizontului larg spiritual, funcţiunile materiale (biologice şi economice) ca şi cele sociale (legăturile de convieţuire interne şi externe) să fie ele însăile prelucrate în adâncimi şi transformate până la o nouă natură aşa cum am arătat mai sus.

Pe această cale familia satului românesc, acolo unde ea îşi mai păstrează formele organice şi rosturile originare, este o unitate generatoare, o condiţie a vieţii interioare, a vieţii de îndemn şi ascensiune, de sforţare continuă către ţeluri care întrec cu mult viaţa domestică.

Tăria organizaţiei şi rodnicia formelor familiale în satul românesc vine din acest sens spiritual al său, din adâncimea vieţii morale şi spirituale pe care ea o promovează.

5. Familia în satul românesc tradiţional este cu adevărat un organism viu, o formă naturală, o expresie a celei mai rodnice unităţi de viaţă. Familia celulă socială, aci poate fi descoperită; ea reproduce pe toate dimensiunile satul însăşi.

Viaţa familiei în sat este simplă, este unitară şi omogenă, dar nu mai puţin puternică, nu mai puţin vie. Culoarea precisă a elementelor şi activităţilor, valoarea şi sensul lor uman fac din familia satului o realitate demnă de interesul cercetătorilor. Formele sale tradiţionale şi rosturile omeneşti adânci pe care această realitate le împlineşte pot fi prilej de studiu şi meditaţie în necontenita sforţare către cunoaşterea realităţilor româneşti şi omeneşti în genere.

CRIZA CIVILIZAŢIEI SĂTEŞTI

1. Civilizaţia română sătească este, aşa cum am arătat dela început, un produs organic al mileniilor de viaţă locală. Formele şi activităţile pe care le-a depus, chipurile născute din condiţia ei concretă fac din satul românesc tradiţional un izvor bogat de viaţă etnică şi umană, care sub semnul şi puterea unor orânduieli de dincolo de voinţa omului au străbătut prin vreme păstrând vie o atmosferă şi o lume de demult. Cu toate acestea suntem puşi astăzi în faţa unor realităţi şi a unor probleme noui care nu intră direct în ordinea lucrurilor înfăţişate în această lucrare, dar pe care vom încerca să le semnalăm pentru a explica urgenţa cercetărilor şi îndreptăţi în oarecare măsură apariţia însăşi a lucrării de faţă.

Satul românesc este astăzi într'un moment de mare prefacere. Vechilor forme organizatoare, activităţile şi sensurile lor, întreaga structură socială a satului au intrat într'un proces de destrămare.

Se poate afirma cu mulţi sorţi de încredere că procesul, schimbarea este firească satului ca oricărei civilizaţii şi realităţi sociale, că deci ea s'a produs în continuu. Nu încape îndoială. Acolo unde este viaţă este şi schimbare, este şi trecere. Ori satul românesc este viaţă. Ceeace păstrează astăzi organic satul românesc nu este un produs originar gata făcut, deodată şi neschimbat, ci o depunere prin vreme, o experienţă mereu înnoită, o stilizare şi o formă ultimă a unei vieţi de veacuri.

De astădată însă nu suntem în faţa unui proces normal, unei schimbări încete ce vine odată cu trecerea vremii, ci este vorba de un anume proces, unic în istoria acestei civilizaţii. Este vorba de o schimbare bruscă produsă de o intervenţie externă comunităţii săteşti de viaţă şi civilizaţiei sale, de o lume străină aceleia despre care am vorbit până acum. In ceeace priveşte procesul actual al satului românesc nu este vorba de o schimbare în sens de evoluţie şi neturburată transformare care poate fi mai lentă sau mai rapidă, ci de o adevărată înlocuire.

O ceremonie agrară „Dealul Mohului", obişnuită în ţara Oltului, apare în anul 1929 într'un chip firesc, organic şi plin de sens. Patru ani mai târziu, în 1933, cu toate sforţările de a o reconstitui nu a mai putut fi prinsă integral prin observaţia directă ci prin anchetă. La fel s'a întâmplat şi cu costumul, mai ales la femei, care după o trecere de câţiva ani, a apărut schimbat atât ca compoziţie cât şi ca ţinută.

Până la războiul trecut satul românesc cu mici excepţii îşi ducea zilele grele de conţinut şi forme, într'o continuă şi armonioasă viaţă. Armonia aceasta, echilibrul social atât de pronunţat, veneau de acolo că, totul în satul românesc crescuse firesc şi se integrase (când era cazul) organic. Totul creştea ca dintr'un sâmbure originar cu ramificaţii şi rod propriu. Elementele străine de organismul vieţii săteşti când veneau în contact nu înlocuiau şi nici nu se suprapuneau, ci se topeau luând chipul originar al vieţii de aci. Elementul străin în civilizaţia sătească nu domnea ci se supunea până la o radicală prefacere.

De aceea civilizaţia română sătească a durat, a rezistat şi s'a transformat fără pericol în decursul veacurilor; în acest sens s'a îmbogăţit şi s'a stilizat până la expresii ce întrec uneori puterea noastră de înţelegere.

In ultimile decenii lucrurile au luat o întorsătură cu totul nouă. Forţe şi sensuri noui au intrat în joc.

Ceeace dura de atâta vreme ca straturi depuse în adâncimi, sau ca ramuri crescute fragede pe un trunchi vechi, nu mai putea rămâne la locul său. Astăzi, activităţi, sensuri, forme noui, au inundat vatra satului fără ca să avem puterea de a le opri; ele se impun cu necesitate şi cer o grabnică aşezare. Oraşul cu viaţa sa modernă, cu industria, comerţul şi întreg stilul său de viaţă se infiltrează şi destramă vechea civilizaţie sătească.

Nu e locul aci să discutăm cum trebue îndrumat acest proces inevitabil, problema trecând limitele lucrării noastre. Voim doar să-i semnalăm prezenţa şi să fixăm câteva aspecte pentru o mai deplină înţelegere.

1. Vechea aşezare a satului cu toate orânduirile sale se schimbă astăzi năzuind către o aşezare de tip modern. Activităţile, formele, întreaga structură socială a satului iau o altă înfăţişare. In locul unităţii de viaţă închisă, autarhă, apare o formă deschisă, fărămiţată asemănătoare celei orăşeneşti. Sensul colectiv al vieţii săteşti dispare pentru a-i lua locul unul individual. O pronunţată emancipare faţă de comunitate şi formele ei, o eliberare de tradiţie, de valorile şi sensurile ei se produc ca semne a unor noui vremuri pentru satul românesc.

Satul românesc cu toate formele şi atributele sale se desloacă; activităţile materiale şi spirituale îşi schimbă sensul. Pe măsură ce statul şi civilizaţia orăşenească sunt mai active, satul este nevoit să cedeze, renunţând la chipurile şi ţelurile sale tradiţionale.

Familia, atât social cât şi economic, este forţată să cedeze nu în sensul nevoilor sale, cale ce ar întări-o în actual, ci în sensul unor nevoi de dincolo de ea, ceeace înseamnă destrămare.

Individualism, capitalism, negoţ şi industrie modernă înseamnă tot atâtea activităţi şi sensuri improprii, vătămătoare pentru organismul satului şi civili-

zaţia pe care el o reprezintă. Spărturile produse în acest trup au dat naştere unor forme intermediare, unor amestecuri ciudate şi forme hibride.

Prefacerea civilizaţiei române săteşti poate fi socotită cu atât mai reală, cu cât trece de planul social şi economic. Procesul în care satul a intrat, este cu atât mai adânc cu cât nu numai formele şi înfăptuirile se schimbă, nu numai datele materiale iau o altă înfăţişare, dar însăşi conştiinţa şi întreaga viaţă interioară a omului este în prefacere, ceeace echivalează cu un atac în inima lucrurilor, în sâmburele generator al acestei vieţi.

Procesul ce se petrece în satul românesc, astăzi, aduce schimbări în mentalitatea generală proprii vechii noastre civilizaţii săteşti, în gustul şi moravurile legate aci. Condiţia originară, deci a vieţii săteşti este pe cale de dispariţie.

Aşa apar sectele faţă de biserică, apare spiritul critic şi chiar liberii cugetători, apare lipsa de respect faţă de experienţa trecutului. Oamenii se îmbracă după fantezii proprii, se poartă liber în raporturile lor sociale şi manifestă o pronunţată independenţă faţă de întreaga viaţă obştească. Intreg angrenajul în care era prins, gama de valori care îl conduceau şi erarhia socială căreia era supus, fiind slăbite, omul îşi poartă paşii după nevoi şi tendinţe individuale, de cele mai multe ori neprecise.

Ordinea socială şi cea spirituală a satului tradiţional fiind zdruncinată şi alta nouă nefiind încă stabilită, aspectul vieţii şi civilizaţiei săteşti este lipsit de unitate. Jocul între cele două lumi, cea veche şi cea nouă, fac din satul românesc un obiect şi o experienţă dintre cele mai interesante pentru cercetătorii noştri.

Gradul de destrămare a vechilor forme, repeziciunea cu care acest proces se produce, chipurile eterogene ale noui realităţi sunt tot atâtea probleme deschise sociologiei româneşti.

Destrămarea civilizaţiei săteşti cu toată puterea ei, nu se produce deodată şi nici în întregime. Năzuinţa radicală de prefacere nu găseşte căi deschise peste tot. Aceste deosebiri privesc pe de o parte unităţile mai mari geografice, pe de alta deosebitele zone ale vieţii săteşti.

Mai departe pe acest drum: prefacerea civilizaţiei săteşti are aspecte particulare, judecând lucrurile după categoriile sociale şi după natura activităţii lor. Dacă tinerii merg cu mai multă îndrăzneală pe căi noui uneori nedescifrate precis, bătrânii sunt mai refractari, mai adânc prinşi în formele şi actele tradiţionale. Datina şi obiceiul domnesc în viaţa lor ceeace face ca procesul de disoluţie să fie îngreunat. Aceeaşi situaţie cu urcuşuri şi coborîşuri o avem dacă privim deosebitele activităţi. In economie, în artă, în morală, lucrurile merg mai uşor pe calea schimbării lor; în religie şi magie însă, fenomenul de stabilitate este cu mult mai puternic. Tot ce cuprinde această zonă a unor realităţi metafizice şi rosturile ascunse ale sorţii omului are un caracter foarte înrădăcinat. Un ţarăn, chiar dacă nu mai este sub dominaţia bisericii ca instituţie, poate rămâne mai departe în aceeaşi mentalitate religioasă, mai ales că nu întotdeauna o înlăturare a anumitor forme şi regule pot anihila activităţi şi resorturi sufleteşti prezente peste voia mărturisită sau ascunsă a omului.

3. Dacă aceasta este starea prezentă a civilizaţiei române săteşti, este dela sine înţeles că a o studia, a încerca o descriere şi cuprindere a întregei sale zestre, este pentru noi ca cercetători şi ca români o problemă de conştiinţă. O generaţie mai târziu va cerceta această realitate etnică pe calea manuscriselor şi a cărţilor. Rosturile care vor mai dăinui, nu vor putea da observatorului o imagine corectă.

Astăzi suntem în cel din urmă moment când mai putem observa şi trăi direct acest fenomen. Cu toate

că organismul său este zdruncinat, elementele şi legăturile lor interioare sunt încă vii sub ochii noştri. Lucrarea de faţă nu înseamnă altceva decât semnalarea unor probleme şi un imbold către o cercetare temeinică a civilizaţiei noastre săteşti, care poate să însemne totdeodată o adâncire a sensurilor româneşti şi o contribuţie la ştiinţa universală.

CUPRINSUL

I. CUVÂNT INAINTE — 1. Delimitarea obiectului: satul arhaic. — 2. Metoda: satul realitate umană. — 3. Rostul lucrării.

II. CIVILIZAŢIA ROMANĂ SĂTEASCA — 1. Sat şi oraş. — 2. Caracterul străvechi al civilizaţiei române săteşti. — 3. Realitatea ei unică. — 4. Civilizaţia română sătească, formă umană deplin realizată.

III. UNITĂŢI DE VIAŢĂ — 1. Unitatea socială şi comunitatea de viaţă. — 2. Unităţi de viaţă românească. — 3. Insuficienţa determinantului geografic. Satele limită. — 4. Cercetarea ştiinţifică şi realitatea concretă.

IV. DATINA ŞI OBICEIUL — 1. Ordinea socială sătească. — 2. Datina şi obiceiul. — 3. Forme vechi şi forme noi. — 4. Obiceiul şi activităţile. — 5. Formă ordonatoare şi act creator.

V. RELIGIA ŞI MAGIA — 1. Religia şi autonomia valorilor. — 2. Religie şi magie. — 3. Viaţa religioasă şi biserica. — 4. Activitatea magică şi gospodăria. — 5. Magia în faţa religiei.

VI. CÂNTECUL — 1. Muzica şi poezia în cântec. — 2. Cântecul şi filosofia populară. — 3. Formele cântecului; creaţie şi reproducere. — 4. Cântecul de lume şi cel ritual. — 5. O clasificare a cântecelor după natura şi funcţiunea lor.

VII. ARTA ŞI MEŞTEŞUGUL — 1. Locul artei între celelalte activităţi ale satului. — 2. Autenticitatea operei de artă ţărănească. — 3. Ţăranul român, artist. — 4. Meşteşugul, activitate a spiritului. — 5. Aspectul social. — 6. Artă şi meşteşug.

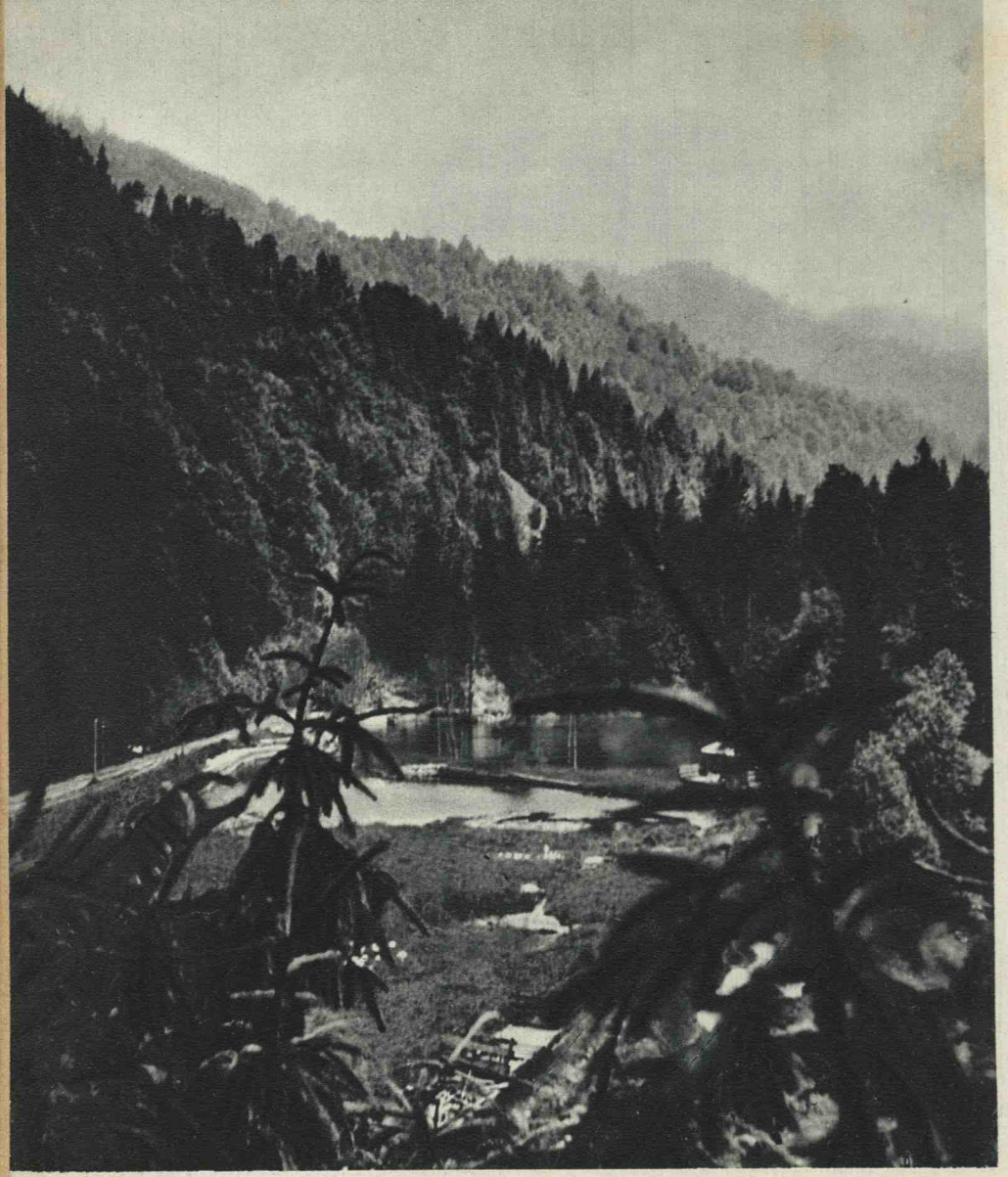
VIII. ECONOMIA — 1. Satul arhaic şi complexitatea fenomenului economic. — 2. Organizarea muncii şi producţia. — 3. Economia sătească şi problema omului.

IX. FAMILIA ŞI VIAŢA SOCIALĂ — 1. Familia unitate de viaţă umană. — 2. Familia în satul arhaic. — 3. Funcţiunea biologică şi socială. — 4. Funcţiunea spirituală. — 5. Incheere.

X. CRIZA CIVILIZAŢIEI SĂTEŞTI — 1. Criza civilizaţiei române săteşti. — 2. Aspecte ale acestei crize. — 3. Incheere.

BIBLIOTECA CENTRALĂ BUCUREŞTI

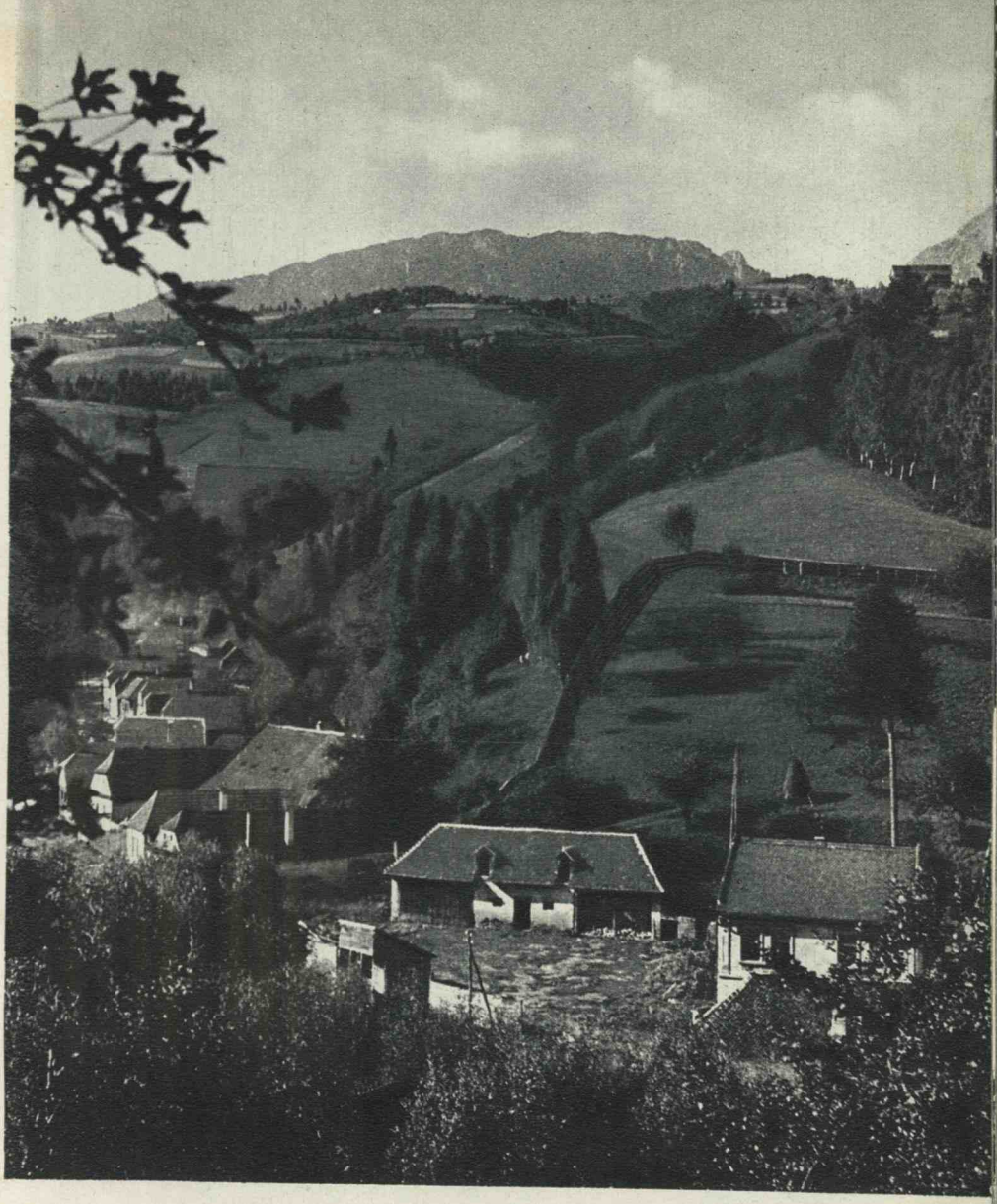
IMAGINI

Adunare duminicală de sate

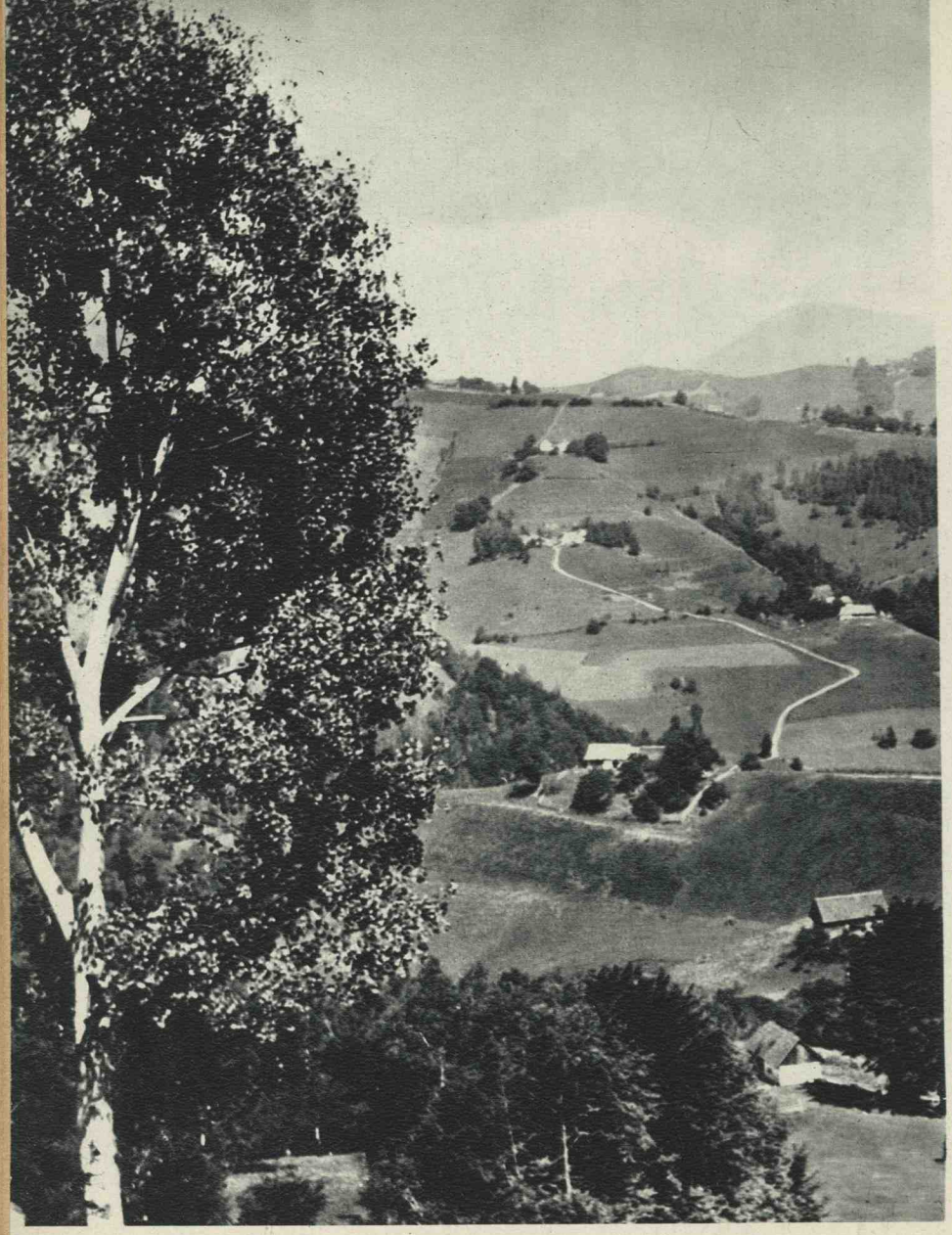
Cumpăna-Argeș

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

In vale

Poiana Mărului-Brașov

Pe deal

Poiana Mărului-Brașov

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Sat de vale

Cacova-Sibiu

Sat de depresiune

Săliște-Sibiu

Uliță — Poiana Mărului-Brașov

Uliță — Tilișca-Sibiu

Casă veche — Tilișca-Sibiu

Casă veche — Săliște-Sibiu

Casă și poartă — Rucăr

Case bătrânești — Poiana Mărului-Brașov

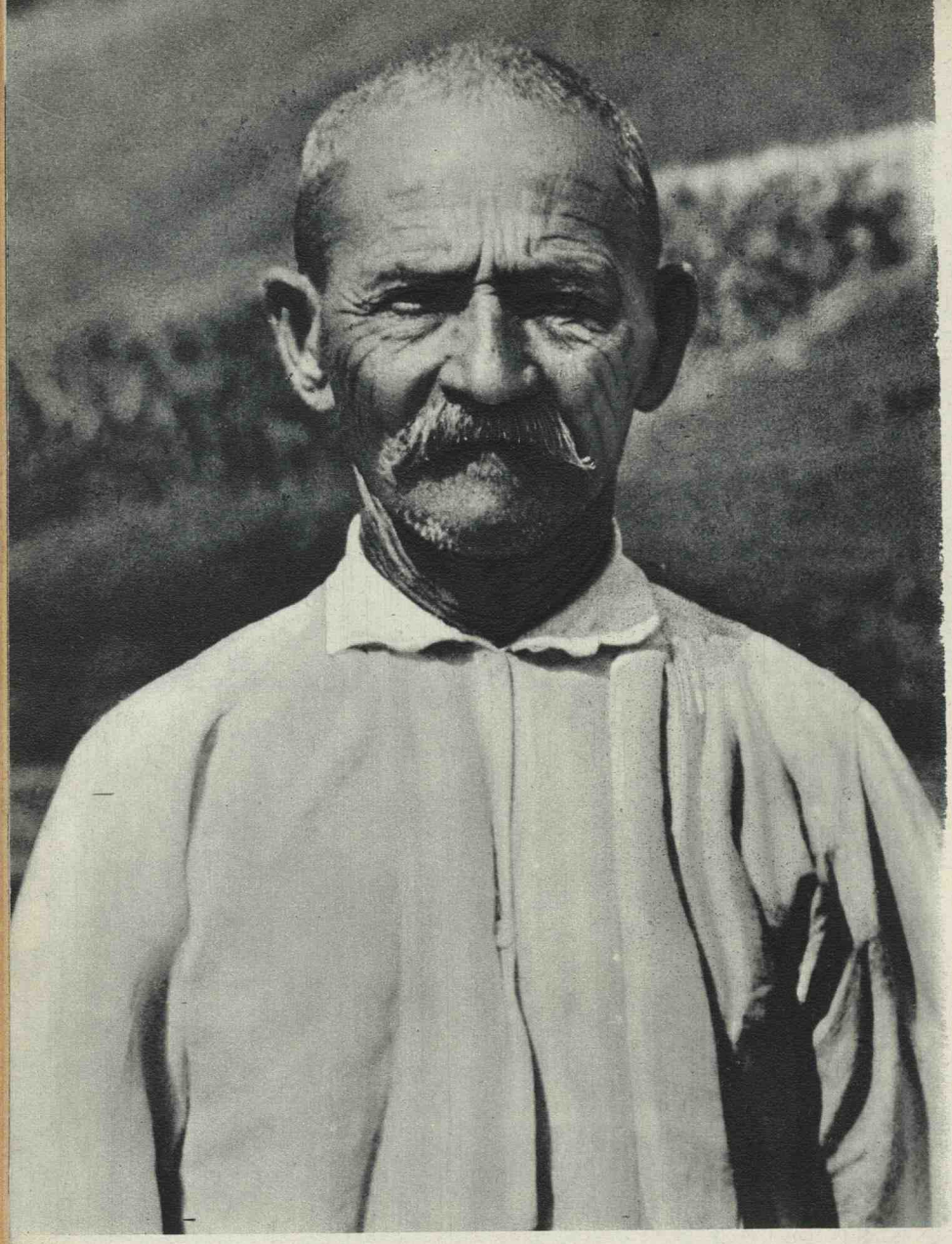

Casă de lemn, tencuită — Săliște-Sibiu

Casă de vălătuci — Moscu-Covurlui

Moș Debu

Poiana Mărului-Brașov

Fete

Drăguș-Făgăraș

Bătrâne cu pomeselnic

Drăguș-Făgăraș

Codane

Drăguș-Făgăraș

Fete

Tilișca-Sibiu

Fată în port de Săliște — Drăguș-Făgăraș

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Fată Oiești-Argeș

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Găteala miresii

Drăguș-Făgăraș

Mireasă și mire

Drăguș-Făgăraș

Luarea miresii

Drăguș-Făgăraș

Jocul steagului la nuntă

Drăguș-Făgăraș

Jocul feciorilor la nuntă

Drăguș-Făgăraș

Inmormântare — la răscruci

Drăguș-Făgăraș

Inmormântare — slujba mărului

Drăguș-Făgăraș

Mânecă și ilic

Bran

Ceramică

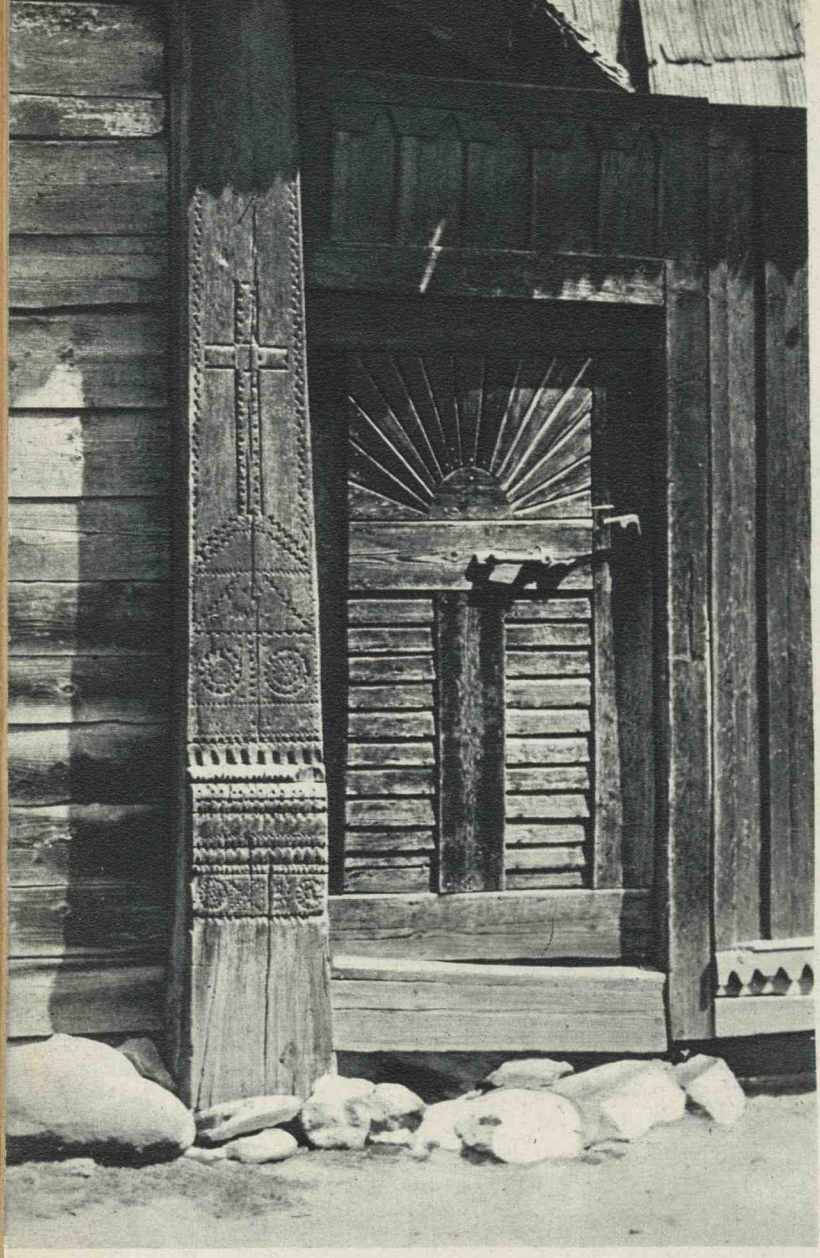
Sâmbăta de Sus-Făgăraș

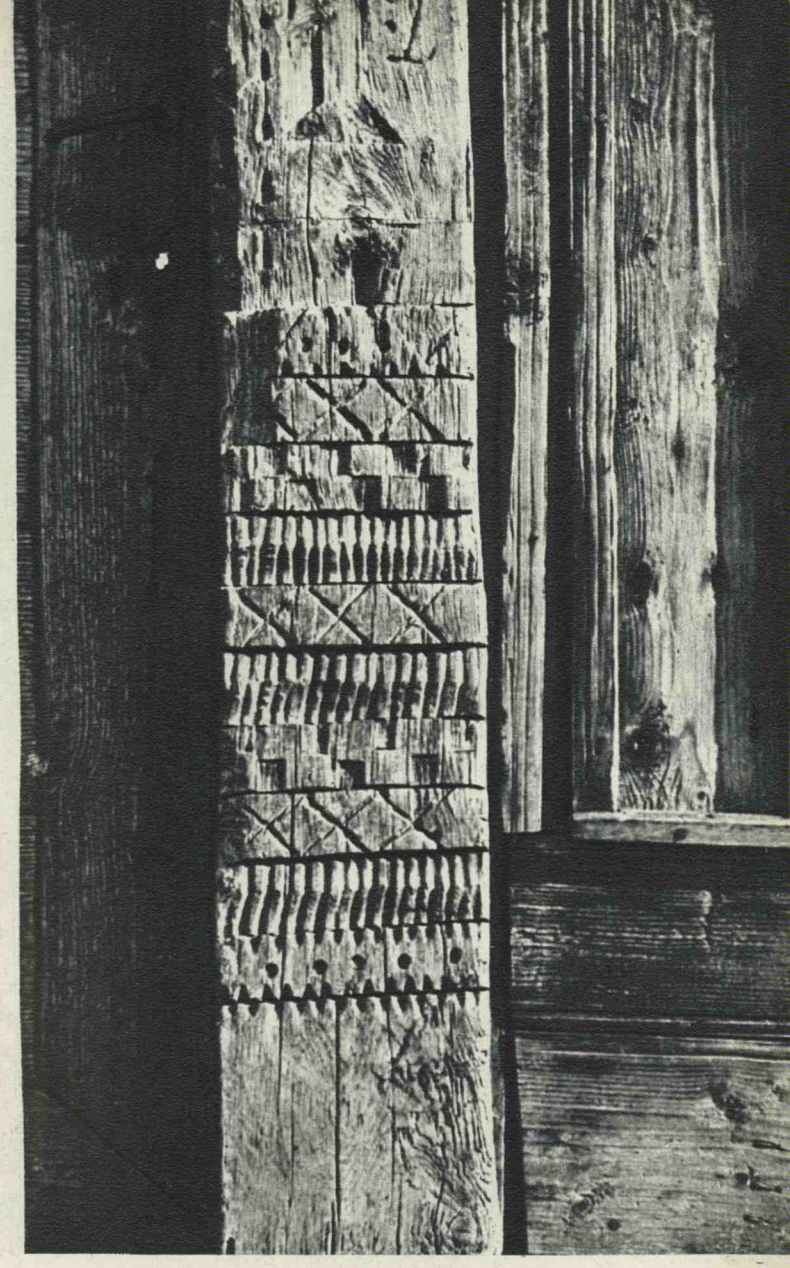
Strachină

Vale-Sibiu

Poartă

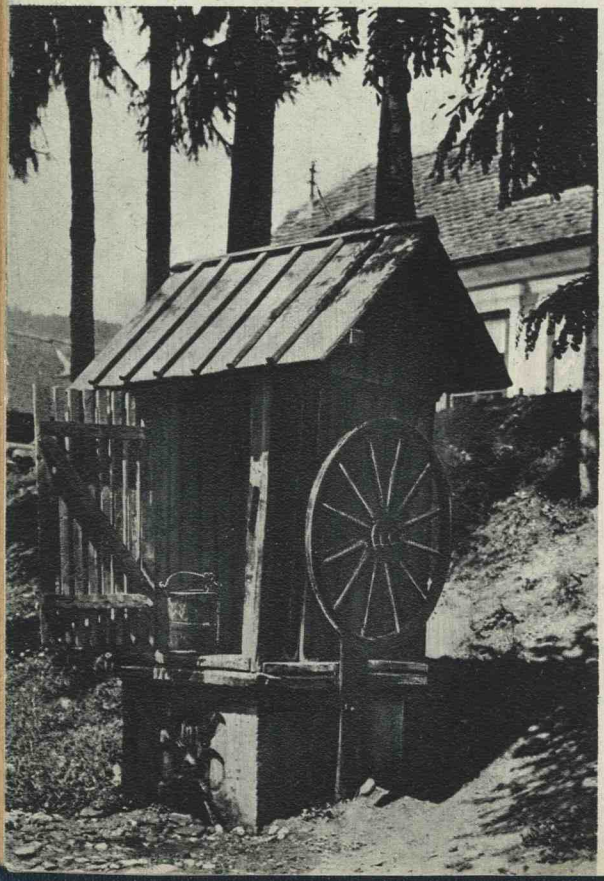
Galeș-Sibiu

Stâlp de poartă Cacova-Sibiu

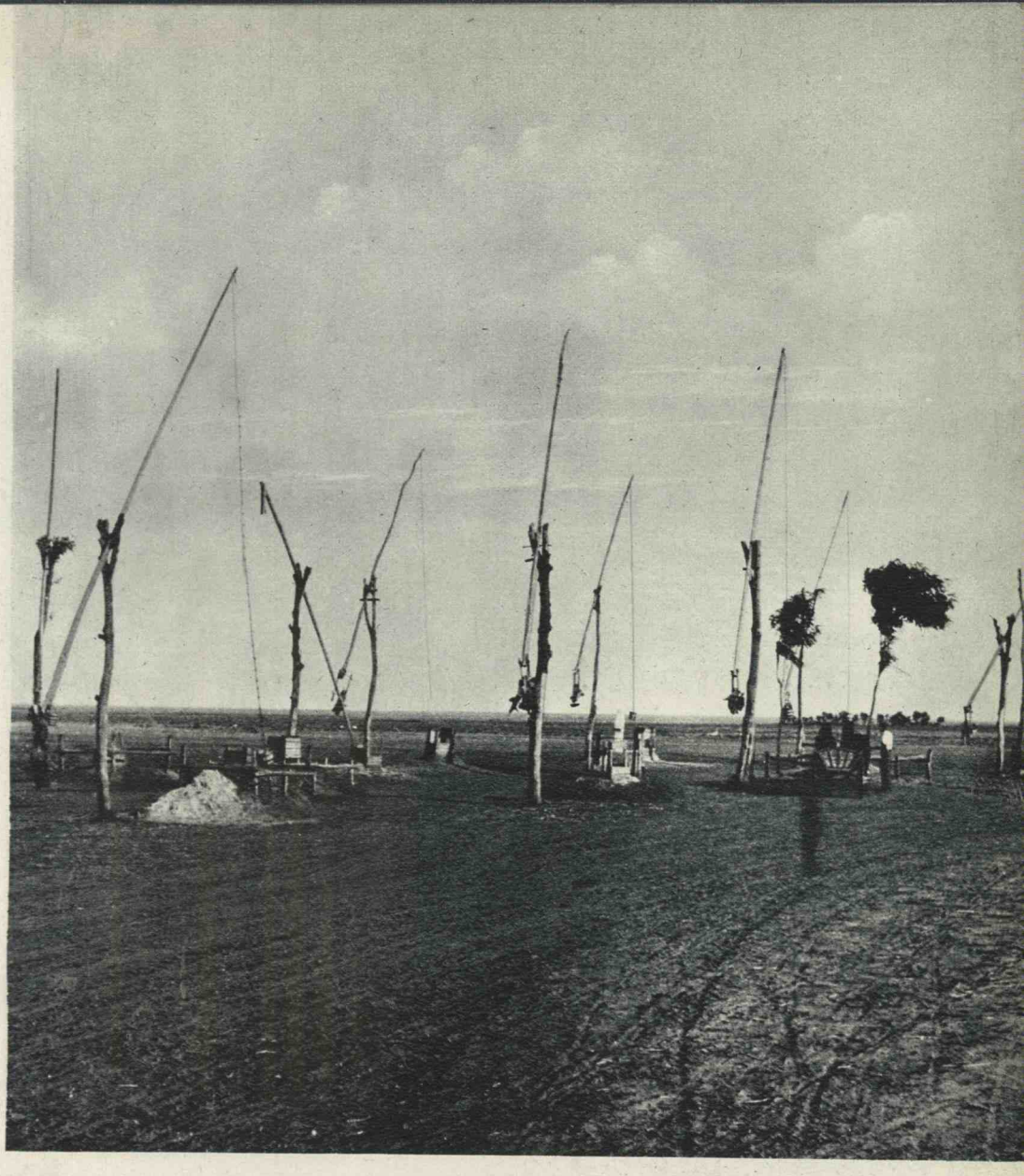
Fântână — isvor captat

Poiana Mărului-Brașov

Fântână cu roată

Săliște-Sibiu

Fântâni-cumpene

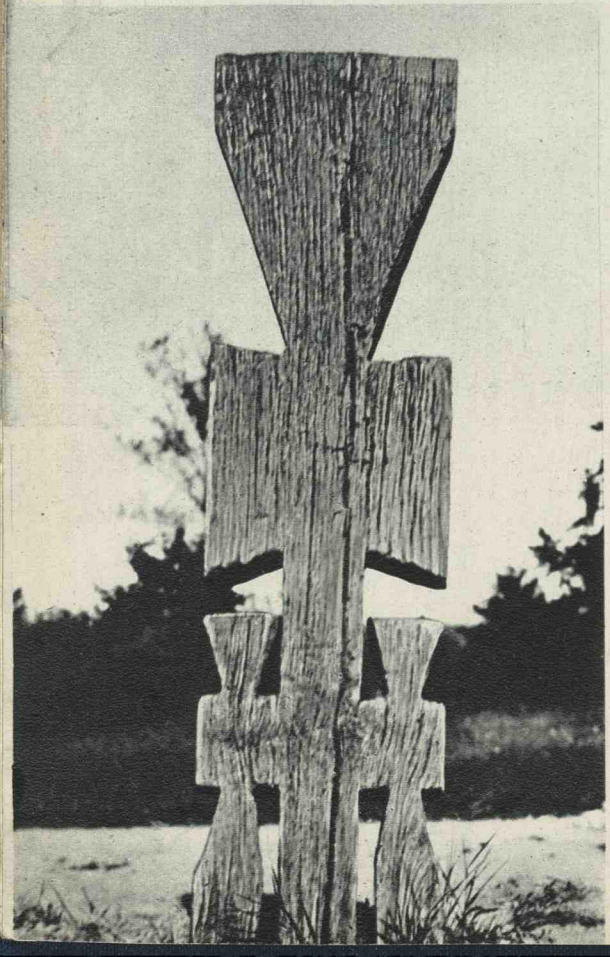
Bordei Verde-Brăila

Scaun și masă ciobănească

Vale-Sibiu

Troiță dintr'un lemn

Vad-Făgăras

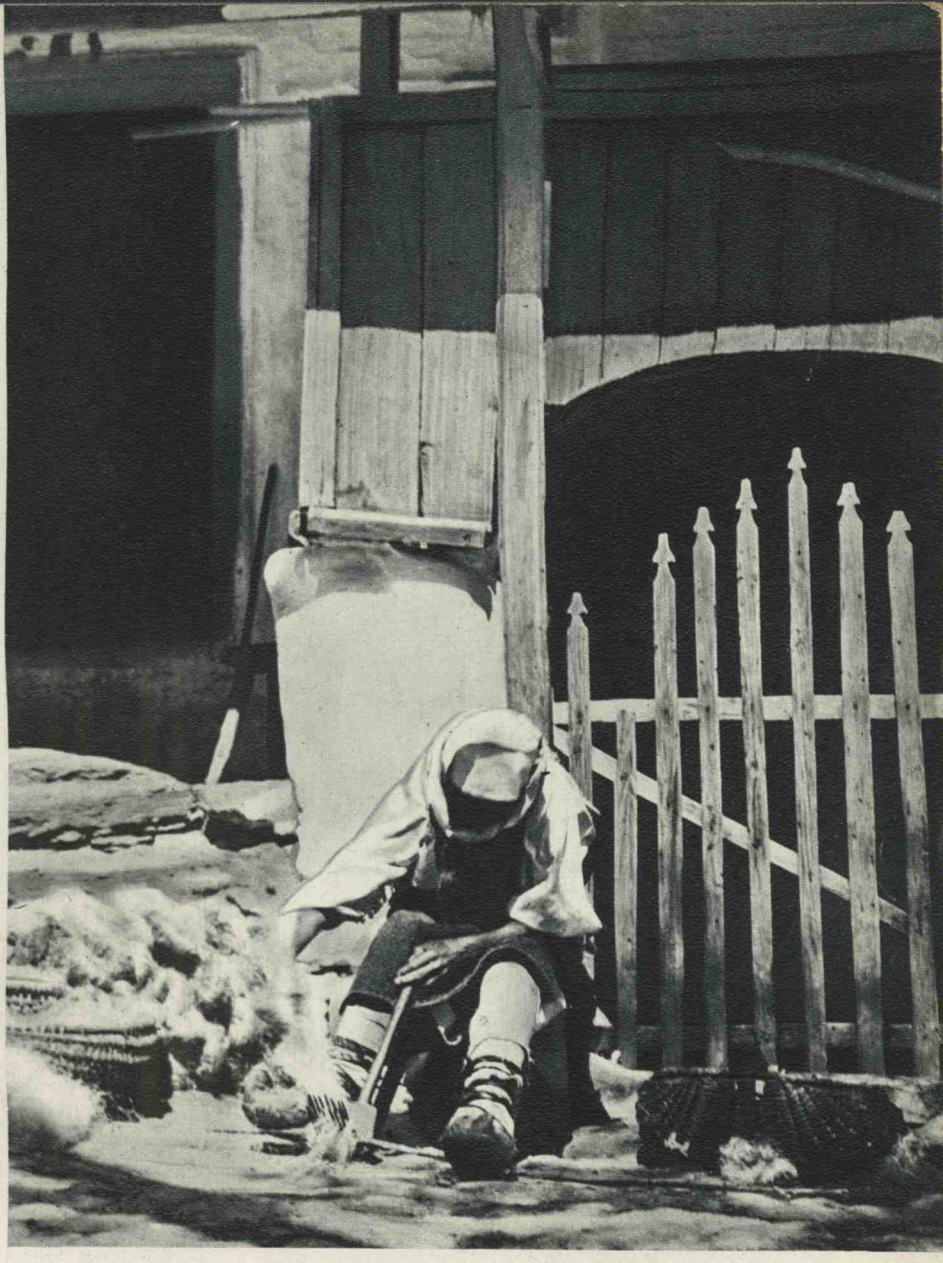
La răscruce

Spre Codlea

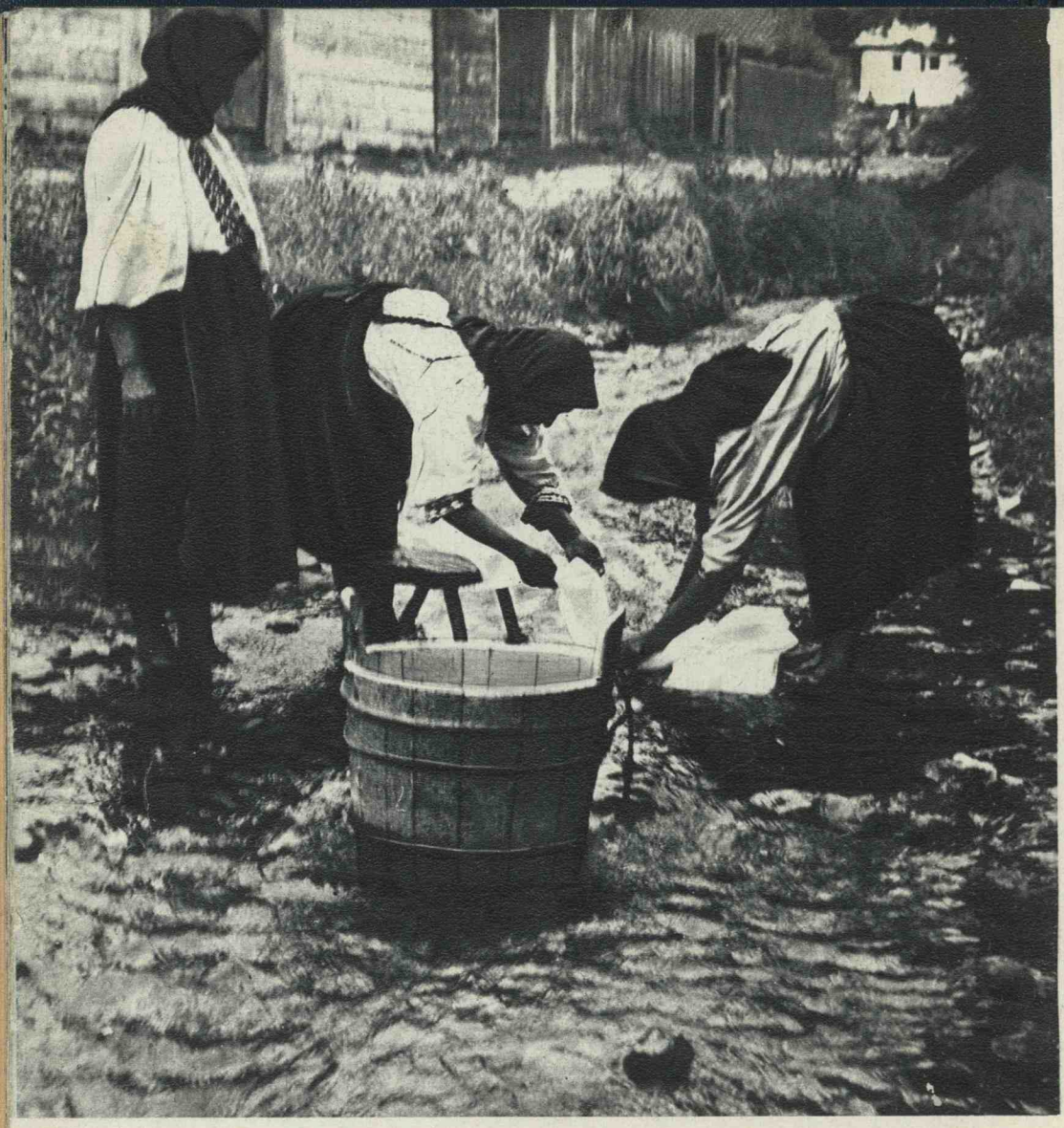
Frângerea cânepei

Drăguș-Făgăraș

Dărăcitul lânei

Drăguș-Făgăraș

Înălbitul pânzei

Poiana Mărului-Brașov

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Moară

Vișteа de Sus-Făgăraș

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCUREȘTI

LA TIPAR:

IN COLECŢIA
„ŢARA ŞI NEAM"

●

ION LUPAŞ
Horia

A. SACERDOŢIANU
Mircea cel Bătrân

ST. MANCIULEA
Câmpia Transilvaniei

D. I. CUCU
Clujul

CICERONE MUCENIC
Câmpulungul moldovenesc

ION TOGAN
Mediaşul

NICOLAE M. POPP
Dunărea românească

GRIGORE IONESCU
Arhitectura religioasă la Români

ERNEST BERNEA
Arta ţăranului român